

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra studií občanské společnosti

Bc. Kristýna Blahetová

Prohlubování demokracie na lokální úrovni

Občanská participace v Utrechtu

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Marek Skovajsa, M. A., Ph. D.

Praha 2015

Závazné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a s použitím pramenů a literatury řádně citovaných a uvedených v seznamu literatury. Práci jsem nevyužila k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím s tím, že tato diplomová práce může být zveřejněna v elektronické knihovně FHS UK a může být využita i jako studijní text v souladu s autorským právem.

V Praze dne 15. května 2015

Bc. Kristýna Blahetová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce za připomínky a rady v průběhu psaní této diplomové práce. Dále také děkuji své rodině a svým blízkým za nesmírnou trpělivost a podporu.

Obsah

1. ÚVOD.....	1
2. DEMOKRACIE VE SPOLEČNOSTI.....	4
2.1 Moderní demokracie a její znaky	5
2.2 FORMY DEMOKRACIE	8
2.2.1 PŘÍMÁ DEMOKRACIE	9
2.2.2 ZASTUPITELSKÁ DEMOKRACIE	10
2.2.3 PARTICIPATIVNÍ DEMOKRACIE	14
2.3 OBČANSKÁ SPOLEČNOST	16
2.3.1 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI VÝVOJE OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI.....	16
2.3.2 ÚLOHA OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI V MODERNÍ DEMOKRACII.....	19
3. PARTICIPACE OBČANŮ NA LOKÁLNÍ ÚROVNI.....	23
3.1 OBČAN JAKO ÚČASTNÍK POLITICKÉHO PROCESU	24
3.1.1 TYPOLOGIE PARTICIPANTŮ DLE A. FUNGA	26
3.2 ÚROVNĚ PARTICIPACE OBČANŮ	27
3.2.1 PARTICIPAČNÍ ŽEBŘÍČEK SHERRY ARNSTEIN	32
3.3 NÁSTROJE PARTICIPACE.....	37
3.4 NE/ZAPOJOVÁNÍ OBČANŮ DO VEŘEJNĚ-POLITICKÉHO PROCESU	40
4. PARTICIPACE OBČANŮ V ČESKÉ REPUBLICĚ A NIZOZEMÍ.....	45
4.1 OBČANSKÁ PARTICIPACE V ČESKÉ REPUBLICĚ.....	47
4.2 POLITICKÝ A STRANICKÝ SYSTÉM NIZOZEMSKA	51
4.2.1 HISTORICKÝ VÝVOJ OBČANSKÉ PARTICIPACE	55
4.2.2 PRAKTICKÉ PŘÍKLADY OBČANSKÉ PARTICIPACE V NIZOZEMÍ.....	59
5. EMPIRICKÁ ČÁST: PARTICIPACE OBČANŮ V UTRECHTU	63
5.1 VÝZKUMNÉ OTÁZKY A METODY	65
5.1.1 METODY SBĚRU DAT	67
5.2 OBČANÉ UTRECHTU A JEJICH ÚČAST VE VEŘEJNÝCH ZÁLEŽITOSTECH	69
5.2.1 PŘÍLEŽITOSTI K OVLIVŇOVÁNÍ VĚCÍ VEŘEJNÝCH.....	71
5.2.2 MÍRA Vlivu OBČANŮ VE VEŘEJNĚ-POLITICKÉM PROCESU	79
5.2.3 DŮVODY K PARTICIPACI OBČANŮ A HODNOCENÍ JEJÍHO VÝZNAMU	84
5.3 DISKUSE ZJIŠTĚNÍ.....	87
6. ZÁVĚR.....	92
7. ZDROJE	94
8. PŘÍLOHY	111

SEZNAM GRAFŮ, SCHÉMAT A TABULEK

Graf 4. – 1: Kvalita demokracie v České republice a v Nizozemí (srovnání v čase)	46
Graf 4. – 2: Srovnání vybraných aspektů demokracie v ČR a NL	47
Graf 5.2 – 1: Informovanost utrechtských občanů	70
Graf 5.2.1 – 1: Povědomí občanů o možnostech ovlivňovat politiku v Utrechtu	71
Graf 5.2.2 – 2: Mínění občanů ohledně zájmu politických představitelů o názory veřejnosti	81
Graf 5.2.3 – 1: Důvody, které vedly občany k participaci.....	85
Schéma 2.1 – 1: Komponenty moderní demokracie dle <i>Barometru demokracie</i>	6
Schéma 3.2 – 1: Pět úrovní participace občanů podle A. Funga	28
Schéma 3.2 – 2: Pět úrovní participace občanů podle L. B. Smithe	29
Schéma 3.2 – 3: Úrovně participace v praxi.....	31
Schéma 3.2.1 – 1: Žebříček občanské participace S. Arnstein.....	34
Schéma 3.4 – 1: Politická participace a její determinanty.....	40
Tabulka 2.3.2 – 1: Funkce občanské společnosti	20
Tabulka 3.1.1 – 1: Typologie účastníků politického procesu podle A. Funga	26
Tabulka a graf 5.2.1 – 2: Počet občanských iniciativ	76
Tabulka 5.2.1 – 3: Občanské iniciativy v Utrechtu dle úrovní participace (1998 – 2012).....	77
Tabulka 5.2.1 – 4: Referenda v Utrechtu	79
Tabulka 5.2.2 – 1: Průzkum vnímaného vlivu obyvatel.....	80

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1. – Otázky pro rozhovor

Příloha 2. – Dotazník

Příloha 3. – Charakteristika dotazovaných občanů

ABSTRAKT

Tato práce se zaměřuje na téma aktivního občanství v demokratických společnostech. Důraz je položen na objasnění role občana jakožto aktivního účastníka veřejně-politického procesu na lokální úrovni. Tato problematika je zasazena do kontextu teorie demokracie, v rámci které je naplňována legitimita výkonu moci prostřednictvím participace občanů. Empirická část je věnována výzkumu občanské participace v nizozemském městě Utrecht, ve kterém byl zjišťován způsob spolupráce mezi občany a představiteli veřejné správy v procesu tvorby veřejné politiky. Cílem této diplomové práce je zhodnotit podobu a přínos občanské participace ve městě Utrecht.

Klíčová slova

demokracie, demokracie na lokální úrovni, participativní demokracie, občan, participace, spolurozhodování, spolupráce, vztah mezi občanem a politikem, úroveň participace

ABSTRACT

This thesis focuses on the topic of active citizenship in democratic societies. An emphasis is placed on the clarification of the role of the citizen as an engaged participant in the political process at the local level. This issue is contextualized within the theory of democracy, which legitimacy is fulfilled by the citizen participation. The empirical part is devoted to the research of the citizen participation in the Dutch city of Utrecht, where the way of cooperation between citizens and public officers was investigated in the process of public policy making. The aim of this thesis is to evaluate the form and the contribution of the civic participation in Utrecht.

Keywords

democracy, democracy at the local level, participatory democracy, citizen, participation, codecision, cooperation, relationship between the citizen and the politician, level of participation

1. ÚVOD

Současná společnost je v procesu neustálé demokratizace. Stále větší důraz je kladen na vedení společnosti demokratickou cestou, tzn. prostřednictvím správy za spoluúčasti občanů na rozhodování o věcech veřejných. Participaci občanů je přikládána významná role, neboť převažuje přesvědčení, že by se lidé žijící v určité společnosti měli účastnit příležitostí, kdy se o ní rozhoduje. Obecně lze říci, že principy demokracie jsou nejlépe aplikovatelné na lokální úrovni, neboť zde dochází k blízkému kontaktu občanů se zastupiteli a úředníky veřejné správy.

Participativní demokracii je možné vnímat jako vhodný doplněk reprezentativní demokracie. V souvislosti s deficitem zastupitelské demokracie (Fung, 2006b) je zpochybňována legitimita a odpovědnost vlády. Tyto atributy představují dva stěžejní předpoklady správně fungující zastupitelské demokracie, jejíž základ tvoří volba politiků, kteří mají zastupovat zájmy svých voličů (Dahl, 1998). Existuje tak vzájemný vztah mezi občanem a politikem, respektive voličem a jeho zástupcem. Pouhá účast ve volbách je vzhledem k rychle se rozvíjející demokratické společnosti nedostatečná; je proto zapotřebí udržovat a zkvalitňovat vztah mezi občany a politiky i v období mezi volbami. Tohoto cíle je možné dosáhnout kombinací přístupů zastupitelské a přímé demokracie. Vládnutí zvolených reprezentantů by mělo být doprovázeno participací občanů, kteří mohou ovlivňovat veřejné záležitosti a rozhodovat o nich.

Implementace občanské participace ve veřejně-politickém procesu může tím pádem zvyšovat legitimitu demokracie, sblížovat občany a politiky, navyšovat kapacitu pro řešení problémů, zvyšovat podporu pro politická opatření a prohlubovat kvalitu politiky. V souvislosti s občanskou participací navíc roste znalost preferencí a zájmů občanů, zvyšují se příležitosti na realizaci partikulárních zájmů a otevírá se prostor pro řešení místních problémů a pro uspokojování potřeb občanů. Jestliže se daří naplňovat spolupráci zastupitelů s občany obce k oboustranné spokojenosti, může docházet k posilování sounáležitosti s komunitou a ke zvyšování důvěry vůči politice a politickým představitelům. (Sztwiertnia, 2013: 2)

Veškeré participativní snahy se rozvíjejí v České republice se zpožděním. Důvodem je více než 40 letá přestávka v procesu demokratizace společnosti, která souvisela s nastolením

komunistického režimu. Až po revolučním roce 1989 začíná pro Československo zcela nová etapa, která představuje celkové transformační změny v politickém, ekonomickém a společenském systému. S pádem komunistického režimu započal opět proces demokratizace společnosti, který se stal významným především na lokální úrovni v souvislosti s decentralizací státní správy na místní samosprávy. V souladu s tímto posunem vzrůstal požadavek na transparentnější rozhodování, na posilování odpovědnosti volených zastupitelů a na zvýšení participace informovaných občanů ve věcech veřejných. (Sztwiertnia, 2013: 1)

Počáteční rychlá a poměrně úspěšná demokratizace české společnosti po roce 1989 byla vystřídána etapou, která zaznamenala zklamání občanů z nově získaného demokratického systému z důvodu zneužívání nově nabyté moci politickými reprezentanty. Vyrovnat se zemím západní Evropy ve kvalitě demokracie a participace občanů je nelehký úkol české veřejné správy a občanské společnosti. Tato diplomová práce se bude věnovat problematice občanské participace ve věcech veřejných v zemi s rozvinutou tradicí participativní demokracie. V Nizozemí jsou tyto principy již dlouho a úspěšně zavedeny, proto bychom mohli pokládat tuto zemi za příklad dobré praxe a za inspiraci pro rozvoj participace v České republice.

Nizozemí se řadí k těm západním zemím Evropy, které mají rozvinutý politický systém založený na demokratickém principu za využití prvků přímé demokracie. Kvalita demokracie v Nizozemí dosahuje nadprůměrnou hodnotu uvedenou ve srovnávacích studiích s dalšími evropskými státy.¹ Ve srovnávací analýze pěti nizozemských obcí byl Utrecht shledán jako město, ve kterém občané přikládají vyšší důraz na postoj „*can do*“ a „*responded to*“² s ohledem na místní participaci. (Guarneros, Lowndes, Pratchett, Stoker, 2006: 6) V letech 2012 a 2013 jsem uskutečnila výzkum v nizozemském městě Utrecht, které může být považováno za vhodný příklad úspěšné praxe participace občanů v procesech veřejné politiky.

Cílem této diplomové práce je přiblížit čtenářům participaci občanů ve správě věcí veřejných v reálné praxi nizozemského města Utrecht. Jakým způsobem probíhá spolupráce mezi občany a politiky ve veřejně-politickém procesu je předmětem zájmu této diplomové práce. Přihlédnuto bude na postavení občana jako aktivního účastníka veřejné politiky, jehož

¹ K dohledání zde: Country reports (2013 – Netherlands)

² Tyto dva termíny mohou být volně přeložené jako postoje, které odpovídají podobě aktivního člověka, který se zajímá o prostředí kolem sebe a který očekává odezvu na své podněty.

zapojení je determinováno rozmanitými faktory. Jak vnímají občané své příležitosti pro participaci ve veřejných záležitostech v Utrechtu a jaké přínosy plynou ze samotné participace – tyto dvě otázky budou zkoumány v rámci diplomové práce z pohledu samotných politiků a občanů města Utrecht.

Teoretická část této diplomové práce pojednává v druhé kapitole o demokracii ve společnosti v obecné rovině. Zmíněné budou znaky moderní demokracie, které vycházejí z konceptu demokratického barometru, a dále tři typy demokracie (přímá, zastupitelská a participativní). Závěr této kapitoly bude věnován výkladu o občanské společnosti, jejím vývoji z historického hlediska a o úloze občanské společnosti v moderní demokracii. Následuje kapitola o participaci občanů na lokální úrovni. Nejprve bude zhodnocena role občana jako účastníka politického procesu, přičemž detailnější popis bude vycházet z typologie participantů podle A. Funga. Další podkapitola 3.2 o úrovních participace občanů bude pojednávat o různých modelech občanské participace se zaměřením na participační žebříček S. Arnstein. Další dva oddíly se budou věnovat nástrojům participace, faktorům mající vliv na účast občanů a přínosům, které vyplývají z úspěšně zavedené občanské participace. Tématem čtvrté kapitoly bude participace občanů v České republice a v Nizozemí. Stručně bude popsána situace v ČR a následovat bude detailnější popis demokratického systému v Nizozemí. Nebude opomenut politický a stranický systém, historický vývoj občanské participace a pro ukázkou občanské participace v Nizozemí budou uvedené některé příklady. Pátá kapitola představuje empirickou část diplomové práce. Před prezentováním výsledků výzkumu, kterému je věnována celá podkapitola 5.2, bude v úvodu stručně popsána situace v Utrechtu s ohledem na participaci občanů ve veřejných záležitostech. Tato část obsahuje také znění výzkumných otázek a uvedení metod sběru dat. Diskuse výsledků je součástí podkapitoly 5. 3.

2. DEMOKRACIE VE SPOLEČNOSTI

Definovat pojem demokracie není jednoduchým úkolem. Existují všeobecně známé dvouslovné definice (demokracie jako vláda lidu či jako vláda většiny), které se snaží uchopit komplexní podstatu demokracie, avšak nereflktují realitu. Většinou nevládne onen lid, nýbrž zvolení zastupitelé, kteří činí finální rozhodnutí o věcech veřejných. Demokracie jako taková však neznačí podíl lidu na přímém výkonu moci; jestli bychom o demokracii uvažovali v této rovině, hovořili bychom o odnoži demokracie participativního charakteru, která předpokládá přímou účast občanů na politickém rozhodování. Od přímé demokracie se odklání zastupitelská demokracie, v rámci které je vůle občanů vykonávána nepřímou zvolenými politickými představiteli. (Šulcová, 2007) Tyto dvě odnože pak spojují Vít Hloušek a Lubomír Kopeček ve své publikaci do obecného termínu demokracie.

Demokracie představuje takovou vládu, která je ustanovena souhlasem lidu, je vykonávána za účelem dosažení společného blaha všech lidí a na které se účastní široká veřejnost. (Hloušek, Kopeček, 2003: 16)

Jeden z nejvýznamnějších amerických politologů a teoretiků demokracie 20. a 21. století Robert A. Dahl se zamýšlel nad přednostmi zavedení demokratického režimu před ostatními alternativami politického uspořádání. Dle něj demokracie zabraňuje vzniku tyranie a autokracie a ochraňuje základní lidská práva a všeobecnou svobodu jedinců. Dále demokracie umožňuje lidem rozhodovat o sobě samých, a tím je rozvíjí po stránce osobnostní, občanské a morální. Navíc toto společenské uspořádání učí občany mravní samostatnosti, chrání jejich osobní zájmy, zabezpečuje politickou rovnost a usiluje o mír a prosperitu společnosti. (Dahl, 1998: 46)

Na základě výše uvedených předností demokracie považuje Robert Dahl tuto instituci za nejlepší možné společenské uspořádání. Pro zavedení a udržení demokracie je zapotřebí nastavit politické instituce tak, aby ze svobodných, spravedlivých a častých voleb vzešli reprezentativní političtí představitelé, aby byla zaručena svoboda projevu, aby byly poskytovány alternativní zdroje informací, aby byla ochraňována svoboda shromažďování a sdružování a v neposlední řadě aby byla zajištěna inkluze všech dospělých lidí do politických

a občanských záležitostí. (Dahl, 1998: 81) Níže uvedené body shrnují kritéria, která by měla být naplňována za účelem dosažení co nejideálnějšího typu demokracie:

- **účinná participace** - všichni, kteří mají názor na probírané téma, mají rovné právo ho přede všemi vyjádřit
- **volební rovnost** - každý člen společnosti vyjadřuje preference prostřednictvím svobodné a rovné volby
- **poučené porozumění** - všichni jsou plně informováni o všech variantách dalšího postupu a o důsledcích všech zmíněných variant
- **kontrola nad nastolováním agendy k projednání** - je právem každého člověka rozhodovat o tom, jaká témata se budou řešit a jakou cestou
- **zapojení všech dospělých** – jsou zajištěna občanská práva pro všechny dospělé lidi

(Dahl, 1998: 39)

Aby byl demokratický princip platný a uznávaný, je zapotřebí usilovat o rovnost mezi lidmi v každém kritériu výše uvedeném. Právo spolupodílet se na výkonu moci a rozhodovat o chodu společnosti má mít každý způsobilý občan. Robert Dahl však diskutuje o problematice poučenosti a občanském vzdělání veřejnosti. Ne každý je totiž plně seznámen s tím, jak ochraňovat své hodnoty a zájmy. Je proto zapotřebí usilovat o rozvoj občanských ctností v institucích občanského vzdělávání, aby mohli občané získávat potřebné kompetence pro plnohodnotné zapojení se do politického procesu a aby mohli uplatňovat svá práva v demokratické společnosti. (Dahl, 1998: 74)

2.1 MODERNÍ DEMOKRACIE A JEJÍ ZNAKY

Na podobě a fungování demokracie se podílí nemálo faktorů, které utvářejí komplexní povahu této instituce. V předchozí kapitole byl zmíněn klasický teoretik demokracie Robert A. Dahl, který popsal mimo jiné základní kritéria charakterizující ideální demokracii. Jestliže se ve výzkumu této instituce posuneme v čase, v současné době můžeme využít schematické

koncepce vypracované v rámci projektu *Democracy Barometer*. Tento model byl vypracován pro účely výzkumu kvality demokracie v zemích po celém světě s důrazem na zahrnutí všech aspektů, kterými by se měla demokracie vyznačovat. Tři základní principy představují pilíře stabilní a kvalitní demokracie – svoboda, kontrola a rovnost. Od nich se pak odvíjejí další funkce, kterými se kvalitní demokracie vyznačuje. (Bühlmann et al, 2011: 3)

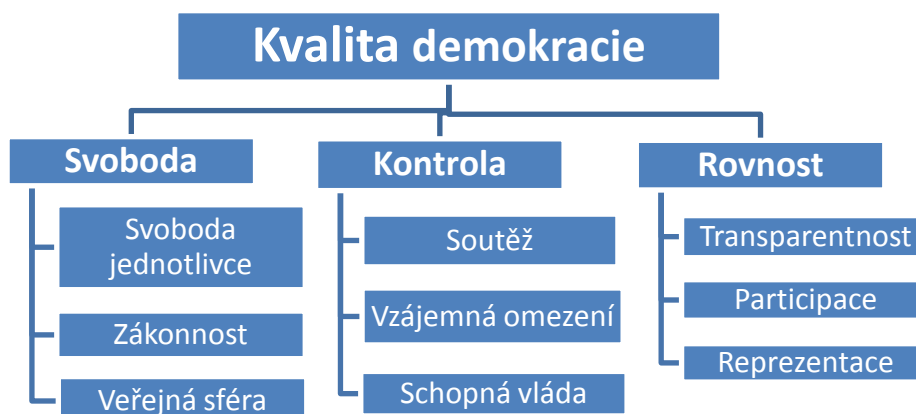

Schéma 2.1 – 1: Komponenty moderní demokracie dle *Barometru demokracie*

Zdroj: Bühlmann et al (2011: 5)

(přeloženo autorkou)

První sloupec v modelu se zastřešujícím pojmem *svoboda* zahrnuje dílčí kategorie *svoboda jednotlivce*, *zákonnost* a *veřejná sféra*. Svoboda představuje základní právo každého jedince spolu s dalšími přirozenými lidskými právy. Ochrana před narušováním osobní svobody státem či jednotlivci je zaručena spolu s právem na svobodný život, který si každý určuje sám dle svého uvážení a volby. Zákony pak udržují a ochraňují svobody a práva všech lidí, kteří jsou si před zákony rovni. V moderních demokraciích jsou ustanoveny úmluvy, deklarace či listiny o lidských právech a o ochraně těchto základních práv a svobod (např. Všeobecná deklarace lidských práv³, Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod⁴,

³ Dostupné zde: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>

⁴ Dostupné zde: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/usmrceni-hranice/umluva.pdf>

Listina základních práv a svobod⁵ či Mezinárodní pakt o občanských a politických právech⁶). Justice musí být vysoce efektivní a nezávislou institucí, která chrání svobody a práva lidí a je v očích občanů vnímaná za legitimní a důvěryhodnou. (Bühlmann, Kunz, 2011) Veřejnou sférou rozumíme oblast, která sestává z živoucí občanské společnosti, jejíž funkčnost spočívá ve svobodě sdružování a utváření mínění. (Habermas, 1992) S tím, jak je dnešní společnost značně diferenciována a rozmělněna do početných a rozmanitých skupin (náboženských, zájmových či politických), je čím dál tím obtížnější nalézt konsensus v utváření veřejného mínění.

Pod pojem *kontrola* zařadil *Democracy Barometer* v druhém sloupci následující faktory, kterými se vyznačuje kvalitní demokracie: *soutěž, vzájemná omezení a schopná vláda*. Kontrola vládních institucí je zprostředkována skrze svobodné a pravidelné volby, ve kterých pomyslně bojuje o voliče a jejich hlasy hned několik politických stran. I malým stranám je umožněno zúčastnit se voleb a získat mandát. Volby jsou považovány za hlavní definiční znak moderní demokracie, které formují vztah mezi veřejností a vládnoucí elitou, jejíž rozhodování by mělo odrážet požadavky společnosti. (Drulák, 2012: 98 – 99) Horizontální a vertikální dimenze kontroly nastavují omezení pro vládu. Moc je ve státě rozdělena na tři její složky: zákonodárná (legislativa), výkonná (exekutiva) a soudní (justice). Dělbou moci jako základní princip právního státu a demokratické společnosti rozpracoval v této podobě jako první francouzský filozof Charles Louis Montesquieu ve svém díle *O duchu zákonů* (1748). Lidé prostřednictvím pravidelně konaných voleb artikulují své preference a svěřují moc vybraným kandidátům, kteří by měli odpovědně vládnout a reagovat na potřeby a zájmy svých voličů, které budou promítány do implementovaných rozhodnutí. Lidé vyjadřují své uspokojení či neuspokojení nad efektivitou vládnutí znovuzvolením stejné politické strany či přeorientováním se na zcela nové politické uskupení. Nejen prostřednictvím voleb mohou občané vyjadřovat své mínění ohledně zvolených reprezentantů a přijatých opatření – mohou vyvolat a účastnit se stávek, demonstrace či jiné mobilizační akce. (Bühlmann et al, 2011: 7)

Třetí sloupec v modelu představuje zabezpečení demokratických hodnot cestou *rovnosti* ve společnosti, která je založena na *transparentnosti, participaci a reprezentaci*. Otevřené a transparentní chování je předpokladem pro udržení rovných podmínek pro

⁵ Dostupné zde: <http://www.slu.cz/slu/cz/poradenska-centra/docs/listina-zakladnich-prav-a-svobod>

⁶ Dostupné zde: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinar.pakt-obc.a.polit.prava.pdf>

všechny občany, organizace a další subjekty. Utajované jednání a praktiky mohou vést ke korupci a klientelismu, které jsou vnímané jako negativní jevy ve společnosti vedoucí k nerovnému postavení zúčastněných aktérů. Zveřejňování informací a snadný přístup k datům představují základ pro transparentnost vlád spolu s minimální politickou kontrolou, regulací a cenzurou médií v otázkách veřejného života. Zabezpečení rovných podmínek pro participaci (Verba, 1969) a ovlivňování veřejných rozhodnutí je dalším klíčovým předpokladem zdravé a kvalitní demokracie. Politici mohou odpovědně rozhodovat tehdy, jestliže budou plně informováni o všech možných zájmech, přesvědčeních a potřebách lidí. Z toho důvodu by mělo být umožněno všem lidem bez rozdílu účastnit se politického procesu. Do tohoto konceptu jsou zahrnuté jak institucionalizované formy participace (volební účast či účast na implementaci politik), tak i formy neinstitucionalizované (například kontakt s politiky a úředníky, stávky nebo demonstrace). Dalším znakem kvalitní demokracie je záruka reprezentativnosti rozmanitých preferencí všech občanů a jejich zahrnutí do veřejně-politického procesu. Problém nízké reprezentativnosti se týká především zastoupení menšin a také genderové nerovnováhy ve vládách. (Bühlmann et al, 2011: 8)

2.2 FORMY DEMOKRACIE

Tato kapitola se věnuje vymezení a popisu tří vybraných přístupů k demokracii. Teorie a praxe klasické (antické) demokracie vyvěrá z představy o **přímé demokracii** ve společnosti, ve které lidé vykonávají svoji moc přímo, a to bez zástupců či reprezentantů. Mezi zastánce tohoto typu patří Jean-Jacques Rousseau, Benjamin Barber, Lee Ann Osbornová či Carole Patemanová. Naopak v případě **reprezentativní či zastupitelské demokracie** je legitimita moci spojována s důvěrou občanů ve zvolené politiky. S myšlenkou reprezentativní demokracie je úzce spjat John Stuart Mill, Joseph Schumpeter, Elmer Eric Schattschneider nebo například Giovanni Sartori. **Participativní demokracie** je takové uspořádání, ve kterém je zastupitelská demokracie doplňována participací občanů ve veřejné politice nad rámec pravidelné účasti ve volbách. Následující tři podkapitoly se detailněji věnují zmíněným třem typům demokracie.

2.2.1 PŘÍMÁ DEMOKRACIE

Počátky západní demokracie můžeme hledat v antickém Řecku, ve kterém žil jeden z předních filozofů této éry – Aristoteles. Aristotelovské pojetí nejlepšího společenského uspořádání nejlépe odráží antická polis, ve které veškeré rozhodování o záležitostech veřejného a politického charakteru probíhá přímo občany, kteří tvoří politicky aktivní veřejnost. Tato veřejnost však byla vymežována v tehdejší době pouze na svobodné občany mužského pohlaví. Aristoteles rozlišoval mezi dobrou vládou, která dbá o dodržování veřejného zájmu a rozkvět občanských ctností, a špatnou vládou, která sleduje dílčí zájmy a která nepěstuje ctnost a občanství v tradičních institucích. V antické polis je vykonávána vláda přímo občany prostřednictvím konání pravidelných shromáždění. Tím je dosaženo legitimacy rozhodování. Zájmem každého občana je proto jednat odpovědně a být aktivní součástí společenství. (Strnadová, 2008: 41 – 42)

Jedním z nevlivnějších teoretiků demokracie byl osvícenský filozof Jean-Jacques Rousseau, který se řadil mezi zastánce koncepce společenské smlouvy jako zdroje legitimacy moci, se kterou je úzce spjat pojem svrchovanost lidu. „... *společenská smlouva zakládá mezi občany takovou rovnost, že se všichni zavazují za týchž podmínek a mají se všichni těšiti týmž právům. ... každý právoplatný akt obecné vůle zavazuje nebo prospívá stejně všem občanům* ...“ (Rousseau, 2002: 42) Rousseau věřil v existenci obecné vůle lidí (srov. Schumpeter, 2004), která může být vykonávána jedině v takové společnosti, která je založena na principech přímé demokracie. Legitimní společenská smlouva je dle Rousseaua uzavřena mezi lidmi s předpokladem jejich schopnosti vykonávat vládu. Občanská odpovědnost za rozhodování v obecném zájmu je pěstována participací, která nemůže být redukována na pouhou volbu zastupitelů. Participace učí občany vnímat obecnou vůli a potřeby všech členů společnosti. I přes to, že Rousseau prosazuje aktivní občanství a zachování maximální svrchovanosti lidí, nebrání se ponechání prostoru pro politické vůdcovství. (Faber, 2011)

Jestliže budeme vycházet z republikánského pojetí, jehož koncepci mimo jiné rozpracoval Jürgen Habermas, je možné nacházet určité podobnosti s aristotelickou politeií. Důležitou úlohu sehrává ve společnosti veřejná angažovanost členů pospolitosti, kteří veřejnou diskusí (deliberací) prosazují veřejný zájem. Díky pocíťování vzájemné solidarity, komunikaci a sounáležitosti ke komunitě dochází ke kooperaci a k vytváření sdružení

svobodných, právně rovných a ctnostných občanů. Republikánské pojetí a jeho přednost spočívá v tom, že předpokládá schopnost společnosti sebeorganizovat se prostřednictvím deliberujících občanů, kteří zastávají veřejný zájem. Individuální zájmy zde sehrávají vedlejší roli. Nevýhodu tohoto pojetí spatřuje Habermas v jeho idealistickém nádechu – je předpokladem, že všichni občané se zajímají o veřejné záležitosti, jsou schopni debatovat o politických tématech, pěstují veřejné ctnosti a že jsou zákonitě zaměřeni na obecné blaho celé společnosti. (Shapiro, Habermas, 2002: 79 – 95) Dalším limitem přímé demokracie k výše uvedeným je nemožnost vést umírněnou diskusi za účasti velkého množství lidí, kteří mají rozmanité názory a přesvědčení, a zvýšená pravděpodobnost výskytu iracionálního davového chování. Z davu se vyprofilují zdatní řečníci a moderátoři, kteří své nadání manipulovat s lidmi umějí využít ve svůj prospěch. (Müller, 2012: 67 – 68) Dle Aristotela ohrožuje demokraticky uspořádané společnosti právě demagogie, která spočívá v získání politického vlivu a moci prostřednictvím často působivých, ale klamných řečnických výstupů zdatných rétoriků. (Drulák, 2012: 109)

2.2.2 ZASTUPITELSKÁ DEMOKRACIE

Zastánci zastupitelské demokracie se z počátku rozvíjení tohoto konceptu rekrutovali především z řad francouzských myslitelů a osvícenců. Marie-Jean markýz de Condorcet ač nebyl zastáncem demokracie z důvodu nedostatečného osvícení lidu, navrhoval pro většinu právo vybrat si ze vzdělané elity své zástupce do zákonodárského sboru. V pojetí Emmanuela Josepha Sieyése byl lid chápán jako zdroj moci a nikoliv vlády. Benjamin Constant pak vymezil reprezentativní demokracii jako výhodnou pro lid ve smyslu osvobození se od politické činnosti (která však byla v antickém Řecku chápána jako občanská povinnost), díky čemuž se občan jednak může věnovat svým individuálním zájmům, ale zároveň je mu umožněno zasahovat do veřejného dění. Nejen ve Francii, ale i v dalších státech se postupnými krůčky vybuodovala reprezentativní demokracie na základech delegace moci z lidu na volené zástupce. (Müller, 2012:69)

Lid je v rámci tohoto konceptu pokládán za zdroj veškeré moci, avšak moc není vykonávána přímo jimi, nýbrž prostřednictvím jejich reprezentantů. Tato svěřená moc je dále štěpena mezi orgány zákonodárné, výkonné a soudní, aby nedocházelo ke zneužití této moci vybranou elitou, jak upozorňoval již v roce 1748 Charles Louis Montesquieu ve své publikaci *O duchu zákonů*. Lidé tak v demokratické společnosti podstupují jakési dobrovolné sebeomezení a vyjadřují vůli skrze zvolené autority, kterým svěřili svobodnou moc vládnout. Delegation moci je proces utvářený skrze svobodné volby, v rámci kterých si občané volí své zastupitele a předávají jim moc vládnout a činit rozhodnutí. Nejdůležitější úlohou občanů je proto zvolit si své zástupce. Tito zástupci, držitelé moci, usilují o to, aby ovládaní podporovali či alespoň přijímali jejich rozhodnutí a nařízení. (Müller, 2012: 52)

Jestliže budeme vycházet z minimalistického modelu demokracie, který omezuje politickou úlohu občanů pouze na účast ve volbách, je možné zmínit pojetí elitní teorie demokracie Josepha A. Schumpetera. Tento ekonom a politolog hodnotí kriticky klasickou doktrínu demokracie, která je postavená na myšlence obecné vůle občanů (viz. např. Rousseau, 2002). Dle Schumpetera však obecná vůle neexistuje z toho důvodu, že lidé nejsou schopni vyvodit racionální a informované rozhodnutí ve věci veřejných záležitostí ba i ve volbě politických reprezentantů, proto se kriticky staví vůči této simplifikaci demokratické teorie. Na základě neschopnosti občanů podílet se na vládnutí se Schumpeter přiklání k alternativnímu modelu demokracie, který reflektuje skutečný stav lidské přirozenosti. Nedostatečně rozvinuté občanské schopnosti lidí, jejich neodpovědné chování a demotivace k informovanému aktivismu jsou na základě Schumpeterovy představy kompenzovány „elitářským“ přístupem v demokratické společnosti. Jeho minimalistický model staví na konkurenčním boji o politické vládnutí, které je vykonáváno takovými jedinci, kteří vzešli z volebního aktu jako reprezentanti občanů. (Schumpeter, 2004 :268) Schumpeter tak definuje alternativní demokratickou metodu jako:

„... takové institucionální zřízení, které umožňuje činit politická rozhodnutí a v němž jednotlivci získávají rozhodovací moc v konkurenčním zápase o voličův hlas.“ (Schumpeter, 2004: 287)

Jedinou podmínkou fungování tohoto Schumpeterova modelu jsou tedy spravedlivé volby, ve kterých bojují konkurenční strany o hlasy voličů. Od voličů-občanů se tedy předpokládá pouze zvolení svých zástupců, kteří budou za ně a v jejich zájmu vykonávat vládní exekutivu.

Americký profesor Archon Fung se ve svých pracích věnuje analýze politického procesu v demokratické společnosti. Ve zjednodušeném modelu minimální reprezentace pracuje s následujícími komponenty politického procesu (2006b: 671):

- 1) zájmy občanů
- 2) politické preference občanů
- 3) preference občanů vyjádřené ve volbách (v této etapě probíhá komunikace mezi občany a politiky)
- 4) přidělené mandáty reprezentativním politikům na základě volebních výsledků
- 5) tvorba veřejných politik v souladu se zájmy občanů
- 6) implementace veřejných politik
- 7) výsledky politik odrážející zájmy občanů

Tento Fungův model počítá se zpětnou vazbou v tom smyslu, že výsledky politik (7) mají v demokratickém politickém procesu korespondovat se zájmy občanů (1). Jestliže budeme uvažovat o responzivní vládě, měly by fungovat dva mechanismy, které zajišťují integritu vztahu mezi občany a politiky: reprezentace a odpovědnost. Aby byla zabezpečena minimální reprezentace a odpovědnost vlády, je dle Funga zapotřebí mimo pravidelných voleb a minimální participace občanů zabezpečit spravedlivou soutěž politických stran, které mají stabilní základnu, dále zajistit omezené státní zásahy do ekonomiky, mít veřejnost schopnou reagovat na diskutabilní politické alternativy, informované voličstvo a schopnou exekutivu. (Fung, 2006b: 671)

Zastupitelská demokracie je v současné době celosvětově uznávaným principem řízení moderních států, regionů, krajů, obcí a jiných politicko-administrativních celků. V souvislosti s nástupem rychlé demokratizace společnosti (jako například právě v České republice po Sametové revoluci, po pádu komunistického režimu) se však setkáváme s pojmem krize demokracie. Legitimita výkonu moci a vládnutí zvolených garnitur upadá, vzrůstá nedůvěra občanů vůči politickým stranám a nedůvěryhodným a korumpujícím politikům. Hlavním problémem zůstává nízká volební účast občanů ve volbách, což je zásadní problém

v udržování reprezentativního zastoupení občanů u volby zastupitelů.⁷ Volby do obecních zastupitelstev by měla být pro voliče a voličky atraktivnější už jen z toho důvodu, že mohou volit osobnosti, které jsou přímo spjaté s daným územím, a že mohou významně ovlivnit budoucí správu věcí veřejných s danou lokalitou, ve které žijí. Nízká volební účast je mimo jiné také doprovázena nízkou volební morálkou a podprůměrnými znalostmi veřejnosti o volbách, politických stranách a politicích, kteří bojují o přízeň voličstva. Populisté jsou pro principy demokracie nebezpeční z toho důvodu, že svými mnohdy i nesplnitelnými sliby lákají na svoji stranu voliče, kteří jsou tak snadno manipulovatelní vlivem své důvěřivosti, nízké politické orientace a mnohdy i vlivem zkresleného mediálního obsahu, na jehož základě dochází k utváření veřejného a názorového mínění. Občané nicméně přestávají vnímat tradiční politické strany a její volené představitele za zástupce svých zájmů, proto vyhledávají nové politické alternativy, které se staví proti zavedenému establishmentu. (Zenkner, 2013)

Ideální demokracie v dnešních společnostech neexistuje, zvolená reprezentace není vždy skutečně reprezentativní a nastavené principy demokracie nejsou ve všech případech opravdu demokratické. Archon Fung z tohoto úhlu pohledu uvažuje o čtyřech demokratických deficitech, mezi které řadí neurčité a nestabilní preference občanů, nezřetelné předání preferencí zvoleným politikům, neodpovědné chování politiků vůči svým voličům a neprovázané politické výstupy se zájmy občanů. Občané nemají vždy jasnou představu o svých preferencích k určitému politickému tématu, proto budou těžko volit z celé škály politických alternativ. Jestliže občané své preference znají, mohou se mezi nimi nalézat takoví jedinci, kteří změni své přesvědčení na základě zjištění zcela nových informací či z důvodu nabádání svých známých. Volební systém nemusí být nastavený tak, aby mohl vyslat jasné signály politikům o preferencích občanů. Volební mechanismus dále neručí občanům za to, že zvolení politici budou odpovědní svým občanům. Jako poslední deficit zmiňuje Fung nemožnost státního aparátu ručit za korelaci politických výsledků se zájmy občanů. (Fung, 2006b: 672)

Problematickou se může jevit instituce voleb, která je sice základním prvkem demokracie, avšak neumožňuje občanům vyjadřovat se k nově vzniklým agendám v mezidobí volebních kampaní. Plánování a tvorba politik a rozhodování o nich je delegováno nezávislým úředníkům, kteří nebyli zvoleni občany a kteří jim tudíž nejsou odpovědní. V takovémto

⁷ Například pro volby do zastupitelstev obcí v roce 2014 uvádí Český statistický úřad 44 % účast občanů. Dostupné zde: <http://www.volby.cz/pls/kv2014/kv51?xjazyk=CZ&xid=1&xdz=8&xnumnuts=0&xvyber=1>

mezičase by mohla zejména participace a deliberace napomoci navázání užšího vztahu mezi zvolenými politiky a občany a zabránit přesunu odpovědnosti na dosazené úředníky. (Fung, 2006b: 677) Pro vyléčení výše uvedených demokratických neduhů navrhuje proto Fung doplnit reprezentativní demokracii o prvky participativní a deliberativní demokracie, které zajistí vyšší responzibilitu vlády a které posílí legitimitu zvolených vládnoucích garnitur. Velkou měrou záleží na přítomnosti institucí veřejné sféry, mezi které A. Fung řadí média a organizace občanské společnosti, ve kterých vzniká diskuse mezi občany o věcech veřejných. (Fung, 2006b: 674)

2.2.3 PARTICIPATIVNÍ DEMOKRACIE

Nastalá krize reprezentativní (zastupitelské) demokracie, která je zapříčiněna rozmanitými závažnějšími i méně závažnými důvody⁸, dává prostor občanům pro větší angažovanost na rozhodování o záležitostech, které se jich týkají, pro vyjádření svých názorů, a především pro hledání politické alternativy. Jejich volání po vyšší odpovědnosti a důvěryhodnosti politické reprezentace navrácí model přímé demokracie, nebo alespoň elementy přímé demokracie do zastupitelské demokracie. Zavedený způsob vládnutí a delegace moci zastupitelům se tak obohacuje o příměš nové legitimizace politické moci prostřednictvím veřejného mínění a účasti občanů na správě věcí veřejných. Díky tomu je možné rozvinout demokraticky zvolenou vládu v masových podmínkách moderní společnosti a doby. (Müller, 2012: 69) Tato sociální transformace se zrodila také z trendu přejímání tradiční role a funkce politických stran zájmovými uskupeními a sociálními hnutími, které pomáhají občanům lépe se mobilizovat a artikulovat své zájmy. Občanská participace

⁸ Problémy zastupitelské demokracie souvisejí s tím, že není již moc demokratická, neboť se u moci drží skupinka zvolených představitelů, která se nemusí po volbách chovat reprezentativně, důvěryhodně, může si osvojit korupční praktiky, není odpovědná svým voličům. Navíc občané nemají v mnohých případech takovou možnost zasahovat do aktuálního veřejného dění, necítí příležitost uplatnit svůj vliv a změnit stav věcí. Proto jsou stále vyhledávanější nástroje přímé demokracie, které občanům zajistí příležitost aktivněji se zapojit do veřejně-politického procesu a ovlivňovat jej. (např. Somerville, 2011; Norris, 2011)

vstupuje do demokratického procesu, který se tím pádem neomezuje pouze na účast občanů při volbách, která se navíc významně rok od roku stále snižuje. (Dalton, Weldon, 2013: 40)

Zavedení prvků přímé demokracie do demokracie zastupitelské má mnohé výhody. Participativní demokracie umožňuje občanům nastavit agendu, tedy vnést do diskusí ta témata, která jsou reprezentací ignorována či záměrně opomíjena. Dále jsou z anonymních politických stran vybíráni konkrétní zastupitelé, kteří jsou odpovědni občanům – politika se tím pádem více personifikuje a je čitelnější, kdo přesně stojí za rozhodnutími a kdo by případně nesl následky za špatně učiněná rozhodnutí. Navíc při aktivizaci občanů se celá komunita začleňuje do veřejného dění, čímž se zlepšuje legislativní proces a daná komunita je spokojenější s životem v ní. Celkově by se dalo říci, že zavedením principů přímé demokracie vzrůstá spokojenost občanů, implementovaná politika je více akceptovaná a navíc i podporovaná. Participace navíc může zvyšovat i účast občanů ve volbách. (Dalton, Weldon, 2013: 44) Jako nevýhody přímé demokracie je možno zmínit vyšší nákladovost a časovou náročnost, silící vliv médií a vlády na rozhodování občanů či významnější politickou aktivitu pouze zlomku lidí.⁹

Aby členové společnosti žili ve vzájemné symbióze, je zapotřebí zaručit **transparentnost** a **otevřenost** procesů politického rozhodování směrem k veřejnosti a zejména vybudovat **aktivní a autonomní občanskou společnost**. Musí být definovány jasné vztahy mezi zúčastněnými subjekty, zaručeno právo účastnit se veřejného života a spolupodílet se na rozhodování o politických záležitostech, vytvořeny institucionální podmínky pro demokratickou participaci občanů, vyvinutá taková občanská společnost, jejíž členové jsou schopni vzájemně i navenek komunikovat, organizovat se ke kolektivní akci, zastávat demokratické hodnoty a společné zájmy, rozvíjet politickou gramotnost občanů, podporovat smysl pro názorový a zájmový pluralismus a další. (Müller, 2012: 130 – 131)

⁹ Zdroj: Direct democracy. In: *Direct democracy* [online]. [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <http://direct-democracy.co.uk/>

2.3 OBČANSKÁ SPOLEČNOST

V současných demokraciích je možné sledovat vzrůstající zájem o občanskou společnost, která sehraává důležitou roli v uplatňování práv občanů při prosazování zájmů v politických procesech. Pojetí občanské společnosti bylo formováno po staletí mnohými filozofy, politology, sociology, ekonomy a dalšími. V dřívějších dobách byly setřené veškeré hranice mezi státem a občanskou společností v dnešním smyslu. Až novověk odděluje společnost od státu a tím dává vznik občanské společnosti, jejíž podobu uznáváme dnes. Pro vymezení pojmu občanská společnost je možné vycházet z definice, kterou využili ve své práci M. A. Weigle a J. Butterfield a která reflektuje vztahy ve společnosti mezi různými aktéry:

„Občanská společnost je nezávislá samoorganizující se sféra společnosti, ve které se její členové dobrovolně zapojují do veřejných aktivit za účelem naplňování zájmů individuálních, skupinových či národních v rámci legálně nastaveného vztahu mezi státem a společností.“ (Weigle, Butterfield, 1992: 3)

Tímto způsobem se však na občanskou společnost nenahlíželo odjakživa, jak bylo již uvedeno. Z toho důvodu následující text ve stručnosti představí vývoj konceptu občanské společnosti.

2.3.1 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI VÝVOJE OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI

Mnoho myslitelů od dob Aristotela¹⁰ po současnost se věnovalo analýze občanské společnosti a její koncepci. Od antické polis do konce 18. století byla občanská společnost rovna státu či politické společnosti. Pojmu občanská společnost se věnovali autoři jako

¹⁰ Aristoteles označil pojmem *politeia* formu ústavní a demokratické vlády ve svém spisu Politika. (Novák, 2001: 410)

Thomas Hobbes (*Leviathan*, 1651), John Locke (*Druhé pojednání o vládě*, 1690), Charles Louis Montesquieu (*O duchu zákonů*, 1748), Adam Ferguson (*Esej o dějinách občanské společnosti*, 1767) či Adam Smith (*Zkoumání o povaze a příčinách bohatství národů*, 1776). Poslední dva zmínění myslitelé položili občanskou společnost do protikladného postavení vůči necivilizovanosti, despotismu a přírodnímu stavu společnosti. Mezi lidmi v zavedené občanské společnosti je uzavřená společenská smlouva (např. Jean-Jacques Rousseau v díle *O společenské smlouvě*, 1762), která upravuje mezilidské vztahy právy a zákony, čímž je udržována rovnost mezi lidmi (Rousseau, 2002). Občané jsou pak vůči sobě slušní, chovají se civilizovaně a žijí občansky aktivním životem. (Müller, 2012: 93)

Občanská společnost se postupem času vyprofilovala jako samostatná sociální struktura, která byla oddělena od státu. Tento proces však trval několik století. Novověk přivedl na svět hned dvě myšlenky, které se staly základem pro formování občanské společnosti tak, jak ji známe dnes. Na základě kritiky tehdejšího evropského absolutismu John Locke vypracoval ideu nepolitické dimenze společnosti s významnou úlohou samoregulujícího se trhu (Locke, 1992) a Charles Louis Montesquieu zastával představu společnosti jako politicky organizované sféry, avšak rozptýlenou mezi konstitučně nezávislé zdroje – dělba moci je založená na systému brzd a rovnováh (Montesquieu, 2003). Syntézu obou proudů L a M (koncepte myslitelů Locke a Montesquieu) provedl jako první Georg Wilhelm Friedrich Hegel (Hegel, 1992), který postavil sféru občanské společnosti mezi stát a rodinu. Občanská společnost pak zahrnuje prvek samoregulujícího tržního systému a prvek nezávislých občanských korporací. (Green, 1997: 310)

Významnou osobností 19. století pro demokratické smýšlení a občanskou společnost byl francouzský sociolog a politický historik Alexis de Tocqueville, který v souvislosti s pobytem ve Spojených státech popsal fungující demokratický model této společnosti ve dvoudílné knize *Demokracie v Americe*. Za významné spatřuje chápání hodnot rovnosti a svobody ve společnosti a v jejím uspořádání. Občané, kteří se přiklánějí spíše k rovnosti, dobrovolně přenechají moc státu, jehož zásahy slouží k nastolení rovného postavení všech jedinců. Státu je tak ponecháno vládnutí, sami občané se na své zastupitele spoléhají, upadají do pasivity a nezajímají se o věci veřejné. Alexis de Tocqueville vnímá aktivní občanskou společnost, která je postavená na principu svobody, jako protiváhu k despotickým vládám a státním zásahům ve společnosti (Tocqueville, 2000) – její pluralita, různost a partikulární zájmy tak upevňují a ochraňují demokratickou společnost. Dle Tocquevilla občanská společnost naplňuje hned dvě základní funkce – zaprvé pěstuje v občanech smysl pro

občanství a zadruhé kontroluje činnost státu. Občanská společnost rozvíjí v lidech potřebu participovat na demokratickém politickém životě jejich komunity a celé společnosti formou účasti v pravidelně konajících se volbách, kontroly výkonu moci či svobodného projevení vlastních názorů na veřejnosti. (Nekvapil, 2008: 14) V takovéto společnosti se svobodní občané sdružují a aktivně participují ve sféře veřejné diskuse, která slouží jako prostředek k zachování svobod každého jedince ve státu. (Strnadová, 2008: 51 – 52) Antonio Gramsci, italský politik a marxistický filozof, odděluje na rozdíl od Karla Marxe občanskou společnost od ekonomické sféry. Stát v takto rozděleném systému nastavuje právní řád, který ochraňuje donucovacími prostředky. Občanská sféra, jež je opakem politické sféry, ve které je uplatňována moc a donucení, pak představuje oblast, ve které dochází ke konsenzu, vyjednávání i vůdcovství. (Green, 1997: 311)

Obnova konceptů občanské společnosti je výrazná v pracích evropských disidentů, např. *paralelní polis* Václava Bendy či *život v pravdě* Václava Havla. Občanská společnost je v současné době chápána jako sféra, ve které autonomní, apolitická a nezávislá sdružení občanů vyvažují státní moc. Tato sdružení sledují společenské zájmy a kontrolují výkon moci, která byla občany přidělena státu; jestliže je tento výkon v rozporu se zájmy společnosti, občané mohou státu moc kdykoliv odebrat. (Green, 1997: 311) Ve spojitosti s demokratizací společnosti je možné vycházet z konceptualizace občanské společnosti J. Cohena a A. Arata, kteří slučují přístupy různých autorů (zejména Hegela, Gramsciho, Tocquevilla a Habermase). Dle přesvědčení Cohena a Arata je existují tři samostatně stojící sféry společnosti, které se střetávají a udržují vzájemnou rovnováhu. Úlohou státu je regulovat a integrovat společnost, ve které je demokratická legitimita udržována aktivní občanskou společností. (Cohen, Arato, 1995)

Současné chápání občanské společnosti je rozděleno na dva myšlenkové proudy, které vycházejí z koncepce Ch. L. Montesquieua (M proud) a J. Locka (L proud). Na základě toho se vydělili tři skupiny – generalisté, maximalisté a minimalisté – kteří nahlízejí na občanskou společnost ze tří úhlů pohledu (např. Müller, 2003). Konceptu občanská společnost se v současné době věnují autoři jako například John Keane, Jeffrey Alexander či Robert Putnam. Dnes občanská společnost spolu se státem a trhem fungují jako regulátory společnosti, mezi kterými je udržována vzájemná rovnováha různými mechanismy. (např. Potůček, 2005)

2.3.2 ÚLOHA OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI V MODERNÍ DEMOKRACII

Občanská společnost vytváří prostor, ve kterém se lidé svobodně sdružují a vyjadřují své zájmy, hodnoty a přesvědčení. Tato sféra je postavena mezi státem, trhem a rodinou a umožňuje občanům naplňovat základní občanská a politická práva, mezi která patří také kontrola výkonu politické moci. Občanská společnost ve vztahu k státu a trhu plní funkci partnera, ale v případech nezbytného zásahu i jejich protivníka s cílem ochrany demokracie založené na rovnosti a také svobodě. (Skovajsa, 2010: 63)

S cílem dobré a efektivní spolupráce mezi sektory je zapotřebí zaručit *transparentnost* ve vztazích mezi subjekty různého charakteru, zajistit *otevřenost* procesu politického rozhodování směrem k veřejnosti (participace a účast občanů ve veřejné politice a plné informování občanů) a vybudovat *aktivní a autonomní občanskou společnost*, jejíž členové mají schopnost:

- vytvářet veřejné mínění,
- organizovat se ke kolektivní akci,
- zastávat hodnoty a zájmy,
- budovat školní demokracii a růst politické gramotnosti,
- být názorově a zájmově pluralitní,
- naslouchat druhým,
- utvářet kompromisy a
- vyjádřit se a formulovat své stanovisko. (Müller, 2012: 130 – 131)

V souvislosti s občanskou a politickou angažovaností se hovoří o takzvané „škole demokracie“, která vzniká v nitru občanské společnosti. Tento koncept byl představen v práci A. de Tocquevillea (2000) a v posledních letech se k této myšlence vrátil např. Robert Putnam (2000). Škola demokracie učí občany dovednostem užitečným právě pro participaci, čímž jsou produkované specifické hodnoty a postoje, mezi které se může řadit například zájem o politiku a politické dění, který je nutný pro vůli participovat – bez znalosti a zájmu o věci veřejné je participace občana značně omezena. Na základě tohoto je člověk schopný utvořit si vlastní mínění a zhodnotit konkrétní politiku, se kterou je buď spokojený či nespokojený, a

konkrétního politika, jemuž vyjevuje svoji důvěru či nedůvěru. (Vráblíková, 2008: 378) Také podle Nekvapila je zásadním úkolem organizací občanské společnosti vzdělávat občany a připravovat je na jednání s představiteli veřejné sféry (státu). (Nekvapil, 2008: 37) Veřejné instituce umožňují občanům účast na zasedáních či správních řízeních, avšak jen málokterý občan je vybavený do té míry, aby byl schopný orientovat se v probírané oblasti z různých úhlů (z právního, ekonomického či technického hlediska) a ve svých právech, která může v jednáních uplatňovat. (Nekvapil, 2008: 37) Sféra občanské společnosti tedy napomáhá lidem získávat tzv. občanské dovednosti, díky kterým jsou občané schopni organizovat setkávání, psát formální dokumenty či jednat s úředníky, což jim ve výsledku umožní snadnější zapojení do rozhodování o veřejných záležitostech. (Vráblíková, 2008: 378)

Müller rozeznává čtyři základní funkce, které vymezují vztah mezi státem a občanskou společností: legitimizační, ochranná, participační a integrační. (Müller, 2012: 186) Uvedená tabulka znázorňuje jednak čtyři klíčové funkce, které plní občanská společnost ve vztahu státu, tak i stav toho, když ideální demokracie selhává.

FUNKCE	RIZIKA MODERNÍ DEMOKRACIE
1. Legitimizační	krize legitimacy
2. Ochranná	růst státní moci byrokratizace centralizace
3. Participační	krize politické svobody občanská apatie
4. Integrační	atomizace anomie

Tabulka 2.3.2 – 1: Funkce občanské společnosti

Zdroj: Müller (2010: 186 a 189)

1. Legitimizační funkce: Aktivní občanská společnost, která vzkvétá díky schopnosti každého člověka účastnit se dění ve společnosti, zapojovat se do zájmových skupin a sdružovat se s ostatními a také svobodně prosazovat své názory a myšlenky na rozhodování o veřejných záležitostech, zajišťuje legitimitu vládního aparátu. (Strnadová, 2008: 112 – 113) Občanská společnost jakožto nezávislá a autonomní jednotka vnáší důvěru do politické scény a tím legitimizuje stát a vládu. Tím je výkon moci podpořen občany a nabývá tak na účinnosti. Jestliže zvolená vláda ztratí důvěru občanů, mají občané právo na výměnu za vládu jinou, které budou důvěřovat a které vloží moc do rukou (delegují moc na základě suverenity lidu). Mimo volební období mají občané možnost ovlivňovat veřejné dění různými institucionalizovanými i neinstitutionalizovanými způsoby. Jestliže by tato možnost neexistovala, mohlo by dojít ke zhroucení demokratického systému vlivem politizace institucí, a to i těch mimopolitických. Funkcí občanské společnosti je i mimo jiné utváření veřejného mínění na vykonavatele svěřené moci, kteří musejí brát názory a požadavky lidí v potaz, jinak jejich vláda nebude mít dlouhého trvání. (Müller, 2012: 110 – 112)

2. Ochranná funkce: Jak již bylo řečeno výše, občanská společnost stojí mimo politickou scénu a státní moc, tudíž jejím přívlastkem je nezávislost na státní moci. Byrokratizaci, centralizaci či zneužívání a rozpínání vládní moci může zamezit kontrola nezávislou občanskou společností. Je zapotřebí, aby tato kontrola a vůbec rovnováha politické moci spolu s jejími brzdami byla ústavně zakotvena a ošetřena potřebnými zákony nejen na ochranu většinové společnosti, ale i minorit a jednotlivců, kteří nemají tak silný hlas. Zákony pak upravují podobu vyjednávání organizací občanské společnosti a jiných subjektů s politickými představiteli tak, aby bylo zamezeno klientelismu a korupčním praktikám. Jedním z klíčových atributů zdravé společnosti je zabezpečení nezávislosti médií a zajištění pluralismu na mediálním trhu.

3. Participační funkce: Občanská společnost ze své přirozenosti umožňuje občanům efektivněji se zapojovat do věcí veřejných, nežli je jim umožněno cestami vybudovanými etablovanými politickými stranami. Člověk nemusí nutně vstupovat do politiky, aby mohl ovlivňovat chod veřejných záležitostí. Lobbying je přijímanou aktivitou a přirozenou součástí veřejné a politické komunikace občanů s reprezentanty státu. Vlivem participačního jednání může docházet k efektivní mobilizaci zdrojů pro kvalifikovanější rozhodování a řešení veřejných problémů a záležitostí. Lépe jsou shromažďované adekvátní informace a znalosti, které mohou být z počátku značně rozptýlené; decentralizovaný systém rozhodování založený

na politické a občanské informovanosti může vést k úspornějšímu a efektivnějšímu využívání zdrojů. (Müller, 2012: 112)

4. Integrační funkce: V každé společnosti vznikají konflikty vyvěrající z různých problémů, zájmů nebo preferencí. V určité míře jsou konflikty přínosné v tom smyslu, že společné řešení problému založené na kompromisu několika zájmových skupin může vnést solidaritu, inovaci a zlepšení stávající situace, dále může zlepšit mezilidské vztahy či posílit důvěru a loajalitu. Zájmové konflikty jsou tak součástí každé zdravé společnosti, která je na jedné straně institucionalizuje jako přirozený jev, na straně druhé je musí pomocí pravidel limitovat, aby nedocházelo k nespravedlivému prosazování jedné skupiny nad druhou. (Müller, 2012: 81 – 82) S cílem ovlivňovat veřejné záležitosti je zapotřebí spolupracovat a získat silnější hlas, aby byl veřejnými představiteli vyslyšen. (Müller, 2012: 114)

Občanská společnost tak v moderních společnostech funguje jako systém aktivity jedinců, jako samospráva celé společnosti, jako ochrana před neúměrnými zásahy ze strany státu a jako způsob kontroly státu a jeho vykonávání moci. (Strnadová, 2008: 52) Občanská společnost je tak nedílnou součástí rozvinuté demokracie. Její úloha spočívá mimo jiné v přípravě občanů na účast ve veřejném životě. Občanská společnost je úzce spojována s participací z toho důvodu, že umožňuje efektivnější zapojení občanů do procesů veřejné politiky díky vytváření občanských ctností, které jsou nezbytné pro kvalitní spoluúčast na rozhodování o veřejných záležitostech. Občanská společnost navíc napomáhá mobilizovat občany k aktivitě, posiluje povědomí o občanství v demokratické společnosti, vytváří živoucí veřejnost schopnou komunikovat a produkuje občany schopné nalézat společná řešení na základě kompromisu. Ti občané, kteří se tedy aktivně zapojují do veřejného a politického dění na lokální úrovni, se učí občanství v pravém slova smyslu. Tito občané naplňují ideál demokratického občanství, které vzniká kolektivní akcí a které je živeno sdílenou mocí ovlivňovat stav věcí veřejných.

3. PARTICIPACE OBČANŮ NA LOKÁLNÍ ÚROVNI

„... především v komunitách dostatečně malých na to, aby byli jejich členové v osobním kontaktu, je lokální patriotismus velmi důležitým faktorem pro „rozhybání demokracie“. (Schumpeter, 2004: 278)

Současná demokracie na lokální úrovni může být chápána ve dvou rovinách – jako instituce místní vlády, která zastupuje občany dané lokality (starosta, obecní rada, obecní zastupitelstvo a jiné obecní orgány), a jako samoregulující mechanismus občanského aktivismu. Ve správně fungující demokracii na lokální úrovni je tak v ideálním případě vybudován vzájemný a úzký vztah mezi místní vládou a občanskou společností. Na základě toho je pak možné snadněji identifikovat a následně efektivně řešit místní problémy. (Čmejrek, Bubeníček, Čopík, 2010: 11 – 12)

V demokratické společnosti občané zastávají dvojí roli ve vztahu k veřejné správě. Správa svými opatřeními a rozhodnutími ovlivňuje životy občanů, kteří tato nařízení musí respektovat a řídit se jimi. Na druhou stranu však občané představují zdroj legitimacy činnosti veřejné správy. Mezi základní uznávanou aktivitou občanů pro naplňování legitimacy je volební účast, přičemž existují další možnosti a způsoby, jakými ovlivňovat iniciaci a průběh výkonu moci politickými reprezentanty. Volby jsou institucionalizovaným aktem, který je striktně řízený podle zákonných opatření, zatímco další formy politické participace jsou zpravidla mnohem méně formalizované.

Klasická studie ze sedmdesátých let Sidney Verby a Normana Nieho (1972) představovala opravdový zlom ve studiu politické participace. V té době nová definice politické participace byla rozšířena o politické aktivity, které nebyly výhradně spojené s pravidelnými volbami. Zahrnuto do výzkumu bylo například kontaktování poslance v zastupitelstvu či vykonávání komunální činnosti. Tito dva autoři popisují politickou participaci jako aktivity občanů, které jsou v souladu s právem a které slouží k ovlivnění nejen volby politických reprezentantů, ale také přijímání opatření, o kterých rozhodují politici. (Verba, Nie, 1972)

Jestliže se oprostíme od klasické definice a doplníme ji o nově vzniklé trendy a přístupy v participaci občanů, můžeme vycházet z pojetí Kateřiny Vráblíkové (2008, 370 –

372), která rozvedla ve své práci tři atributy, které se podílejí na adaptaci politických aktivit občanů ve společnosti a kterými kriticky navázala na tradiční definici politické participace vypracovanou Sidneyem Verbou a kol. Vráblíková upozorňuje na to, že současná doba zaznamenala především proměnu směřování politických aktivit k různým aktérům veřejné sféry, změnu prostoru, ve kterém občané vyvíjejí politické aktivity, a transformaci cílů, které mají být dosaženy prostřednictvím politické akce. Proto byla navržena lépe vypovídající definice, která reflektuje dynamiku soudobé společnosti:

Politická participace je aktivita občana, jehož snahou je ovlivnit politické výstupy, které je možné chápat jako distribuci sociálních statků a norem.
(Vráblíková, 2008: 381)

3.1 OBČAN JAKO ÚČASTNÍK POLITICKÉHO PROCESU

Jestliže uvažujeme o jakémkoliv společenském uspořádání, jedná se v každém případě o vztah mezi dvěma skupinami – mezi ovládanými (v lepším případě občany) a držiteli či vykonavateli moci. (Nekvapil, 2008: 9) Ve společnosti se vztah občana a státu proměňoval v souvislosti s historickým vývojem sociálního uspořádání společnosti (zřízení státu), s novými institucemi (volby), se sociálními procesy (urbanizace, sekularizace atp.) a s proměnou chápání člověka v moderní době (občanská a lidská práva). (Nekvapil, 2008: 18)

Základním kamenem demokracie je taková představa, která zobrazuje občana jako aktivního účastníka politického dění. Pojem aktivní občan příkladně rozvedl ve své knize Luděk Rychetník (2012). Takový člověk se zajímá o problémy, které vznikají v místě jeho působení, a snaží se je vyřešit prostřednictvím prvotních myšlenek, plánování postupu řešení a realizace projektu ve spolupráci s dalšími občany a s podporou místní veřejné správy. Součástí takového procesu je překonávat mnohá úskalí a administrativní překážky a jednat s úřady, jejichž pracovníci se nechovají vždy vstřícně a nápomocně, například ve věci poskytování informací. Na druhou stranu však ani občané nevykazují vždy bezproblémovost a vysokou míru občanské kázně. (Rychetník, 2012: 93 – 94)

Rozhodovací proces zahrnující občany v určité lokalitě může efektivně fungovat za předpokladu, že obyvatelé jsou politicky socializováni; to znamená, že výborně znají prostředí, o kterém rozhodují, a jsou proto schopni určit problémy, které se vyskytují v dané lokalitě. Díky této politické socializaci jsou občané dostatečně vybaveni k plnohodnotné participaci na rozhodování o veřejných záležitostech, čímž se uzavírá propast mezi politickou elitou a místními občany. (Čmejrek, Bubeníček, Čopík, 2010: 12) Občané, kteří se intenzivně zapojují do veřejných záležitostí, disponují totiž odbornými znalostmi, které jim umožňují fundovaně diskutovat s profesionály v oboru. (Fung, 2006: 682)

Občanská participace a její význam v demokratické společnosti byl zkoumán v rámci výzkumu Maureen M. Berner a kol. Tým autorů zjišťoval názory občanů, úředníků, politiků a dalších zúčastněných skupin na efektivní spolupráci v amerických městech ve státě Severní Karolína. Jak ve svém výzkumu Maureen M. Berner a kol. zjistili, dle mínění úředníků správy je zapotřebí, aby se účastníci veřejného života profilovali jako vzdělaní a informovaní občané. Tito lidé tedy musí mít čas, zdroje a know-how, aby byli schopni adekvátně spolurozhodovat o technicky náročnějších tématech, jako je například obecní rozpočet. Berner a kol. dále uvádějí, že úředníci (a z menší části i volení zastupitelé) zároveň cítí, že je jejich povinností a úkolem poskytovat občanům relevantní informace všemi možnými a dostupnými způsoby. Účast občanů je pak pro ně významná především v záležitostech, které se občanů a jejich života bezprostředně týkají (například zeleň v sousedství, dostupnost městské hromadné dopravy v blízkosti bydliště či bezbariérový přístup do supermarketu). Politici vnímají tedy za důležité to, aby se občané účastnili alespoň městských zasedání, na kterých získají informace o plánovaných politikách. Dle Berner a kol. na druhé straně stojí občané, kteří se domnívají, že jim není zase dán tak velký prostor pro uvedení vlastních podnětů a že by měli nějaký výrazný vliv na politický proces tím, že se účastní zasedání. (Berner, Amos, Morse, 2011: 145 – 146) Z výše uvedených výstupů výzkumné práce Berner a kol. vyplynulo, že úředníci podporují roli občana jako aktivního aktéra ve věcech veřejných, avšak zdůrazňují důležitost potřebného vzdělání pro pochopení projednávané problematiky a schopnosti asertivně prosazovat zájmy celé komunity, nikoliv dílčí skupiny. (Berner, Amos, Morse, 2011: 155)

3.1.1 TYPOLOGIE PARTICIPANTŮ DLE A. FUNGA

Jestliže budeme systematictěji nahlížet na občana jako na účastníka veřejně-politického procesu, můžeme využít typologii Archona Funga, který navrhl osm různých typů účastníka dle míry a kvality zapojení.

8. Veřejná sféra	Veřejnost	Inkluze
7. Otevřená účast všem zájemcům	Mini-veřejnost	
6. Selektivní výběr participantů		
5. Náhodný výběr participantů		
4. Laičtí účastníci	Stát	Exkluze
3. Profesionální účastníci		
2. Profesionální politici		
1. Znalostní experti		

Tabulka 3.1.1 – 1: Typologie účastníků politického procesu podle A. Funga

Zdroj: Fung (2006a: 68)

(přeloženo autorkou)

Jak je možné vysledovat z tabulky 3.1.1 – 1, A. Fung zahrnul do své typologie nejen občany, kterým jsou procesy veřejné politiky otevřené, částečně uzavřené či uzavřené, ale i politiky či úředníky veřejné správy. Občané například mohou být plošně zváni k diskusi bez jakéhokoliv omezení, zatímco v některých případech jsou zapojováni jen ti, kteří dostanou pozvání od představitelů veřejné správy. Těmi se mohou například stát zástupci zájmové skupiny, kteří mohou disponovat adekvátními znalostmi a kompetencemi pro řešení veřejného problému. Vzniká zde otázka, zdali vybraní účastníci jsou reprezentativní skupinou obecné veřejnosti a zdali tito zastupují zájmy nejen své, ale i ostatních občanů. Na druhou stranu, jestliže je účast otevřená všem, kteří mají zájem, vzniká zde nerovnováha ve smyslu účasti specifické skupiny lidí, jichž charakteristiky jsou vyšší dosažené vzdělání a vyšší sociálně-ekonomický status. S cílem zamezit tomuto problému je vhodné využít k výběru participantů techniky selektivní či náhodné, které vybírají záměrně účastníky ze skupin méně

zastoupených, a to například do občanských rad a komisí, plánovacích buněk či do skupin řešících rozpočtové plánování. (Fung, 2006a: 66 – 68) Dalším typem participanta je dle A. Funga laický účastník, který má velký zájem podílet se na veřejné politice, obětovat svůj čas a energii na setkání s politiky a zastupovat podobně smýšlející občany, kteří se rozhodnou neúčastnit se politických procesů. Naopak placeným participantem je profesionální účastník, který zastupuje organizované veřejné zájmy společnosti, anebo který se rekrutuje z řad úředníků veřejné správy. Dalším účastníkem je dle Funga profesionální politik, který byl zvolen ve volbách jako reprezentant zájmů svých voličů. Posledním zmíněným účastníkem v typologii A. Funga je znalostní expert, který radí politikovi s orientací v oblastech vyžadující odbornou znalost. (Fung, 2006a: 68)

Všichni lidé, kteří se účastní veřejné politiky, vstupují do vzájemných interakcí a ovlivňují výstupy veřejně-politického procesu v různé podobě a míře. Následující kapitola bude věnována úrovním participace, které vymezují roli účastníků a jejich vliv v procesu rozhodování o věcech veřejných.

3.2 ÚROVNĚ PARTICIPACE OBČANŮ

Implementace participace občanů do procesů veřejné politiky může nabývat různých podob. Různorodost se projevuje také v míře uplatňování vlivu občanů, sdružení a spolků v rozhodování. Mnohé z veřejně-politických procesů nabývají podoby poskytování informací a již uskutečněných politických rozhodnutí; účastníci z řad občanů tudíž figurují pouze jako posluchači. V některých případech je však pravomoc delegována občanům ve větší míře, jejich názory a připomínky jsou zvaženy a zahrnuty do tvorby veřejných politik a výsledné politiky reflektují požadavky občanů. Existuje tedy celá škála podob participace občanů ve veřejných záležitostech. Ve výzkumu participace občanů tak lze sledovat množství participačních aktivit a míru vlivu, který občané využívají za účelem ovlivnění rozhodování ve veřejně-politickém procesu.

Existuje nepřehledné množství koncepcí úrovní občanské participace. Mnoho teoretiků vychází z klasického modelu Sherry Arnstein (1969), kterému bude věnována následující podkapitola. Pro úvodní nastínění úrovní participace je možné vycházet z koncepcí A. Funga (2006a) a B. L. Smitha (2003), které se skládají z pěti schůdků dle míry uplatňování občanského vlivu. Následovat bude ukázka reálného využití teoretických konceptů participace v praxi.

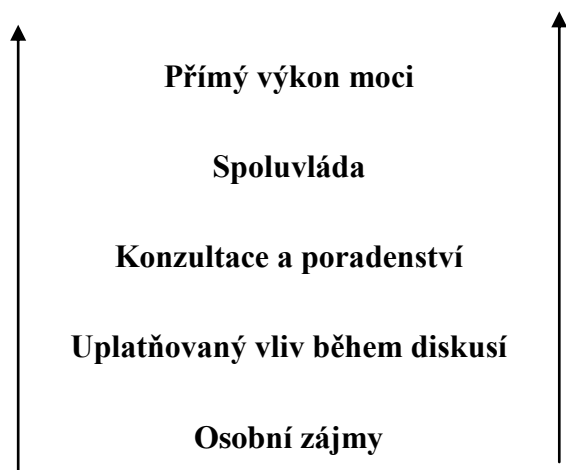

Schéma 3.2 – 1: Pět úrovní participace občanů podle A. Funga

Zdroj: Fung (2006a: str. 70)

(přeloženo autorkou)

V prvotní fázi modelu A. Funga účastníci sledují své vlastní zájmy, aniž by je reálně mohli prosadit v rámci veřejně-politického procesu. V této fázi občané představují pasivní aktéry, kterým jsou sdělovány informace. V následujícím stupínku mohou občané vyjadřovat své názory politikům, avšak bez záruky toho, že jejich připomínky budou skutečně vyslyšeny. Díky diskusi a vzájemné komunikaci dochází k proměně názorů zúčastněných a k mobilizaci veřejného mínění. (Fung, 2006a: 69) Konzultace a poradenství nabízejí občanům větší příležitosti k prosazování zájmů, které mohou ovlivnit výsledek rozhodovacího procesu. Spoluvláda vytváří z občanů partnery ve vyjednávání s politickými představiteli, kteří činí rozhodování za spoluúčasti občanů. V rámci této partnerské spolupráce je usilováno o společnou tvorbu strategií veřejné politiky. (Fung, 2006: 69) Poslední stupínek Fungova

modelu představuje situaci, ve které občané přímo vykonávají moc, tedy sami rozhodují o veřejných záležitostech. (Fung, 2006a)

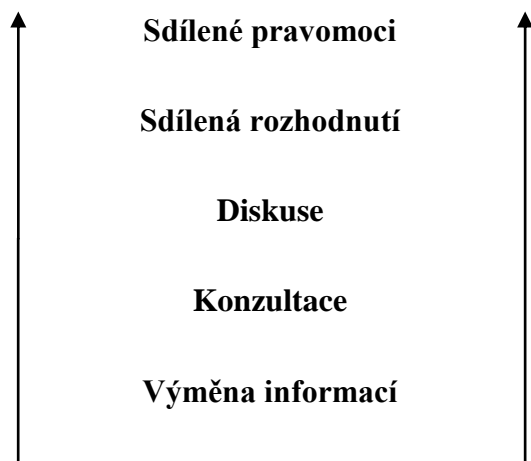

Schéma 3.2 – 2: Pět úrovní participace občanů podle L. B. Smithe

Zdroj: Smith (2003: 36)

(přeloženo autorkou)

Jestliže se podíváme na koncepci L. B. Smithe, nejnižší míru účasti představuje výměna informací. K informování může docházet na setkáních, diskusích, prostřednictvím dotazníků a informačních tištěných materiálů. Smyslem těchto praktik je vytvořit povědomí o vznikajících politikách, vzdělávat a informovat o problémech, které jsou předmětem veřejných a sociálních politik, nabádat k odpovědnému chování, prosazovat informované rozhodování a v neposlední řadě sdílet pohledy na danou věc. (Smith, 2003: 36) Dle Smithe umožňují veřejné konzultace obousměrnou komunikaci obohacenou o okamžitou zpětnou vazbu, radu či názor. Vést diskusi nad prioritami a potřebami mezi zúčastněnými napomáhá lepší informovanosti a vzájemnému porozumění. Za účelem dosažení těchto výstupů je možné uspořádat setkání všech aktérů, kterých se probíraná tematika týká, dále ohniskové skupiny, workshopy, veřejná zasedání či přizvat poradní orgán sestavený z občanů k projednávání daného tématu. (Smith, 2003: 36) Třetí stupeň veřejné participace u Smithe tvoří zapojení a dialog všech zúčastněných stran, které slouží k zjištění zájmů a hodnot zainteresovaných aktérů a jejich pohledů na věc. Dbá se o vzájemné naslouchání a porozumění a v některých

případech je usilováno o vytváření konsensu. Tohoto může být dosahováno dialogem, konferencemi o budoucím vývoji či technologií otevřeného prostoru. (Smith, 2003: 36) Sdílené rozhodování staví Smith o stupínek výše. Tato praxe přispívá ke sdílení odpovědnosti, k decentralizaci rozhodovacího procesu na lokální úrovni, dosahování integrace, řešení konfliktů, alokování vzácných zdrojů a k implementaci veřejných programů takovým způsobem, který je v souladu se zájmy a potřebami komunity (Smith, 2003: 37) Nejvyšší míru zapojení představuje sdílení pravomoci, které umožňuje občanům uplatňovat vliv v procesu vytváření a implementace politiky.

Jestliže budeme hodnotit modely Funga a Smithe, je možné vysledovat podobný přístup k úrovním participace a k obsahu jednotlivých stupňů. V případě nejmenšího uplatnění vlivu dochází k pouhému informování občanů, kteří se tak stávají pasivními aktéry ve vyjednávání. V dalších stupních obou modelů je již umožněna oboustranná interakce a výměna informací skrze diskuse, konzultace či poradenství. Lidé mohou vyjadřovat své názory, avšak není zaručeno zohlednění těchto připomínek do výsledných politik. Na nejvyšší úrovni se nacházejí takové praktiky, které umožňují občanům stát se plnohodnotnými partnery ve spolupráci s politiky a úředníky ve veřejném procesu. Jejich příspěvky jsou zvažovány a mnohdy implementovány do výsledných politik. Je jim umožněno podílet se na výkonu moci a sdílet pravomoci s představiteli veřejné správy. S tím ovšem souvisí důsledek odpovědnosti, který v tomto případě nese i občan.

Mnoho vlád na národní i místní úrovni vytváří dokumenty, které zaměstnancům a představitelům veřejné správy poskytují nejen obecné informace o participaci občanů, ale i návody k tomu, jak úspěšně implementovat participaci do byrokratického vládního aparátu. Příkladem komplexně propracovaného přístupu k občanské a politické participaci jsou stránky www.communitymatters.govt.nz, na kterých zájemci naleznou všechny potřebné informace k budování silné místní komunity. Vzhledem k tomu, že tato kapitola pojednává o úrovních participace občanů, uvedu celkem čtyři obecně definované stupně zapojení občanů, které jsou využívány v reálné praxi.

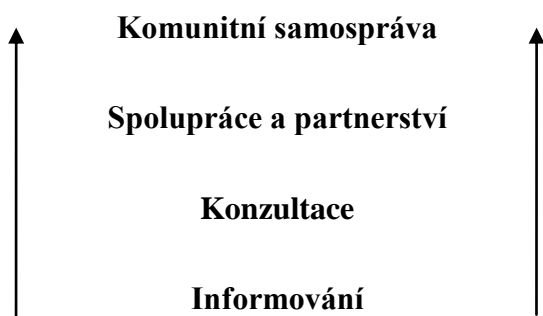

Schéma 3.2 – 3: Úrovně participace v praxi

Zdroj: *Good Practice Participate: Levels of Participation*¹¹

(přeloženo autorkou)

Na nejnižší úrovni aktivní participace je zařazeno **informování**, prostřednictvím kterého jsou lidé spravováni o rozhodnutích a plánech vytvořenými politickými a úředními orgány. Úkolem nejen v poskytování informací, ale i v dalších úrovních participace, je identifikovat cílové skupiny a způsoby, jak s těmito skupinami co nejefektivněji komunikovat. Participaci na vyšší úrovni představuje **konzultace**, prostřednictvím které vládní instituce oslovují zúčastněné strany s cílem získat jejich náhled na řešenou agendu ještě před tím, než bude učiněno finální rozhodnutí. Konzultace umožňuje dvousměrnou komunikaci, která je založena na principech otevřenosti, transparentnosti, integrity a vzájemného respektu. Jako třetí stupeň aktivní participace byla identifikována **spolupráce a partnerství**. Odpovědnost, výkon moci a rozhodování je rovnoměrně rozptýlena mezi všechny zúčastněné strany (stát a občanskou společnost). Strany jsou nezávislými jednotkami, které spolupracují za účelem dosažení společného cíle, vytvářejí společně plán a implementují jej, sdílejí informace, rizika a benefity. Nejvyššího stupně aktivní participace je dosaženo tehdy, jestliže komunita činí rozhodnutí sama za sebe. V rámci **komunitní samosprávy** občané identifikují potřeby a k nim opatření, řídí projekty a hodnotí výsledky řešení problémů. Vládní instituce pak v tomto případě sehrává roli pomocníka, která může sestávat: z financování projektů (poskytování menších obnosů z grantů či větší finanční částky smluvně), z poskytování informací a rad, z

¹¹ Dostupné z:

[http://www.communitymatters.govt.nz/vwluResources/Good_Practice_Participate_Benefits_of_Community_Participation/\\$file/GPP_Levels_of_participation.pdf](http://www.communitymatters.govt.nz/vwluResources/Good_Practice_Participate_Benefits_of_Community_Participation/$file/GPP_Levels_of_participation.pdf)

dohledu nad činností organizací a z případné pomoci (například při administraci projektu, sepsání žádosti o grant, vyúčtování projektu atp.), z proškolení členů organizací občanské společnosti nebo z pomoci při komunitním shromáždění.¹²

V případě komunitní samosprávy občané nemohou uplatňovat bezmeznou libovůli, jak by se mohlo jevit. Držiteli moci jsou představitelé veřejné správy, kteří uplatňují své pravomoci k určování podmínek a pravidel pro implementaci vysoké úrovně participace občanů. Jestliže budeme uvažovat v rovině komunitní samosprávy, je možné uvést například praxi podávání žádostí občanů, kteří svými navrženými projekty usilují o změnu či řešení problému v lokalitě, ve které bydlí.

Občané se tedy zapojují do procesů veřejných politik v různé podobě a míře. Jak bylo uvedeno dříve, participační žebříček Sherry Arnstein bude uveden v samostatné kapitole vzhledem k tomu, že její koncepce úrovní participace se stala výchozím bodem pro práce dalších autorů v oblasti participace občanů ve veřejně-politickém procesu.

3.2.1 PARTICIPAČNÍ ŽEBŘÍČEK SHERRY ARNSTEIN

Již přes více než čtyřicet pět let uplynulo od doby, kdy vznikl jeden z nejdůležitějších a nejvlivnějších konceptů k teorii participace občanů. Mnoho teoretiků, i těch současných, a úředníků, kteří implementují participaci občanů ve veřejných programech, se nechalo inspirovat původním participačním žebříčkem, který v roce 1969 prezentovala Sherry Arnsteinová (1930 – 1997). Její první článek zaznamenal velký úspěch i přes to, že se nikdy nevěnovala odborné publikační činnosti. V době, kdy vznikl článek o participačním žebříčku, působila ve výzkumné neziskové organizaci, která se věnovala komunitnímu rozvoji.

Arnsteinová vytvořila model participace v podobě žebříčku o osmi schůdcích. Tento žebříček občanské participace znázorňuje různé úrovně zapojení občanů podle míry

¹² Zdroj: Good Practice Participate: Levels of Participation. Dostupné z: [http://www.communitymatters.govt.nz/vwluResources/Good_Practice_Participate_Benefits_of_Community_Participation/\\$file/GPP_Levels_of_participation.pdf](http://www.communitymatters.govt.nz/vwluResources/Good_Practice_Participate_Benefits_of_Community_Participation/$file/GPP_Levels_of_participation.pdf)

přerozdělení moci, díky kterému je umožněno občanům začlenění do politických a ekonomických procesů v obci. Občané se tak stávají součástí utváření budoucích politik – mohou ovlivňovat výsledek veřejně-politického procesu. Tento žebříček tedy zohledňuje různou míru držení moci občany; nejnižší příčky žebříku znázorňují spíše participační pseudopraktiky, prostřednictvím kterých je zakrývána reálná nerovnost mezi občany a politiky. Čím výše se stoupá po jednotlivých schůdkách žebříku, tím více se moc a kontrola přesouvá do rukou občanů. (Arnstein, 1969)

Sherry R. Arnstein rozlišuje mezi třemi zastřešujícími pojmy – občanskou neúčastí, tokenismem a občanským vlivem. Určité praktiky používané za účelem zabezpečení občanské participace nemusejí v reálném chodu společnosti vždy splňovat podmínky správné praxe participace. Podle Arnstein lze zařadit „manipulaci“ a „terapii“ jako dva stupínky v kategorii **občanské neúčasti**. V obou případech nelze hovořit o občanské participaci, neboť prostřednictvím manipulace a terapie politici usilují o tzv. vzdělávání a léčení občanů. **Tokenismus** je postaven výše a značí již určitou míru angažovanosti, v rámci které občané mohou být vyslyšeni politiky a mohou vyjadřovat své mínění. Neexistuje však záruka toho, že jejich názory budou vzaty v potaz a že se změní stávající stav. Tokenismus zahrnuje tři typy občanské participace: informování, konzultaci a zapojení. Na nejvyšším stupni žebříku řadí Arnstein pod kategorii **občanský vliv** tři úrovně pravé občanské participace: partnerství, delegování moci a občanská kontrola. Občané jsou v tomto konceptu bráni jako rovnocenní partneři při vyjednávání nad veřejnými politikami – jsou vyslyšeni a jejich požadavky jsou zahrnuté do vytvářených koncepcí a plánů. (Arnstein, 1969)

8. Občanská kontrola	Občanský vliv
7. Delegování moci	
6. Partnerství	
5. Zapojení	Tokenismus
4. Konzultace	
3. Informování	
2. Terapie	Neúčast občanů
1. Manipulace	

Schéma 3.2.1 – 1: Žebříček občanské participace S. Arnstein

Zdroj: Arnstein, 1969 (str. 217)

(přeloženo autorkou)

V následujících odstavcích budou podrobněji popsány jednotlivé stupínky celého žebříku od Arnstein. Na nejnižším stupni, jak je vidět ze schématu č. 5, je umístěná **manipulace**, která značí častou praxi přizvání občanů do komisí, v rámci kterých jsou „vzdělávání a směřování“ tak, jak určí držitelé moci. Občané v komisích nemají ve skutečnosti legitimní funkci a moc, spíše se od nich vyžaduje podpora politik, které byly navrženy držiteli moci. Prostřednictvím těchto komisí politici prokazují zapojení části občanů do veřejné politiky, avšak ta je utvářena bez diskuse s občany a bez jejich řádného informování – je vyžadován pouze jejich souhlas a stvrzení podpisem. Pod pojmem **terapie**, která je o stupeň výše než manipulace, je možné si představit skupinovou léčbu (terapii), kterou podstupují bezmocní občané. Občané jsou vnímáni politiky za nemocné, proto je usilováno o jejich zapojení do společné léčby problémů, které je sužují. Manipulaci ani terapii nelze dle Arnstein považovat za druhy občanské participace, spíše naopak značí neúčast občanů.

Neúčast občanů je vystřídána za kategorii vyššího stupně, za tokenismus, do kterého spadají tři stupínky žebříku: informování, konzultace a zapojení. **Informování** představuje první důležitý krok v rozvoji legitimní občanské participace, v rámci které jsou občané informováni o svých právech, povinnostech a možnostech. Komunikace je však jednosměrná (probíhá od úředníků a politiků směrem k občanům) a ve skutečnosti neexistuje možnost ovlivňovat politické programy. Informování může probíhat skrze různé komunikační kanály, například prostřednictvím nových médií, letáků, plakátů nebo třeba prostřednictvím odpovědí na dotazy občanů. Během setkání občanů s politiky může probíhat také jednosměrná komunikace, která se vyznačuje poskytováním povrchních a irelevantních informací či odrazováním od pokládání otázek politikům. **Konzultace** je vyšší formou tokenismu a to i přes to, že připomínky a názory občanů nemusejí být pro politiky určující. Konzultace může být naplňována dle Arnstein dotazníky, které zjišťují názory občanů na konkrétní problémy ve městě, dále sousedská setkání či oficiální veřejná zasedání, na kterých mohou občané vyjádřit svá mínění. Participace je v tomto ohledu vnímána jako statistický výstup, který zohledňuje počet příchozích na veřejná setkání, počet občanů, kteří si domů vzali brožuru, či počet odevzdaných dotazníků. Výstupem tohoto typu občanské účasti je ve skutečnosti to, kolik lidí participovalo na participaci. (Arnstein, 1969: 219) Občané nabývají vyššího vlivu díky **zapojení**, které však stále nese známky tokenismu. Do poradních orgánů či komunitních rad jsou přizváni vybraní občané, kteří mají možnost přispět svými názory do diskuse na různá témata (například bezpečnost ve městě, otázka bydlení, dostupnost vzdělávání pro sociálně slabší atp.). Na druhou stranu však tyto připomínky a nápady nemusejí být reflektovány úředníky a politiky v případě, že většinu lidí na shromáždění tvoří zaměstnanci správy, kteří mohou tím pádem snadno přehlasovat zúčastněné občany. Tudíž neexistuje záruka toho, že projevená přání budou zohledněna v plánech a implementována v reálných politikách.

V závěrečné fázi výstupu na žebřík se nacházíme na posledních třech schůdcích, které Sherry R. Arnstein zahrnuje do kategorie občanského vlivu. Na této úrovni je možné uvažovat již o významném vlivu občanů na veřejně politický proces, jehož jsou součástí jako rovnocenní partneři veřejné správy. V rovině **partnerství** je moc přerozdělena formou vyjednávání mezi občany a držiteli moci (politiky a úředníky). Všichni zúčastnění se podílejí na plánování, tvorbě a implementaci politik, pravomoc a odpovědnost je tak rovnoměrně distribuována ve společnosti. Partnerství může nejlépe fungovat dle Arnstein (1969: 221) tehdy, jestliže

- a) existuje organizovaná entita v komunitě, ke které političtí představitelé vykazují odpovědné chování,
- b) má tato občanská organizace dostupné finance na honoráře pro koordinátory, kteří obětují svůj čas komunitním aktivitám ve větším měřítku, než ostatní občané,
- c) má komunita zdroje najmout si vlastní znalce, techniky, právníky a manažery.

Díky **delegování moci** mohou občané ve vyjednávání získat autoritu nad politickými plány a tím pádem o nich i rozhodovat, neboť dokonce tvoří většinu v komunitních a poradních orgánech. Politické programy vznikají formou vyjednávání občanů s představiteli veřejné sféry a nabývají podob dle představ občanů. Nejvyšší stupeň participace představuje dle Arnstein **občanská kontrola**. V této úrovni samotní občané kontrolují instituce, vládnou jim a vyjednávají změny, protože si to sami přejí a je jim to umožněno. Komunita tak sama spravuje přidělené finance a jiné zdroje a účastní se celého plánování, tvorby a řízení politik. Ve skutečnosti však, i přes rétoriku některých měst, neexistuje žádný takový model, ve kterém by fungovala čistá občanská kontrola, neboť v každém případě je to městské zastupitelstvo, které dává finální rozhodnutí o podobě politik a ve výsledku je odpovědné za uskutečněné veřejně-politické projekty. (Arnstein, 1969: 223)

Od zveřejnění přístupu S. Arnstein k úrovním participace občanů uplynulo již 46 let. I přes to je tato koncepce stále vyhledávanou a využívanou v současné době nejen teoretiky, ale i praktiky v samosprávách a různých demokratických organizacích. O 37 let později od vydání článku S. Arnstein o participačním žebříčku navázali kriticky na tuto koncepci Jonathan Q. Tritter a Alison McCallum (2006). Tito sociální vědci doplnili pojetí participačního žebříčku o nové poznatky a rozvinuli tak celý model do ještě větší komplexity. Tritter a McCallumová vytýkají konceptu S. Arnstein absenci procesu občanské participace (metodologie) a výsledku tohoto procesu (zpětné vazby). (Tritter, 2006: 158) Podle Trittera a McCallumové dochází k aktivní účasti jen určité skupiny lidí, čímž není zabezpečena reprezentativita účastníků veřejně-politického procesu. Zájmy všech občanů tak nejsou rovnoměrně zastoupeny a tím pádem zohledněny ve vytvářených politických plánech. Aby byla občanská participace úspěšná, je zapotřebí začlenit jednotlivce a skupiny napříč různými sférami společnosti. (Tritter, 2006: 165) Na druhou stranu je zapotřebí přihlídnout k tomu, že všichni občané si nepřeje být součástí veřejně-politických procesů. Participace vyžaduje investici času a dalších zdrojů, které nemusí chtít občané obětovat. Účast občanů může nabývat různých podob a různé intenzity zapojení dle projednávaného tématu, času a ochoty akceptovat potenciálního občanského vlivu politiky. Metody občanské participace je zapotřebí kombinovat, aby byli zapojeni všichni občané z různých sociálních skupin a aby

byla získána celá škála rozmanitých názorů. (Tritter, 2006: 164) Dle Trittera a McCullumové nezahrnuje přístup Arnseinové zhodnocení kvality občanské participace. Je předpokládáno, že se automaticky zlepší kvalita a kvantita participace v případech distribuce moci směrem k občanům. Participace občanů však nemusí vyvolat reálný dopad na politiku a zlepšit ji dle přání a požadavků občanů. Při hodnocení vlivu občanů na veřejně politický proces je zapotřebí zahrnout spokojenost občanů s průběhem participace, míru dopadu participace, rozvoj služeb a výzkum. Jestliže se neprojeví hmatatelné důkazy o tom, že implementace participace nepřináší žádné výsledky, stěží se budou občané nadále zapojovat do participčních aktivit. (Tritter, 2006: 166)

3.3 NÁSTROJE PARTICIPACE

Do procesu veřejných politik se přirozeně zapojují nejen politici a úředníci státní správy, ale i mimopolitičtí aktéři, kteří artikuluji specifické zájmy. Princip demokracie staví na předpokladu existence nástrojů, díky kterým občané mají možnost vyjadřovat své zájmy a podílet se na správě společnosti.

Petr Vančura (2012: 48) rozeznává pět atributů moderní demokracie, ve které může být efektivně rozvíjena participace občanů: občanská aktivita a organizace, vzdělání o demokracii, plná dostupnost informací o činnosti veřejné správy všem občanům, veřejná debata a občanská kontrola. Vlivem těchto dílčích atributů je umožněna obousměrná komunikace mezi občanskou společností a veřejnou správou. Nejvýznamnějšími nástroji pak v tomto ohledu jsou veřejná debata a otevřený tok informací. (Vančura, 2012: 89 – 92) Významnou úlohu v obousměrné a rovné komunikaci sehrává právě občanská společnost, která reprezentuje občany a prosazuje jejich zájmy u politických představitelů. (Nekvapil, 2008: 51) Nicméně mezi základní způsoby komunikace občana s politikem patří pravidelně se opakující volby, prostřednictvím kterých občan svěřuje důvěru určitému politikovi či politické straně, která bude zastupovat voličovy zájmy.

Čmejrek, Bubeníček a Čopík ve své publikaci (2010) zřehledňují aktivní participaci občanů na rozhodování o politických procesech v konkrétní lokalitě a vymezují ji do tří obecných kategorií. První oblast se týká již zmíněné účasti ve volbách, druhá rovina

představuje další formy politické participace obyvatel jako členství v politických stranách, komunikace s politickými představiteli, účast na diskusních fórech rozebírající politické dění či na zasedání zastupitelstva obce a třetí sféra je spojena se zapojováním občanů do veřejného života konkrétní komunity (občanské iniciativy, vytváření různých forem veřejného mínění, protesty a petice). (Čmejrek, Bubeníček, Čopík, 2010: 77)

S cílem zapojit občany do veřejně-politických procesů je možné vybírat z velkého množství participačních technik, které se vyznačují rozmanitou výslednou efektivitou a které umožňují občanům účastnit se politik v různé fázi, míře a podobě. Některé možnosti byly již vyjmenovány, následující odstavec obsahuje bližší informace o vybraných technikách participace občanů.

Místní iniciativy umožňují občanům prosadit konkrétní obecní zákony bez zapojení volených zástupců, a to tak, že občané shánějí podpisy, které se předají sekretáři města, který ověří jejich správnost. V případě **místního referenda** občané schvalují či neschvalují již existující vyhlášku; referendum je iniciováno buď navrhovatelem, který sbírá podpisy spoluobčanů, či místním zastupitelstvem. Zajímavé je, že rozhodnutí vzešlé z referenda ve většině zemí západní Evropy není závazné pro místní samosprávy, zatímco ve východní Evropě je výsledek místního referenda závazný při hlasovací účasti vyšší jak 50 procent. Obecně platí, že v Evropě (mimo Švýcarsko) je zapotřebí vysoká hlasovací účast pro uznání výsledku místního referenda. Občané mohou dále využít možnosti **odvolání** v případě, jestliže si nepřejí, aby zvolený politik pokračoval ve výkonu svého mandátu. Tohoto práva se domáhají především občané Spojených států Amerických. (Smith, 2007: 12) **Participační rozpočtování** představuje pro veřejnost poměrně neznámou příležitost pro rozhodování o veřejných financích (o rozpočtu obce). Občané se tak mohou podílet na tvorbě rozpočtu, která zásadním způsobem ovlivňuje život v obci, a rozhodovat tak o výši přidělených prostředků na tu či onu oblast. Podoba alokování financí se odvíjí od vnímání priorit pro řešení problémů v dané komunitě. Jistou překážkou k účasti na rozpočtování může značit nedostatek znalostí a informací, které jsou vyžadovány pro orientaci v tak komplexním a technicky náročném procesu, proto se od místní samosprávy očekává snaha o zapojování občanů s předchozím poskytnutím informací. (Zhang, Liao, 2011: 281 – 282) V participačním rozpočtování je zahrnuto množství nástrojů, prostřednictvím kterých mají občané možnost účastnit se procesů tvorby a implementace rozpočtů: veřejná slyšení, dotazování občanů, poradní orgány, fóra, workshopy, shromáždění, deliberace či informování skrze zveřejňování dokumentů týkající se obecních rozpočtů na internetu a na dalších komunikačních kanálech. (Zhang, Liao, 2011:

283) Mezi neotřelé a moderní formy participace lze zařadit například **scénáře budoucnosti, plánovací buňky** či **Future Search Conference**, které slouží k vytváření strategických a rozvojových plánů dané lokality. Soubor metod vhodných pro **mapování veřejných prostranství a území**, např. City Walk, mentální mapování, mapy vnímání místa a pocitové mapy, nabízí rozmanité názory na dané území a sbírá podněty od zúčastněných aktérů pro jeho revitalizaci. Ve spolupráci s expertními znalci může být využita metoda **Delphi**, v rámci které dochází k diskusi expertů na dané téma nikoliv během osobních setkání, nýbrž prostřednictvím několikakolového vyplňování dotazníků. I do průběhu **deliberativního hlasování** jsou zahrnuti odborníci na dané téma; celý proces je odstartován rozdáním dotazníků pro účastníky, poté experti fundovaně informují zúčastněné o celé problematice, následovně probíhá diskuse o celé záležitosti a na konci se často opět vyplňují dotazníky, čímž se zjistí, jak moc účastníci změnili své názory po přednáškách odborníků a diskusi.¹³ Poměrně vlivným nástrojem občanů může být instituce **občanské poroty**, jejíž členové jsou reprezentanti vybraní z řad občanů. Občanská porota má za úkol vyjádřit se k nějaké problematice a její závěry a návrh řešení slouží jako podklad pro rozhodování veřejné správy. (Nawrath, 2012) Výčet participativních metod, které byly zmíněné v této kapitole, není absolutní; existuje nepřeberné množství technik, které není možné obsáhnout v této diplomové práci. Alespoň pro bližší představu byly zmíněny důležité, známé nebo zajímavé možnosti, jakými zapojit občany do procesů veřejné politiky.

Různé metody pro zapojení občanů mohou být různě kombinovány v průběhu procesu veřejné politiky tak, aby bylo docíleno co nejefektivnějšího využití zdrojů. Je proto zapotřebí důsledného plánování a zvažování výběru konkrétních metod v jednotlivých fázích politiky.

¹³ Deliberativnímu hlasování (*deliberative polling*) se věnoval James S. Fishkin (2011).

3.4 NE/ZAPOJOVÁNÍ OBČANŮ DO VEŘEJNĚ-POLITICKÉHO PROCESU

Participace občanů je determinována mnohými faktory. Celkový souhrn všech relevantních aspektů nabízí Kateřina Vráblíková (2008) ve své teoretické práci *Politická participace – koncepty a teorie*. Dle Vráblíkové se politická participace může odehrávat ve třech rovinách nebo úrovních – do *micro* úrovně spadají individuální charakteristiky každého jedince, do *meso* úrovně jsou zařazené sociální sítě a do *makro* úrovně patří tzv. národní proměnné.

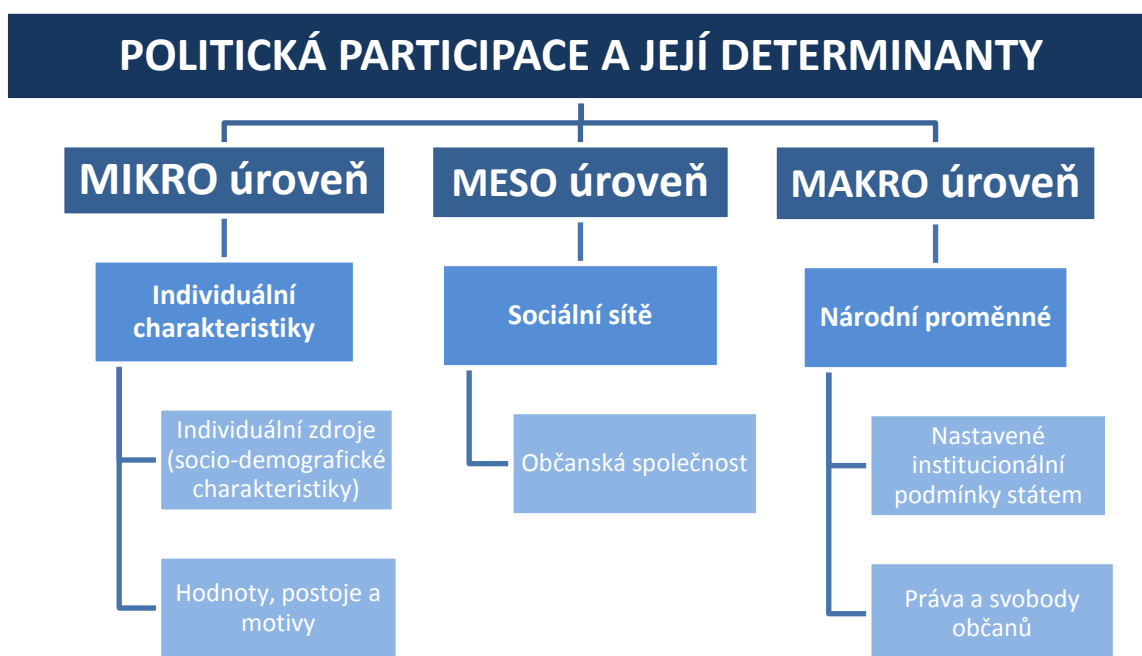

Schéma 3.4 – 1: Politická participace a její determinanty

Zdroj: Vráblíková (2008)

(upraveno autorkou)

Ve spojitosti s prvním typem úrovně lze rozdělit tuto rovinu na dvě podmnožiny, přičemž do první patří individuální zdroje, jako jsou sociálně demografické charakteristiky¹⁴, a do druhé skupiny pak náleží hodnoty, postoje a motivy konkrétního jedince (roli zde tedy hraje subjektivní vnímání politiky). Druhá kategorie na úrovni *meso* analyzuje politickou participaci z perspektivy občanské společnosti, ve které jsou rozvinuté sociální sítě a vztahy mezi jedinci. Díky začlenění a aktivitě jednotlivců v občanské společnosti dochází k účasti těchto jedinců také v politických záležitostech. Třetí *makro* úroveň nahlíží na problematiku politické participace skrze národní proměnné, mezi které lze zařadit institucionální nastavení společnosti, které vymezuje možnosti participace občanů spolu s jejich dalšími právy. (Vráblíková, 2008, 373 – 375)

Vráblíková poskytla ucelený přehled celé řady rozličných proměnných, které se podílejí na utváření podoby participace občanů. Vzhledem k tomu, že se tato práce věnuje participaci na lokální úrovni a vztahu mezi občany a představiteli veřejné správy v procesu tvorby politiky, bude nastíněno zhodnocení této vzájemné spolupráce s přihlédnutím na důvody, které vedou k větší či menší ochotě podporovat občanskou participaci ve správě věcí veřejných.

Participace na místní úrovni zasahuje především dvě sociální skupiny: občany a představitele veřejné správy. Na utváření charakteru participace se podílí nejen občanská společnost, jak bylo zmíněno v kapitole 2.3.2, ale i lokální politická kultura. Mezi těmito dvěma sférami existuje vzájemný vztah, který může být pro komunitu přínosný, ale i škodlivý. „*Cílem stran a politiků je dobýt moc, cílem zájmových skupin v politice je uplatnit vliv a ovlivnit legislativní procesy, tedy rozhodnutí politiků.*“ (Nekvapil, 2008: 47)

Jak bylo již uvedeno, občanská participace je mimo jiné formována na základě struktury obecní správy a politické kultury v daném místě. Politicky zdravé prostředí, ve kterém se politici z různých politických stran respektují navzájem i přes protichůdné zájmy, je pochopitelně přátelštější vůči občanské participaci, která je tak vnímána za smysluplnou, hodnotnou a přínosnou. (Zhang, Liao, 2011: 288) Dle Roberta A. Dahla se mohou občané v malých správních jednotkách účastnit takových politických procesů, které se netýkají důležitých záležitostí, ale spíše těch okrajových. Politici navíc nejsou zcela ochotní umožnit

¹⁴ Mezi socio-demografické znaky patří proměnné jako například věk, pohlaví, rodinný stav, počet dětí, sourozenci, rodiče, národnost, nejvyšší dosažené vzdělání, typ zaměstnání, příjem či soužití.

občanům vstupovat do rozhodování o zásadních věcech veřejných na lokální úrovni. Zatímco ve větších politických systémech (jako je například agenda jednotlivých ministerstev) se otevírá možnost, aby občan rozhodoval i o významnějších záležitostech, způsoby vedoucí k participaci jsou však značně omezeny a celý demokratický přístup se nese spíše v rovině symbolické. (Dahl, 1994: 28)

Do jaké míry budou občané zapojeni do procesů politické tvorby a implementace částečně záleží mimo jiné na tom, jak se k participaci občanů staví samotní političtí představitelé. Úroveň participace je tedy také odvislá od toho, jak je o ni rozhodováno seshora, čili politiky a úředníky. Jak již bylo zmíněno, v některých případech jsou pomyslné dveře participace otevřené všem bez rozdílu¹⁵, někdy jsou však přizváni pouze vybraní jedinci (například představitelé zájmových organizací a zastřešujících asociací). (Fung, 2006: 66) Komunitní plánování je naopak mnohdy organizováno takovým způsobem, aby do setkání byli zapojováni i ti z nízkopříjmových rodin či z minoritních skupin.

Preference politiků a úředníků správy týkající se občanské participace značně ovlivňují příležitosti a míru pro zapojování. Ne zcela každý zaměstnanec veřejné správy podporuje a prosazuje participaci občanů, a to například z následujících důvodů. Jednak je rozhodování za účasti občanů vzhledem k nákladům dražší nežli rozhodnutí vytvářená úzkou skupinkou „expertů“. Dalším zjevným důvodem, proč se začleňování občanů do politiky může jevit jako náročné, je nutnost přizpůsobit tradiční model vládnutí novým vstupům a praktikám, a vytvořit tak zcela novou infrastrukturu, díky které bude umožněno občanům vstupovat do politických procesů. Tím politikům a úředníkům může vzniknout práce navíc a musí být častokrát poskytnuty doplňkové zdroje pro uskutečnění efektivní participace. Úředníci často potřebují speciální školení pro odborné vedení průzkumů, pro zapojování občanů, pro sběr adekvátních dat a jejich analýzu a pro koordinaci informativních deliberací, což se ve výsledku může také prodražit. Dále se zaangažováním občanů zvyšuje veřejná kontrola činnosti zaměstnanců správy, což někteří z řad politiků mohou nést nelibě – na základě pravidelné interakce občanů s členy vládnoucí garnitury se může důvěra buď v lepším případě zvýšit či v horším případě snížit, což se záhy projeví na image politiků a následnému znovu ne/zvolení do mandátu. Participace se tak často může střetávat se specializovanou, rutinní, hierarchickou a neosobní byrokracií (Berner, Amos, Morse, 2011: 136 a Zhang, Liao,

¹⁵ V takovém případě však nelze hovořit o reprezentativních příchozích, kteří zastupují společné zájmy všech obyvatel. Z průzkumů vzešel fakt, že se častěji účastní ti, kteří jsou majetní, mají lepší vzdělání, sdílejí specifické zájmy či mají silné názory. (Fung, 2006: 67)

2011: 285) Odmítání přijetí participativních mechanismů také může souviset s nutností obětovat dostatek finančních, časových a znalostních zdrojů a s neochotou politických představitelů dělit se o výkon moc s občany. I přes uvedené překážky a případné nevýhody vyplývající z implementace participace občanů převažují přínosy, o kterých bude zmínka v následujících odstavcích.

Participace může mít pozitivní dopad na mnoho oblastí života občanů v dané lokalitě. Může mít vliv například na rozvoj místní komunity a na řešení jejích problémů, na vztah občanů s představiteli místní veřejné správy či na efektivnější vynaložení přidělených a dostupných zdrojů. Smith (2003: 35) nabízí přehledný souhrn všech relevantních výstupů, které mohou vzejít ze správně nastavené a fungující participace občanů. Zvýšení efektivity, naplnění požadavku zavést participaci občanů, řešení konfliktů, zvýšení odpovědnosti, informování a budování občanství, zajištění legitimacy a alokování vzácných zdrojů – tyto výstupy jsou dále rozebrány na dalších řádcích této práce.

Začlenění občanů do veřejně-politického procesu může zvýšit efektivitu výkonu veřejné správy. O politických záležitostech je ve spolupráci s občany rozhodováno správně, s jistou mírou očekávaným způsobem a především pro občany. Rozhodnutí jsou činěna na základě zahrnutí všech zásadních informací, potřeb a zájmů občanů. Implementovaná řešení veřejných problémů jsou pak veřejně spíše odsouhlasena a lépe přijata veřejností.

Je přirozené, že znalosti politiků a úředníků, kteří jsou odpovědní za výkon veřejné správy, o místních problémech a životě místních občanů nejsou zcela komplexní a nemusí se zakládat na reálném stavu komunity. Politici nemohou kapacitně pojmout veškerou probíranou problematiku, jinými slovy nejsou odborníky na všechna existující témata, o kterých musejí rozhodovat, a neznají všechna možná řešení místních problémů. Z toho důvodu je vítaná angažovanost občanů a organizací občanské společnosti, které mohou poskytnout politikům odborné informace přímo z terénu, na základě kterých si politici mohou utvořit kvalifikovanější názor či získat vzácné zdroje. (Nekvapil, 2008: 47)

Jestliže politici činí rozhodnutí o budoucím vývoji konkrétní čtvrti bez občanů, nemohou tito posoudit veřejný prospěch v celé šíři či neúspěch při stanovování priorit, utváření partnerství a konsensuálních rozhodnutí. Navíc jejich zdroje nemusí být tak kvalitní a přínosné jako zdroje občanů žijících na daném místě. (Fung, 2006a: 67) Alokovat vzácné

zdroje tam, kde je to opravdu potřeba, je další z předností participace občanů do politických procesů. (Smith, 2003: 35)

Jestliže ve společnosti vyvstane jakýkoliv problém, zásahem občanské společnosti je možné rozřešit konflikty, určit priority řešení, vyjednávat o kompromisech a hledat konsensus. Zapojováním aktérů z rozmanitých sociálních sfér do politických procesů dochází k prohlubování znalostí všech zúčastněných a tím pádem také k lepšímu porozumění argumentů protistrany a k hlubšímu povědomí o politice jako takové. Občan může přispět k inovativnímu řešení místních problémů, může přispět svojí energií, svými kontakty a nápady k tvorbě takové politiky, v rámci které bude probíhat rozhodování kolektivně, spravedlivě a odpovědně. Jednotlivci se setkávají ve skupině občanů a politiků, čímž dochází k využití expertízy a kolektivního vědění při řešení komplexních veřejných problémů. (Fung, 2006b: 682)

Čím dál tím více je možné sledovat ve společnosti vzrůst požadavku občanů na jejich zapojení do politiky. Účast občanů na věcech veřejných tvoří navíc náplň různých právních a politických dohod, opatření a další legislativy na národní i lokální úrovni. Díky participaci je jejich přání zohledněno, čímž je jim umožněno zasahovat do rozhodování o záležitostech, které se jich týkají. V takovýchto případech je však nutné zajistit otevřenost systému a přijetí a podporu občanské participace politiky a úředníky.

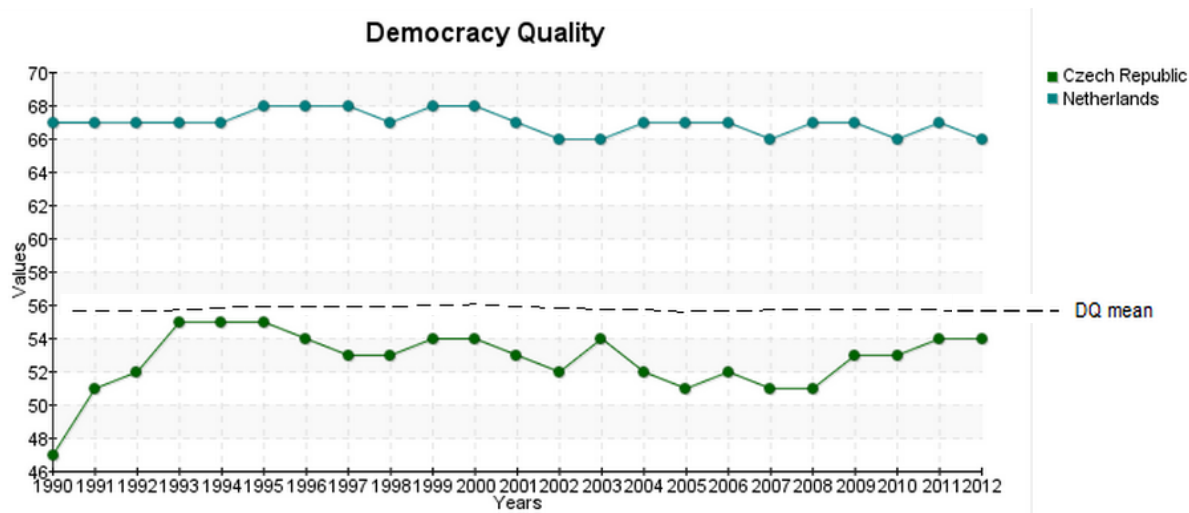
4. PARTICIPACE OBČANŮ V ČESKÉ REPUBLICE A NIZOZEMÍ

Tato kapitola pojednává o rozvoji demokracie, decentralizaci a participaci občanů ve stručnosti v České republice a více pak v Nizozemí. Současné tendence se ubírají směrem k takové společnosti, která je podněcována k aktivní činnosti na poli politiky, především pak na místní úrovni. Česká republika je značně znevýhodněná oproti Nizozemí v souvislosti se čtyřicetiletou izolací od západního světa a s komunistickým režimem, který bránil rozkvětu demokratické společnosti. Nizozemí je zemí, ve které se demokracie rozvíjí soustavně a po delší dobu, na základě čehož mají veřejní činitelé a občané větší a širší spektrum zkušeností s participativní demokracií. Považuji za důležité přiblížit situaci nejen v Nizozemí, ke kterému se váže empirická část této diplomové fáze, ale i v České republice pro snadnější orientaci v hodnocení stavu demokracie v obou zemích zvlášť.

Jestliže budeme porovnávat kvalitu demokracie v České republice a v Nizozemí, je možné vycházet z grafu demokratického barometru¹⁶, který dlouhodobě sbírá data jednotlivých faktorů, které mají vliv na kvalitu demokracie (viz kapitola 2.1 *Moderní demokracie a její znaky*). Rozdíl mezi oběma zeměmi je poměrně značný. Kvalita demokracie České republiky by se dala zhodnotit jako mírně podprůměrná¹⁷. Křivka značící kvalitu demokracie v Nizozemí se drží poměrně vysoko v porovnání s průměrnou hodnotou, i když lze zaznamenat mírný pokles s výkyvy za posledních čtrnáct let.

¹⁶ Democracy Barometer umožňuje sestavit si vlastní grafy dle požadovaných parametrů.

¹⁷ Průměrná hodnota kvality demokracie se drží mezi 54 a 56 na ose „Values“.

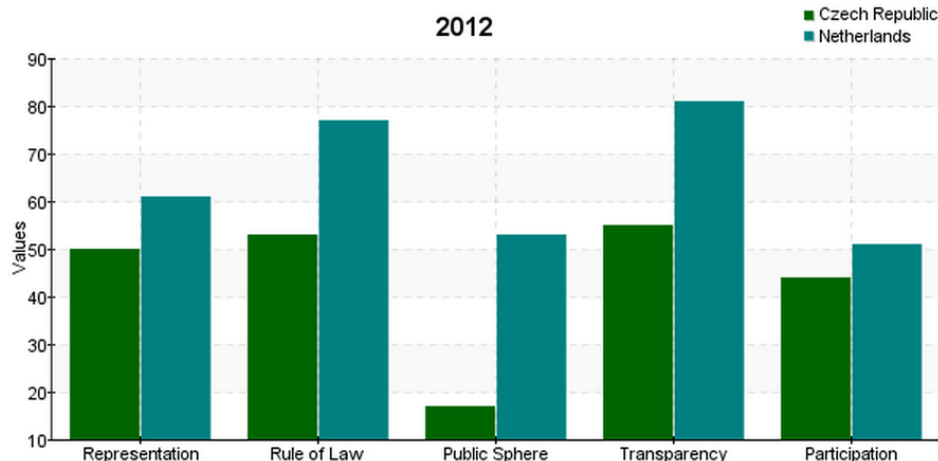

Graf 4. – 1: Kvalita demokracie v České republice a v Nizozemí (srovnání v čase)

Zdroj: Democracy Barometer – Do It Yourself Graphs¹⁸

Podívejme se nyní na srovnání vybraných aspektů, které tvoří součást kvalitní demokracie. Pro ilustrativní znázornění poměrů v České republice a v Nizozemí jsem vybrala následujících pět faktorů: reprezentace, legislativa, veřejná sféra, transparentnost a participace. Reprezentací je míněno zohlednění různorodých preferencí všech skupin ve společnosti a reprezentování těchto zájmů při utváření veřejné politiky. Na základě právního rámce každého státu vznikají parametry určující podobu a kvalitu demokracie, která by měla být chráněná zákony. Ve veřejné sféře vzniká veřejné mínění občanů a rozvíjí se aktivní občanská společnost. Zajišťování transparentnosti, která je mimo jiné založená na otevřeném toku informací, je spojováno s udržováním rovného postavení mezi lidmi. Participace pak znamená zapojování občanů do veřejně-politických procesů a možnost ovlivňovat věci veřejné. (Bühlmann et al, 2011) Více informací k vybraným faktorům kvality demokracie je možné nalézt na str. 6 této diplomové práce.

¹⁸ Dostupné z: http://www.democracybarometer.org/graph_en.html

Graf 4. – 2: Srovnání vybraných aspektů demokracie v ČR a NL

Zdroj: Democracy Barometer – Do It Yourself Graphs¹⁹

Nejvýraznější rozdíl je viditelný ve stavu veřejné sféry, ve které probíhá živá diskuse mezi občany o veřejných záležitostech a která dává vznik veřejnému mínění. Česká republika je o poznání pozadu v jejím rozvoji. Na druhou stranu v participaci nezaostává tak výrazně jako právě v rozvoji veřejné sféry. Není ambicí této diplomové práce poskytnout hlubokou analýzu, která by vysvětlila příčiny vedoucí k takovým hodnotám, jaké jsou uvedené v grafu výše.

Následující oddíly budou věnovány situaci v České republice a v Nizozemí. Jednotlivé popisy mohou poskytnout alespoň částečný náhled na vlivy, které utvářely podobu současného stavu demokracie a participace občanů obou zemí. Nejprve bude výklad popisovat občanskou participaci v České republice, aby si čtenář mohl udělat představu o domácí situaci, a poté budou další části věnované analýze demokracie a občanské participace v Nizozemí.

4.1 OBČANSKÁ PARTICIPACE V ČESKÉ REPUBLICCE

¹⁹ Dostupné z: http://www.democracybarometer.org/graph_en.html

V České republice byla porevoluční volební účast v prvních svobodných volbách v roce 1990 velice vysoká, avšak její míra s postupem času rychle klesala. Nízká míra volební účasti bývá vysvětlována slabou legitimitou institucí, dále obecným znechucením politikou a lidmi, kteří politiku utvářejí, anebo stále rostoucím počtem občanů, kteří nejsou přesvědčeni o užitečnosti a účinnosti voleb. Dnes se volební účast pohybuje v rozmezí 10 až 75 procent v závislosti na druhu a závažnosti problému, který je předmětem voleb.²⁰

S pádem direktivního komunistického režimu v Československu nastal zlom v možnosti participace občanů v politice, díky čemuž bylo od té chvíle umožněno měnit výstupy politického procesu v nově zřízeném demokratickém státu. V prvních svobodných volbách po roce 1989 byla míra volební účasti vysoká v porovnání s dnešním alarmujícím stavem; tehdy se v prvních letech svobodného státu pohybovala volební účast nad 95 %. Vzrostl kolektivní aktivismus a mobilizace lidí, která byla záhy vystřídána poklesem míry angažovanosti občanů v politice a v občanském životě. Ve spojitosti s více než čtyřicetiletou izolací od západního světa se hovoří o nedostatečně rozvinuté občanské společnosti a o obecné apatii občanů vůči politice a lidem v ní (např. Müller, 2003 nebo Howard, 2003).

Mnoho autorů, kteří se zabývají politickou participací, zatím nenašlo jasnou odpověď na to, proč země střední a východní Evropy, které v minulosti sužoval komunistický režim, jsou na tom v porovnání se zeměmi západní Evropy hůře nejen v ohledu na nízkou politickou participaci a nízký rozvoj občanské společnosti (srov. Klicperová, 1997), ale i z hlediska zvýšené míry korupce a zhoršené kvality sociálního kapitálu. Tato komplexní otázka je součástí diskusí o vlivu komunistického režimu, který zanechal nerasmazatelnou stopu v podobě současné společnosti. Jedním z vysvětlení tedy může být obecný názor na pozůstatek komunismu, který ponechal v lidech vzpomínku na povinnost účastnit se voleb, o jejichž výsledku bylo předem rozhodnuto, či na povinnost pochodovat v průvodech. Občané tak nemohli být v této době korektně občansky a politicky socializováni k dobrovolné participaci, tedy nemohli podstoupit demokratickou školu občanství (Tocqueville, 2000; Putnam, 2000), která je základem pro zdravou demokratickou společnost a rozvoj občanských činností. (Vráblíková, 2009: 868) Další možné vysvětlení týkající se nízké politické participace spočívá v razantní politické a ekonomické transformaci, která způsobila odcizení občanů politice a navodila apatii vůči rychle vytvořenému demokratickému systému. Přechod

²⁰ Účast občanů ve volbách různého druhu lze nalézt na stránkách Českého statistického úřadu (<http://www.volby.cz/>).

z plánovaného hospodářství na kapitalismus s nově vzniklými negativními externalitami a nevelká zkušenost politických vůdců s demokratickým procesem nevzbudil v lidech solidaritu a důvěru v restrukturalizovaný politický systém. (Vráblíková, 2009: 869) Lidem navíc chyběla předchozí zkušenost s mobilizací, která byla v tehdejší době striktně trestána.

Centrum pro výzkum veřejného mínění provádí řadu výzkumů, které zjišťují mínění české veřejnosti na rozmanité otázky ve společnosti. Vzhledem k vybranému tématu této diplomové práce si dovoluji zmínit výsledky zjišťování názorů v oblasti veřejného života a politické účasti občanů. V roce 2014 bylo zjišťováno mínění občanů na možnost ovlivňovat veřejnou sféru a legislativní proces. Přes 50 % občanů ČR se domnívá, že nemá příležitost ovlivnit řešení v obci, ve které žijí. Na tomto místě je potřeba podotknout, že od roku 1997 se mínění občanů změnilo – o 14 % více občanů pocítilo zlepšení v nastolených podmínkách, které utvářejí příležitosti pro ovlivňování věcí veřejných na lokální úrovni. (Marešová, Čadová, 2014) V souvislosti s občanskou aktivitou se přes 70 % občanů vůbec nezapojuje do věcí veřejných formou účasti na politických shromážděních a setkávání s politiky (necelých 20 % toto činí zřídka kdy). S určitou pravidelnější frekvencí se zapojuje okolo 10 % lidí do řešení veřejných problémů prostřednictvím výše uvedených aktivit. (Nováková, 2014) Z dalšího výzkumu vyplynul závěr, že česká veřejnost je skeptická ve věci zájmu politických představitelů o mínění obyvatel. (Čadová, 2014)

Jediný nástroj přímé demokracie, který je uzákoněný v České republice, je referendum, které slouží pro zapojení občanů do věcí veřejných. Konání místního referenda je podmíněno tím, že jeho vyhlášení musí být usneseno zastupitelstvem obce nebo statutárního města.²¹ Zastupitelstvo tak rozhodne, jestli se místní referendum konat bude či nebude. Ze zákona platí, že rozhodnutí v místním referendu je platné pouze v případě, že se jej účastnilo nejméně 35 procent osob zapsaných v seznamech oprávněných osob. Zastupitelstvo se pak musí závazně řídit výsledkem referenda, jestliže pro rozhodnutí hlasovala nadpoloviční většina oprávněných osob, které se účastnily místního referenda, a přinejmenším 25 procent oprávněných osob zapsaných v seznamech oprávněných osob.²² Nastavení české legislativy tak neusnadňuje občanům prosadit takové hlasování, se kterým zrovna zastupitelstvo nesouhlasí.

²¹ § 8 Zákona ze dne 11. prosince 2003 o místním referendu a o změně některých zákonů

²² Zákon ze dne 11. prosince 2003 o místním referendu a o změně některých zákonů

Plzeň je příkladem města, ve kterém se podařilo i přes nelibost některých místních politiků vyhlásit referendum, které proběhlo v roce 2013 a v rámci kterého Plzeňané poprvé rozhodovali o budoucnosti svého města touto formou. Celá záležitost se týkala stavby obchodního centra OC Corso v centru města místo bývalého domu kultury Inwest. Přípravný výbor sbíral během roku 2012 podpisy za účelem vyhlášení místního referenda, zastupitelstvo se však snažilo celou věc okolo referenda smést ze stolu. Referendum nakonec bylo vyhlášeno až Krajským soudem po mnoha komplikacích a přích. Díky celé akci se podařilo zmobilizovat několik desítek dobrovolníků a aktivních občanů, kterým nebyla lhostejná budoucí podoba centrální části města Plzně.²³

Ze svých zkušeností musím podotknout, že v Plzni jsou poměrně dobře rozběhnuty participativní snahy veřejné správy o lepší zapojování občanů do plánování. V oficiálních dokumentech města je zmíněna důležitost zahrnutí obyvatel do politických procesů za účelem dosažení lepší kvality života a spokojenosti. Ve statutu města Plzně je uvedena v článku 18 spolupráce orgánů s celoměstskou působností s občany na přípravě a projednávání pojetí a záměrů budoucího rozvoje Plzně. (Statut města Plzně, 2001: 14) Vypracování Programu rozvoje města Plzně bylo založeno na principu partnerství, tedy jinými slovy program vznikl ve spolupráci všech zúčastněných aktérů – úředníků, politiků, veřejnosti, představitelů významných institucí ve městě a zástupců podnikatelského sektoru a neziskových organizací – kteří utvořili pracovní skupiny a účastnili se společných seminářů, konferencí, workshopů, průzkumů veřejného mínění, řízených diskusí a dalších aktivit. (Program rozvoje města Plzně, 2004: 2) V oblasti občanské společnosti a rozvoje demokratických hodnot se prosazuje nejen v Plzeňském kraji Centrum pro komunitní práci. Z činnosti centra lze zmínit alespoň jeden příklad dobré praxe – členové zorganizovali veřejné diskuze k úpravám Lochotínského parku v Plzni. Cílem bylo uspořádat informační kampaň a co nejlépe zajistit účast zainteresované i široké veřejnosti na veřejné diskusi. Během diskuse měli možnost občané vyjádřit se k plánovaným úpravám parku a vznést své dotazy a připomínky, které byly zapracovány do projektu.²⁴

Mezi další OOS (respektive jejich dílčí projekty), které vyvíjejí činnost v oblasti občanské participace v České republice, je možno zmínit například spolek Občan v akci, které dbá o zapojování veřejnosti do rozhodování a o komunitní plánování, Agora Central Europe

²³ Zdroj: *Ano pro Plzeň* [online].

²⁴ Zdroj: Proběhla veřejná diskuze k úpravám Lochotínského parku. In: *Centrum pro komunitní práci: Západní Čechy* [online]. 2014.

o. p. s., aneb společnost pro demokracii a kulturu, jejímž posláním je zapojování veřejnosti do rozhodovacích procesů na místní úrovni a zlepšování komunikace a spolupráce mezi veřejnými činiteli a občany, dále již zmíněné Centrum pro komunitní práci, které se snaží o navázání spolupráce mezi veřejnou správou a občany, Otevřená společnost o. p. s., která se zasazuje o využívání občanského práva ke svobodnému přístupu k informacím, Nadace Open Society Fund, která rozvíjí otevřenou a aktivní společnost založenou na demokratických principech skrze podporu konkrétních subjektů a projektů či Centrum pro demokratické učení, které podporuje vzdělávání a výchovu k občanství na českých školách. V České republice navíc funguje Národní síť zdravých měst, která sdružuje obce hlásící se k principům dobrého vládnutí, udržitelného rozvoje a občanské participace. Město Litoměřice například řeší místní problémy či rozvojové plány formou pravidelných otevřených setkání místních politiků s občany a pracovních skupin, které jsou složené ze zástupců různých zúčastněných skupin.

4.2 POLITICKÝ A STRANICKÝ SYSTÉM NIZOZEMSKA

Nizozemsko se vyznačuje poměrně vzácným modelem konsensuální demokracie. V tomto systému je moc rozdělena mezi několika aktéry v rámci vytvořené politické koalice (jedná se tedy o multistranický systém), zástupci občanů jsou voleni prostřednictvím proporcího volebního systému, fungují dva rovnocenné kabinetů a existuje centrální a decentralizovaná vláda. (Hendriks, Michels, 2011: 3 a 8) Konsensuální demokracie v Nizozemí představuje praxi interaktivní tvorby politiky ve spolupráci všech možných zainteresovaných aktérů na různých úrovních vládnutí. Díky tomu, že je nizozemská politika založená na dosahování konsensu čili shody, je tato země řazena do skupiny stabilních států, které vykazují vyšší volební účast, zvýšenou spokojenost s demokracií, nižší nerovnost mezi lidmi, větší důraz na ochranu životního prostředí a přiznávání rovnocenných práv ženám. (McGann, Latner, 2013: 2 a 9) Konsensuální demokratický model se navíc vyznačuje zvýšenou mírou deliberace. Odůvodněním je to, že vznik funkční koaliční vlády by nebyl umožněn tehdy, jestliže by politické strany, které vyhrály proporcí volby, nebyly schopné mezi sebou jednat a diskutovat. (McGann, Latner, 2013: 14)

Státní zřízení Nizozemí kombinuje zároveň konstituční monarchii a decentralizovanou demokratickou správu, která je rozčleněna na centrální, provinční a obecní. (Figuee, 2008: 14) Nižší úrovně správy se orientují dle Zákona o provinciích (*Provinciewet*) a Zákona o obcích (*Gemeentewet*). Tyto dva zákony jsou především důležité z důvodu reprezentace veřejných zájmů jejích obyvatel. (Council of Europe, 2008: 1 – 2) Hned na několika úrovních veřejné správy je rozhodováno o politice, která je regulována prostřednictvím vzájemných dohod, díky kterým je umožněno obcím a provinciím jednat autonomně a samosprávně ve vymezených oblastech²⁵. Jelikož je obecní zřízení nejbližší občanům, mají místní politici a úředníci možnost vytvářet a implementovat politiku takovým způsobem, který reflektuje přání a potřeby místních obyvatel. (Figuee, 2008: 15 – 16)

Stejně jako v jiných demokratických zemích představují obce v Nizozemí základní jednotku veřejné správy, se kterou občané přicházejí nejčastěji do styku. (Figuee, 2008: 5) Nizozemí je rozděleno do více než 400 obcí. Místní volby probíhají jednou za čtyři roky a stejným principem jako na národní úrovni vznikají v obcích zastupitelstva z koalic politických stran. Počet členů zastupitelstva je dán počtem místního obyvatelstva, přičemž nejmenší obce mají devět zastupitelů, zatímco ty větší až čtyřicet jedna. (Prodemos, 2013: 86) Obecní zastupitelstvo je zodpovědné za administraci veřejných záležitostí - vydává místní nařízení, rozhoduje v plénu, vytváří rozpočet a nastavuje roční politický plán. V součinnosti s obecní exekutivou připravuje podklady pro implementaci politik, které po jejím ukončení následně kontroluje. Důležitou roli zastupitelstvo sehrává v reprezentaci občanů obce. (Council of Europe, 2008: 9)

Nizozemský zákon o obcích stanovuje povinnost každého obecního zastupitelstva regulovat jiné než formálně dané a národně legislativně ukotvené formy přímé participace občanů místními nařízeními. Tato nařízení formulují způsoby, jakými se aktivní občané mohou zapojovat do plánování veřejně-politických záležitostí. Nařízení by také mělo obsahovat informace o tom, jakou cestou se budou politické návrhy zveřejňovat, jakými prostředky mohou občané vyjadřovat své názory, jakými způsoby bude veřejnost informována o participaci a jejích výsledcích a v neposlední řadě jak mohou být předány stížnosti ve věci implementace občanské participace. (Council of Europe, 2008: 22)

²⁵ Tyto vzájemné dohody se mohou dotýkat například bezpečnosti, dopravní sítě, pracovních podmínek či otázek bydlení.

Občané mohou být zapojeni do veřejné politiky a do procesů rozhodování následujícími způsoby: promluvit na městském zasedání, stát se členem realizačního týmu veřejných projektů, stát se součástí diskusních panelů, ohniskových skupin či různých výborů, stát se členem poradního orgánu či se zúčastnit debat na témata týkající se budoucího vývoje a podoby města či konkrétní čtvrti. Nespornou výhodou je expertní vědění místních občanů a plánování politiky dle přání a potřeb obyvatel. (Figuee, 2008: 31) Za účelem dosažení co nejvyšší míry zapojení obyvatel do politiky je umožněno občanům promluvit nahlas na veřejných obecních shromážděních, a vyvolat tak diskusi mezi politiky a dalšími zúčastněnými. Některá shromáždění jsou organizována i mimo radnici; mohou se konat v oblasti, která je předmětem jednání (např. z důvodu výstavby nového obchodního centra) nebo jejíž obyvatelé jsou hůře dosažitelní veřejnou správou. (Figuee, 2008: 30)

Obce mohou vyhlásit územní referendum, prostřednictvím kterého mohou občané vyjádřit souhlas či nesouhlas s konkrétním plánem či rozhodnutím učiněným politickými představiteli. Zastupitelé se mohou řídit podle výsledku referenda, nicméně podle nizozemského práva mají finální slovo, které nemusí vycházet z názoru vzešlého z referenda. (Prodemos, 2013: 91) I přes to, že v Nizozemí existuje dlouhá tradice konzultace a spolupráce mezi místní správou, občany a organizacemi občanské společnosti, není participací zaručen vliv občanů na výslednou politiku. Veškeré rozhodování zastávají v konečném stádiu vždy volení zastupitelé. (Council of Europe, 2008: 22 – 23)

Ideologie politických stran formují mimo další faktory postoje politiků k participaci občanů. (např. Gilljam, 2012 nebo Cohen, 2003) Z tohoto důvodu bude následovat výčet a popis politických stran, které existují v Nizozemí. Současný stranický systém se vyvíjel od počátku 20. století. V tomto období Nizozemí bylo charakterizováno jako konsociační demokracie, která je typická pro takové společnosti, jejíž sociální struktura je značně diferenciovaná a pestrá. Ze čtyř politicko-sociálních skupin – katolíků, kalvinistů, socialistů a liberálů – vznikla pětice politických stran, jmenovitě Antirevoluční strana, Křesťanská historická unie, Katolická lidová strana, Lidová strana pro svobodu a demokracii (VVD) a Strana práce (PvdA). Tyto strany, které se vyznačovaly poměrně rozdílným politickým programem, začaly mezi sebou více komunikovat a nacházet konsensus při řešení nových problémů, které vznikly v souvislosti s demokratizací společnosti, volební reformou, sekularizací a průmyslovou revolucí. (Říchová, 2009: 118)

Liberálové na přelomu 19. a 20. století byli inspirováni k důraznější politické angažovanosti. Z počátku však neusilovali přímo o založení vlastní politické strany, neboť jejich přesvědčení podporovalo svobodu jednotlivců. Nemohli však ignorovat běh politických událostí, a tak v roce 1948 založili Lidovou stranu pro svobodu a demokracii – **VVD**. Členové této politické strany usilují o omezení státních intervencí do sféry ekonomické a sociální s důrazem na zachování individuálních svobod. Každý jedinec tak musí být odpovědný za důsledky svého konání. Další z politických stran byla založena na základech sociálně-demokratické dělnické strany SDAP, která vznikla roku 1894 jako prostředek pro vyjadřování zájmů dělnické třídy. Z ní se v poválečném roce 1946 vyprofilovala labouristická strana **PvdA** (Strana práce). Mottem PvdA je solidarita, která je spjatá s ochranou znevýhodněných jedinců ve společnosti. Od roku 2002 zaznamenala tato politická strana vzrůstající zájem a tím pádem i vyšší zastoupení jejích členů v nizozemském parlamentu. Do politických stran, které vznikaly sloučením politických uskupení, patří také **CDA**, Křesťanská demokratická výzva, která se vyvinula sloučením tří křesťanských politických stran v roce 1980. CDA je jednou z největších stran v koaličních vládách, avšak v posledních pár letech zaznamenala úpadek v oblíbenosti. Politický program CDA se zakládá na následujících čtyřech pilířích: spravedlnosti, sdílené odpovědnosti vlády a společnosti, solidaritě a společné správě veřejného prostoru. Jak je vidět z příkladu uvedených tří politických stran, druhá polovina 20. století se nesla v duchu zakládání politických stran buď sloučením menších stran, nebo vytvářením zcela nových. Politologové vnímají tuto transformaci za oslabení konsocialismu, které probíhalo od 60. let 20. století. Jak napovídá samotný název další politické strany, Demokraté 66 (**D66**), vznikla tato strana v roce 1966 jako nástroj reformy nizozemského politického a volebního systému. Představitelé sociálně-liberální a radikálně-demokratické strany D66 usilují o progresivní demokratizaci společnosti a podporují formy přímé participace občanů. Socialistická strana (**SP**), která je konkurencí PvdA, byla založená v roce 1972 na základech marxisticko-leninovské ideologie. S pádem komunismu v Evropě však byly veškeré vazby s touto ideologií přetrženy. Nejdůležitější oblastí zájmu SP je sociální politika, konkrétně problematika bydlení a zdravotní péče. Poměrně novým politickým uskupením je Strana zelených (**GL**), která byla environmentalisty založená v roce 1990 sloučením čtyř menších politických stran, jejíž představitelé pocházeli z řad pacifistů, levicových katolíků, progresivních evangelíků a komunistů. Strana zelených podporuje ochranu životního prostředí, sociální spravedlnost, mezinárodní solidaritu a demokracii jako takovou. V roce 2006 vzniklo nové politické uskupení s názvem Strana pro svobodu (PVV), která vnímá islamismus jako hrozbu nizozemské společnosti. Velký úspěch sklídila PVV ve

volbách v roce 2010. V současné době se vyhrazuje především vůči Evropské unii. (Prodemos, 2013: 19 – 22 a²⁶)

4.2.1 HISTORICKÝ VÝVOJ OBČANSKÉ PARTICIPACE

Pohled na participační demokracii a úlohu občanů v politice v Nizozemí se neustále vyvíjí. Strukturální reformy, které měly zmenšit prohlubeň mezi veřejnými činiteli a občany a které měly zavést interaktivní tvorbu politiky, probíhaly v několika vlnách. De Vries zmiňuje celkem tři etapy demokratizačního vývoje, které pojmenoval decentralizací, obnovou a dualismem. (De Vries, 2008) Následující odstavce budou stručně pojednávat o historickém vývoji demokracie a občanském aktivismu v Nizozemí od konce druhé světové války po současnost.

V období po druhé světové válce byla nizozemská společnost složena ze subkultur a minorit, které se budovaly na základě socio-ekonomického a religiozního faktoru. Na základě rozdělení společnosti dle těchto dvou faktorů vznikaly politické strany či odborové organizace, které hájily zájmy svých členů. (Michels, 2006:327) Vzniklo tak **Nizozemské lidové hnutí** usilující o vytvoření takové společnosti, ve které by byly upřednostněny všeobecné zájmy před zájmy nátlakových skupin a tříd. Tato organizace se díky prosazování v té době radikální demokracie stala progresivní a sehrála úlohu i v politice poválečného Nizozemí. (Horst, 2005: 470) V souvislosti s ekonomickými a sociálními problémy způsobené válkou vznikaly plány a sociální dohody, které měly pomoci dostat Nizozemí z krizové situace. **Nadace práce** byla založena již v roce 1945 a sdružovala zaměstnavatelské organizace spolu s odbory. (Horst, 2005: 479) Rok od roku se ekonomická situace zlepšovala, nemálo k tomu přispěla i mezinárodní spolupráce s rozvíjejícím se Německem.

Zvýšení občanské participace spolu s procesem integrování společnosti bylo možné sledovat od roku 1965. Sounáležitost občanů se sociálními skupinami z éry minulé klesala a

²⁶ Zdroj: Netherlands - Political parties. In: *Norwegian Social Science Data Services (NSD)* [online].

izolované organizace a spolky se začaly pomalu propojovat. Zcela novým uskupení v tehdejší době byl tzv. **akční výbor**, který sdružoval občany ad hoc. Tyto skupiny byly ve většině případů zcela nezávislé na politické moci. Členy akčního výboru nespojoval nějaký světonázor, ale spíše problém, který chtěli vyřešit, ať už se týkal místních či regionálních záležitostí. Akční výbory, které byly zcela otevřené novým příchozím občanům a které neváhaly manifestovat na ulicích, se tak staly nedílnou součástí veřejného života v Nizozemí. (Horst, 2005: 505)

Silná demokratizační vlna s sebou přinesla i protiproud, který vznikl vlivem zvyšování úrovně vzdělání obyvatel a vlivem západních trendů, které se vyznačovaly nelibostí vůči autoritám. Řada mladých nevybouřených lidí vyjadřovala potřebu vzpírat se proti zavedeným pořádkům. Tato generace mladých buřičů, která byla nazvána krátkým slovem **provo**, připojila k výstřednostem ve společnosti také aktivity, které byly úžeji spojené s politikou. Anarchismem se mladí vyhrazovali vůči společnosti blahobytu, která dle jejich přesvědčení utiskovala a byla závislou na konzumu a majetku. Požadavek absolutní svobody, představa svépomocných a soudržných pospolitostí a boj proti takovému systému, na jehož vrcholu sedí malá skupina mocných – tyto ideály tehdejší mladá generace prosazovala v nově nastaveném poválečném řádu nizozemského státu. (Horst, 2005: 504 – 505)

Další vzniknuvší organizací se stal **Amsterdamský klub přátel**, jehož představitelé (především z řad intelektuálů, novinářů a PR pracovníků) prosazovali ideál svobody jakožto projev skutečné demokratické společnosti, v rámci které by demokracie nepředstavovala pouhé návštěvy volebních místností jednou za čtyři roky. Amsterdamský klub přátel usiloval o to, aby političtí představitelé stojící o post poslance vyjadřovali jasně a srozumitelně své cíle a navrhovaná opatření a nikoliv aby se schovávali za politickými prohlášeními koaličního uskupení. Tímto chtěli přátelé dosáhnout přiblížení politiků široké veřejnosti. Navíc klub vznášel požadavky na zavedení referenda. Aby Amsterdamský klub přátel mohl učinit zásadní systémové změny, po kterých tak toužil, založil v roce 1966 politickou stranu s jasným názvem **Demokraté '66** (ve zkratce známá jako D66). Nové politické uskupení nabízelo lidem alternativní program a tradiční zavedené strany ztrácely na oblibě a tím i počet křesel v kabinetě. (Horst, 2005: 505)

Nové formy participace stojící mimo tradiční politické nástroje se v Nizozemí rozvíjely velkou rychlostí. Vznikaly nové požadavky kladené na politiky cestou organizovaných masových demonstrací a okupací veřejných budov. Jistou měrou zafungovala

metoda „cukru a biče“, prostřednictvím které byli politici veřejností respektováni tehdy, jestliže tolerovali reformisty a vycházeli jim v mezích vstřícnosti v jejich požadavcích. V opačném případě, kdy nějaký politik například ignoroval požadavky akčních výborů, docházelo ke zhoršení postavení jeho osoby ve společnosti a tím i k částečné ztrátě politické moci (či k úplné ztrátě moci, jestliže politik použil represivní složku k potlačení protestů a demonstrací²⁷). Ze začátku bylo dostačující vytvořit prostor pro vyjádření aktivistů, a kdo toto z politických představitelů včas pochopil, udržel si minimálně svoji pozici ve veřejné sféře a mohl rozhodovat bez větších otřesů. (Horst, 2005: 509)

Od sedmdesátých a osmdesátých let dvacátého století se šířila v Nizozemí nová sociální hnutí (např. ženská, environmentální či antimilitaristická), která se projevovala také v té době cestami netradičními a mimoparlamentními. (Michels, 2006: 328) Životní prostředí a jeho ochrana se stalo jedním z témat, které bylo do té doby naprosto opomíjené. Lidé si začali více všimnout nebezpečí plynoucí z výstavby průmyslových zón a zasahování do přírodních oblastí kácením a stavbou továren či znečišťováním ovzduší a řek. V souvislosti s požárem v továrně na superfosfáty ve Vlaardingenu založili občané Sdružení proti znečišťování životního prostředí. Později i zbytek nizozemské společnosti si začal uvědomovat nedozírné následky, které může napáchat průmysl v přírodě. Pozornost tomuto tématu věnovala čím dál tím více média a vzniklo nemálo akčních výborů, které se věnovaly řešení problémů, které souvisely s životním prostředím. (Horst, 2005: 511) Další sférou občanského aktivismu byla univerzitní obec, která se stala středem zájmu studentů usilujících o rozdělení moci, která v té době spočívala v rukách malé skupiny profesorů. Vzniklo tak Studentské odborové hnutí v Nijmegenu, které se postupně rozšiřovalo na další univerzity v celém Nizozemí. Bylo vysloveno právo každého člena společnosti na vzdělání a vznikl požadavek na demokratizaci univerzit, která se zakládala na principu „jeden člověk, jeden hlas“. Tuto reformu školství doprovázely okupační stávky, které představovaly zcela novou formu protestu převzatou ze zahraničí. Tyto akce sklidily ovoce v podobě zavedení nových systémů vedení univerzit, i když neměly požadovanou podobu „jeden člověk – jeden hlas“. Přesto vznikaly volené senáty, ve kterých našli své zastoupení vědečtí pracovníci, další zaměstnanci univerzit a konečně i studenti. (Horst, 2005: 509 – 511)

²⁷ Příkladem může být nucené odstoupení bývalého amsterdamského starosty Gijsbrecht van Hall v roce 1967 na základě nespokojenosti veřejnosti s násilným policejním zásahem vůči akci hnutí pro provázající sňatek královny Beatrix. (Horst, 2005: 508)

Decentralizační tendence započaly v osmdesátých letech dvacátého století, kdy bylo řešení problémů v konkrétních oblastech přenecháno místním zastupitelstvům. Cílem bylo přiblížit politiku občanům a zajistit lepší dostupnost a otevřenost vládnutí. Mezi dílčí cíle se pak řadila snaha o deregulaci, efektivitu, méně byrokracie a přímo vytvořené politiky na místní úrovni. Byla zavedena částečná nezávislost místních zastupitelství na centrální vládě, které poskytovaly finance bez specifikace, na co musí být prostředky použité – o přidělení financí na konkrétní projekty rozhodovali zastupitelé sami (a později v některých městech i samotní občané v rámci participativního rozpočtování). (De Vries, 2008: 226 – 227)

V devadesátých letech bylo nastoleno období nazvané obnova, ve kterém občané pociťovali málo příležitostí k ovlivňování politického dění. Z toho důvodu započala řada reformů, které měly tuto situaci změnit, a odstranit tak bariéry mezi občany a veřejnými představiteli. V roce 1991 se uskutečnila první referenda a první přímé volby starostů, které bohužel zaznamenaly nízkou volební účast. (De Vries, 2008: 227) V Nizozemí se zavedla poměrně silná tradice neokorporativismu, který započal vzkvétat právě v polovině osmdesátých let dvacátého století, kdy začalo převažovat tzv. utváření politiky zdola. Odbory a další organizace hájící zájmy zaměstnanců hrály významnou roli ve vyjednávání o politikách s vládnoucí garniturou. Občané a členové spolků se v té době mohli zapojovat do procesů politiky, například při definování politických problémů, při navrhování řešení těchto problémů a při implementaci nejvhodnějších opatření. Vzrůstala tak vzájemná interakce rozličných aktérů, kteří začali spolupracovat a uzavírat partnerství. Obcím, nemocnicím, školám a bytovým družstvům byla přidělena větší míra pravomocí a oprávnění k tomu, aby jim bylo umožněno tvořit vlastní politiky, které budou optimální v dané lokalitě a za podmínek, ve kterých působí. Centrální vláda navíc začala prosazovat změny ve vládnutí, které mělo být transparentní a odpovědné vůči občanům. V souvislosti s tím vznikly přirozeně nové cesty pro zapojení občanů do věcí veřejných, díky čemuž mohli občané přímo jednat a být aktivními, i když to neznamenalo to, že by přestali mít očekávání vůči vládním představitelům a politikům jakožto hlavním řešitelům státních a místních problémů. (Michels, 2006: 329) V roce 1998 vznikla koaliční dohoda, která položila důraz na občanskou participaci v organizacích občanské společnosti na lokální úrovni. Nizozemské politické elity se shodly na důležitosti občanské participace ve veřejně-politickém procesu, jejíž význam spatřovali ve zkvalitňování demokracie a v posilování fungování reprezentativní demokracie. (Michels, 2006: 332)

Další důležitá strukturální reforma, která byla pojmenována termínem dualismus, se odehrála okolo roku 2002 (v tomto roce Ministerstvo vnitra vydalo zákon o místních samosprávách). Tato reforma měla za cíl přiblížit politiky a občany a vymezit kontrolní, soudní, správní a rozpočtové pravomoci. Radní a zastupitelé obcí se začali více soustředit na začleňování občanů, na iniciování veřejných diskusí o politice, na vytváření více možností pro participaci občanů a na zahrnování požadavků občanů do tvorby politiky. Těmito opatřeními se političtí reprezentanti stali odpovědnými svým občanům, více reagovali na jejich potřeby a zvažovali variabilní zájmy. (De Vries, 2008: 228) V rámci strukturálních reforem docházelo k postupnému přibližování politiků s občany, kteří se mohli zapojovat do referend, veřejných diskusí a fór na internetu, mohli se účastnit městských zasedání, workshopů a debat u kulatých stolů, a kteří vytvářeli spolky, zájmové skupiny a iniciativní hnutí. (De Vries, 2008: 228) V souvislosti s rozvojem informačních a komunikačních technologií vznikala veřejná fóra na internetu, prostřednictvím kterých se občané mohli účastnit diskusí o politických problémech a jejich řešení. Mimo to bylo občanům umožněno elektronicky volit své kandidáty a vůbec se přímo účastnit rozhodování o prostředí a záležitostech, které se jich týkaly. (Michels, 2006: 331) Referenda se nesetkala s velkou podporou; jediní, kteří zastávají tento nástroj přímé demokracie, se řadí k levicově orientovaným stranám, konkrétně v Nizozemí ke straně D66. (Michels, 2006: 330, 332, 336)

4.2.2 PRAKTICKÉ PŘÍKLADY OBČANSKÉ PARTICIPACE V NIZOZEMÍ

Dlouhá tradice kooperace a participace v Nizozemí vytvořila z Nizozemců aktivní a občansky uvědomělé obyvatele, kteří se zapojují do rozmanitých projektů týkajících se rozvoje obce. (Michels, Graaf, 2010: 480) Nejvýraznější posun v participativní demokracii byl tak zaznamenán především na místní úrovni, na které se obecně nejvíce řeší politika blízká občanům, tedy otázka bydlení, rozvoj městských částí a středové části obcí, revitalizace starších čtvrtí a agenda veřejných prací. Ještě před tím, než se bude tato práce věnovat

participaci občanů v Utrechtu, bude načrtnuta praxe jiných nizozemských měst v oblasti zavádění participačních metod do veřejné politiky.

Studie Michels a Graaf představila dvě nizozemská města, která používají dvě různé možnosti k začleňování občanů do místní politiky. Ve městě Eindhoven jsou politická rozhodnutí činěna na základě vládnutí konané ve spolupráci s občany, zatímco v Groningenu je využíváno participativní rozpočtování. Občané v obou městech především poskytují informace a nápady výkonným složkám moci (politikům, úředníkům, asociacím aj.), hrají tedy roli konzultantů, nikoliv aktivních účastníků rozhodování. Je nutno podotknout, že obecně je však občanská participace vnímaná za důležitý aspekt tvorby politiky na místní úrovni a demokracie jako takové. (Michels, Graaf, 2010: 485 – 486)

Místní zastupitelstvo v Eindhovenu iniciovalo od roku 2006 necelých čtyřicet interaktivních projektů, které umožnily zapojit občany do tvorby veřejných politik. Cílem projektů bylo nejen vyřešit místní problémy, ale také zvýšit participaci občanů. Na základě většiny rozhovorů vedených s různými zúčastněnými aktéry (občany, podnikateli a profesními organizacemi) v rámci prováděného výzkumu vyplynulo, že nejvýznamnějšími představiteli v procesu utváření politiky jsou úředníci, kteří hrají hlavní roli v rozhodování. (Michels, Graaf, 2010: 484) Úředníci totiž zodpovídají za koordinaci a plánování toho, jaké projekty budou implementovány a jakým způsobem.

V Groningenu mají občané možnost zasahovat do rozhodování o místních rozpočtech, které byly alokovány zastupitelstvem přímo obyvatelům dané lokality a místním organizacím, které formulovaly návrhy na zlepšení životních podmínek. Účelem této alokace bylo umožnění samosprávy oblastí, ve kterých sami obyvatelé a členové profesionálních organizací znají nejlépe danou lokalitu a mohou nabídnout nejlepší řešení problémů pro zlepšení životní úrovně. Každá územní oblast je vedena úzkou skupinou vybraných obyvatel a odborníků či komunitním týmem, který má za úkol připravovat rozvojové plány a spolu s residenty rozhodovat o vynaložení příspěvků z přiděleného rozpočtu. Jakým způsobem jsou občané zapojováni do procesů rozhodování o rozpočtu, závisí na odpovědném komunitním týmu. Některé týmy organizují pravidelné konzultace s obyvateli, organizacemi a politiky v dané lokalitě, jiné týmy zas pravidelně navštěvují přímo občany u nich doma a tážou se jich na jejich potřeby, přání a názory. (Michels, Graaf, 2010: 482 – 485)

Hoogeveen je příklad dalšího nizozemského města, ve kterém rozhodnutí nejsou tvořena exkluzivně zastupiteli a úředníky města, nýbrž participativní metodou za účasti občanů. Ti mohou rozhodovat o distribuci přidělených finančních prostředků v konkrétní oblasti a mohou se účastnit strategického a rozvojového plánování lokality, ve které žijí. (Geurtz, Van De Wijdeven, 2010: 534) V raných devadesátých letech dvacátého století započaly snahy o zapojování občanů do místních projektů a do participativního rozpočtování. Rok 2007 se stal přelomovým – bylo usilováno o hlubší začlenění občanů formou sociální participace, jíž cílem bylo nastolit větší autonomii a zlepšit spolupráci mezi partnerskými organizacemi a asociacemi a občany dané oblasti. Občané se měli stát těmi, kteří budou určovat podobu města, ve kterém žijí. (Geurtz, Van De Wijdeven, 2010: 535) Občané tak sami rozhodovali o tom, na co konkrétně půjdou peníze z rozpočtu a jaké jsou podmínky pro přidělení peněz na krátkodobé projekty.

Jako poslední příklad ukázky praktického zavedení participace občanů do politických struktur uvedu dvě konkrétní zkušenosti v Utrechtu, které ovlivnily další vývoj a směřování participace občanů v tomto městě. Poválečná doba se nejen v Utrechtu nesla v duchu snížené životní úrovně a kvality života. Do procesu restrukturalizace a obnovení společensky adekvátních životních podmínek byli zapojeni ve velkém počtu občane města Utrecht v rámci projektu *Naše aktivní čtvrť*. Potenciální účastníci projektu byli oslovoováni úředníky přímo před dveřmi svých domovů.²⁸ Další zvolenou formou bylo oslovováni lidí dle cílové skupiny, například mladí lidé byli vyhledáváni ve školách a residenti vybrané lokality zas v místní knihovně. Téměř hned po odstartováni projektu byli občane aktivně začleňováni do politik obnovy městských částí, díky čemuž bylo navázáno úzké partnerství mezi radnicí a občany města. (Marissing, 2005: 13) V dalším projektu města Utrecht *Srdce oblasti Hoograven* nebylo hlavním cílem zapojit občany do tvorby místní politiky, jako tomu bylo u předchozího projektu; občane v celém procesu hráli spíše roli posluchačů. Hlavními zúčastněnými aktéry pro řešení výše uvedených problémů bylo místní zastupitelstvo, soukromý investor a sociální organizace. (Marissing, 2005: 14 – 15) Utrecht navíc představuje pionýra v implementaci participačního rozpočtování v Nizozemí, ze kterého si politici a úředníci jiných měst berou příklad a vzor úspěšně nastavené metody začlenění občanů do rozhodovacího procesu. Každému z deseti utrechtských oblastí je přidělena určitá finanční částka na zlepšováni

²⁸ Tato praktika navštěvováni obyvatel konkrétní lokality a bezprostředního dotazováni na jejich spokojenost a nespokojenost se životem v daném místě se nazývá „*canvassing*“. Tato metoda je v současné době hojně využívána utrechtskými politiky, kteří ji praktikují nejčastěji před volbami do místního zastupitelstva.

kvality života místních obyvatel. Tyto prostředky mohou být přiděleny na zvelebování veřejného prostoru, realizaci sociálních a komunitních projektů, zvýšení participace občanů či na zajišťování bezpečnosti. O rozdělování peněz z přiděleného rozpočtu rozhodují sami občané již od roku 1987. Místní správa zvýšila za období 2006 – 2010 razantním způsobem rozpočet určený pro místní participativní rozpočtování z 2,3 milionů eur na 10 milionů eur. Nyní se výše částky drží někde okolo 7 milionů eur za rok.²⁹

²⁹ Zdroj: Leefbaarheidsbudget (2012)

5. EMPIRICKÁ ČÁST: PARTICIPACE OBČANŮ V UTRECHTU

Občanská participace zaujímá významné místo v politických programech města Utrecht. Podpora aktivního občanství a zapojení občanů do procesů plánování je součástí velkého množství oficiálních dokumentů města a především pak Standardu participace z roku 2010, který slouží jako metodika pro úředníky a zároveň seznamuje obyvatele, firmy, organizace a odborníky s pravidly a možnostmi pro zapojení do projektů a politik v Utrechtu. V porovnání s jinými obcemi v Nizozemí veřejná správa v Utrechtu využívá nejlépe prostředků pro komunikaci, má bohaté zkušenosti s podporou občanských iniciativ a včasně zapojuje občany (toto tvrzení bylo podloženo výsledkem z benchmarkingu za léta 2011 a 2012).³⁰ Pro úspěšné zvládnutí občanské participace je zapotřebí zapojit občany do veřejně-politického procesu v rané fázi, kdy je reálně největší prostor pro dialog, věcné připomínky a vůbec pro tvorbu politiky od úplného začátku. Veřejné diskuse a konzultace jsou pak pouze formálním završením celé přípravy, na kterých mají občané a zúčastněné strany poslední možnost reagovat na návrhy a plány. Informování ve skutečnosti není zcela formou participace, jak je uznáno v dokumentu *Standard participace*. I tato pasivní forma participace může však některým občanům vyhovovat a postačovat.

V Utrechtu jsou rozeznávány celkem čtyři úrovně účasti občanů, které jsou detailně popsány v dokumentu *Standard participace*³¹:

- a) **informování** – veřejní činitelé pouze informují zúčastněné strany a nastavují agendu rozhodování, občané tak představují pasivní posluchače
- b) **konzultace** – veřejná správa vnímá zúčastněné aktéry jako spolutvůrce politiky, přijímají jejich názory, nápady, zkušenosti, ale rozhodují se a určují agendu sami
- c) **poradenství** – občané jsou vyzváni k tomu, aby přednesli problémy, které je v konkrétní oblasti sužují, a aby navrhli možná řešení vzniklých problémů – tyto příspěvky od obyvatel jsou správou obvykle brány v potaz a rozvíjejí dál politiku

³⁰ Zdroj: Versterking en verbreding van participatie in Utrecht (2013: 3)

³¹ Zdroj: De Utrechtse Participatiestandaard (2010)

- d) **partnerství** – obecní orgány a zúčastněné strany společně definují agendu a společně hledají a určují řešení problémů.

Při přípravě projektů a strategie participace je důležité uskutečnit pečlivou analýzu účastníků ještě před tím, než bude vymezena úroveň participace občanů. Je zapotřebí, aby každý aktér byl spraven o své roli v projektu a o míře vlivu, který může uplatňovat ve veřejně-politických záležitostech. Pomocí analýzy zúčastněných aktérů by měli být identifikováni všichni aktéři, jejich zájmy, vlivy a názory na daný projekt. Cílem je zjistit vztah místních obyvatel k projektu, který může být založen na zájmu a na důvěře zúčastněných. Na tomto základě se vyprofilují čtyři skupiny zúčastněných:

- a) aktéři mající společné zájmy a důvěru (spojenci)
- b) aktéři se společnými zájmy a neutrální důvěrou (koalice)
- c) aktéři s protichůdnými zájmy, ale s důvěrou (soupeři)
- d) aktéři s protichůdnými zájmy a bez důvěry³².

Portál *Participedia*³³, který funguje pod hlavičkou utrechtské veřejné správy, vznikl za účelem sdílení znalostí a zkušeností s procesem participace občanů v různých nizozemských městech. Záměrem bylo poskytnout informace o možných způsobech participace a vůbec o postupu, jak zapojit občany do vytváření plánů rozvoje města. Z nabízených participativních metod lze zmínit rozesílání místních newsletterů, pracovní skupiny, internetové panely, digitální debaty, vyvěšování informací na obecní desku, psaní příspěvků na sociální sítě (Twitter a Facebook), program Virtuální Utrecht (umožňuje občanům vyjadřovat se k budoucímu vývoji města), podávání preventivních připomínek veřejné správě, focus groups, rozhovory s občany, Think Tanky pro mladé studenty, konzultace, návštěvy u občanů, možnost kontaktovat a informovat úředníka v konkrétní čtvrti, společné rozvíjení projektů technického rázu, pozvání zúčastněných skupin na diskuse ohledně projektů, pracovní skupiny skládající se z úředníků a obyvatel, identifikace preferencí ohledně jízdy na kole a chůze v dané čtvrti, face-to-face rozhovory, audio procházky poskytují informace ohledně

³² Zdroj: <http://www.participedia.nl/de-krachtenveldanalyse>

³³ www.participedia.nl

minulosti, přítomnosti a budoucnosti určité oblasti, setkávání s různými odborníky či poradenské služby pro občany města Utrecht.³⁴

Obvodní rady města Utrecht, které fungují od roku 2002, představují významné jednotky v realizaci občanské participace. Město je rozděleno celkem na 10 územních celků, přičemž každý celek má vlastní **obvodní radu** (rada je složená z obyvatel, podnikatelů a zástupců organizací) s předsedou v jejím čele. Ten představuje prostředníka mezi občany vybraného územního celku a představiteli města – tím by se dala charakterizovat role obvodní rady jako poradní orgán městských zastupitelů, radních a starosty, kteří se nechávají informovat o problémech v dané lokalitě. Jestliže občan nemá zájem z jakýchkoliv důvodů využívat prostředků ke komunikaci s městskými zastupiteli, může se kdykoliv obrátit na předsedu či obvodní radu čtvrti, ve které bydlí. Může vznášet dotazy ohledně plánů v okolí či čerpání rozpočtu, může konzultovat své nápady a přání, může oznámit problémy v dané lokalitě, může navrhnout podobu veřejného prostoru nebo se může stát součástí komunitní skupiny. Vstupní informace občanů jsou pak předávány zastupitelům na radnici a je s nimi pracováno dále. Za účelem dosažení cíle zlepšování kvality života a bezpečnosti v konkrétním obvodu nabízí obec finanční prostředky, které mohou být čerpány místními obyvateli a podnikateli. Výzva „*Dobrý nápad? Udělejte s tím něco!*“ poskytuje čtvrtletní dotace na iniciativy pro lepší a bezpečnější život v daném obvodu. Jednou až dvakrát za měsíc jsou pořádány konzultace v každé čtvrti na jakémkoliv téma, které je zapotřebí řešit. Občan se může stát aktivním členem rady, která čítá až 25 členů, tehdy, jestliže žije či pracuje v daném obvodu a jestliže dovršil věk 16 let.

5.1 VÝZKUMNÉ OTÁZKY A METODY

Problematika této diplomové práce se váže k tématu participace občanů na lokální úrovni. Občané se stávají součástí veřejně-politického procesu, do kterého vstupují s cílem ovlivňovat politické výstupy. Spolu s představiteli veřejné správy představují dva základní

³⁴ Zdroj: The Utrecht Standard for Participation. In: *City Chlor* [online]. Utrecht, 2010 a Participatiemiddelen. GEMEENTE UTRECHT. *Participedia* [online].

aktéry, kteří se podílejí na podobě participace. Z tohoto důvodu byly do výzkumu zapojeny tyto dvě skupiny, které poskytly své mínění na participaci občanů ve městě Utrecht. Hlavním záměrem je zjistit, jakým způsobem spolupracují politici s občany při tvorbě politiky v Utrechtu. Celý proces zapojování občanů do veřejných záležitostí je formován na základě mnoha rozličných faktorů, které se podílejí na podobě participace. Proto je kladena další otázka, která má zjistit mínění občanů na příležitosti k ovlivňování správy věcí veřejných v Utrechtu. Druhá podotázka je formulována s cílem zjistit, jaký má participace občanů přínos pro město a utvářenou politiku z pohledu veřejných činitelů.

Hlavní výzkumná otázka

Jak probíhá spolupráce mezi občany a politiky ve veřejně-politickém procesu v Utrechtu?

Podotázka č. 1:

Jak vnímají občané Utrechtu své příležitosti k ovlivňování politických výstupů?

Podotázka č. 2:

Jaký je vnímán přínos participace pro město a utvářenou politiku představiteli veřejné správy?

Většina dat pro tuto diplomovou práci byla sebrána v průběhu pětíměsíčního studijního pobytu v Utrechtu v zimním semestru na přelomu let 2012 a 2013. Výzkum kombinuje kvalitativní a kvantitativní přístup. Smíšením obou přístupů a využitím jejich doplňkovosti byla sesbírána a analyzována data různými metodami. Díky tomu bylo možné uplatnit výhody obou přístupů, zahrnout do výsledků takové údaje, které by unikly při využití jen jednoho přístupu, a přinést úplnější odpovědi na komplexní výzkumné otázky. (Hendl, 2012: 61)

Sběr kvalitativních a kvantitativních dat proběhl prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů, dotazníků a obsahové analýzy. Do výzkumu byly zapojeny dvě skupiny respondentů – aktivní občané města Utrecht a političtí představitelé v místním zastupitelstvu. Tyto dvě skupiny byly vybrány s ohledem na formulované výzkumné otázky, jejichž předmětem je zjistit vztah mezi občany a politiky v procesu veřejné politiky v Utrechtu.

Triangulace přístupů, metod a zdrojů dat umožnila zajistit rozmanité a úplnější pohledy na zkoumanou problematiku. (Švaříček, Šed'ová, 2014: 204)

V rámci analýzy kvalitativních dat byly identifikovány klíčové pojmy související s výzkumnými otázkami a s teoretickou částí diplomové práce, které utvořily kategorie pro související podtémata. Otevřeným kódováním byly přiřazeny kódy jednotkám, které následně byly zařazeny do jednotlivých kategorií. Na základě vzniknuvších kategorií spolu s přiřazenými podtématy a pojmy vznikla kostra analytického příběhu, která posloužila jako základ pro shrnutí analyzovaných a interpretovaných závěrů. (Švaříček, Šed'ová, 2014)

Tato práce se nesnaží podat celkový obraz toho, jak je v Utrechtu praktikována participace. Práce je zaměřena jen na některé dílčí oblasti participace – konkrétně na příležitosti občanské participace, které jsou formovány na základě aplikovaných participačních metod, výběru účastníků participace a úrovní pro zapojení občanů do veřejně-politického procesu. Druhým zkoumaným tématem jsou vnímané přínosy plynoucí z občanské participace ve správě věcí veřejných. Obě témata jsou zkoumaná z perspektivy samotných účastníků participace a tvůrců politiky.

5.1.1 METODY SBĚRU DAT

Dotazníkovému šetření byli podrobeni občané³⁵ města Utrecht, kteří docházeli na pravidelná informativní setkání s politiky. Tito občané byli vybráni jako vhodní respondenti pro prováděný průzkum, neboť byli politicky aktivní a účastnili se politického života. Dotazníkové šetření bylo zvoleno z důvodu oslovení většího počtu respondentů a rychlého a efektivního sběru potřebných dat anonymní formou. Dotazník byl sestaven tak, aby nezabral příliš dlouhou dobu pro vyplnění, aby byl respondenty shledán srozumitelným a přehledným a aby obsahoval nezbytné otázky týkající se problematiky této diplomové práce. Dotazník obsahoval celkem třináct otázek, a to uzavřených, otevřených i polootevřených. Dotazník byl psaný v angličtině, což mělo nevýhodu v tom, že eliminoval anglicky nehovořící utrechtské

³⁵ Charakteristiku výzkumného vzorku lze nalézt na konci této práce pod přílohou 3.

občany (což bylo minimum, neboť úroveň angličtiny je v Nizozemí na vysoké úrovni a velká většina obyvatel se anglicky domluví). Dotazník obsahoval mimo uvedení respondentova věku či dosaženého vzdělání otázky na vlastní informovanost ohledně dění ve městě, na účast na diskusích o politice v Utrechtu, na příležitosti a omezení k participaci občanů, na vnímání zájmu veřejných činitelů na názory občanů či na impuls, který vedl respondenta k účasti na veřejném životě.

Zúčastnila jsem se celkem tří informativních setkání³⁶, na kterých jsem oslovovala příchozí občany s prosbou o vyplnění krátkého dotazníku. Tato setkání jsou v předstihu a do detailu naplánována – každý účastník (zastupitel, úředník, občan či člen spolku) obdrží složku, ve které najde detailní rozpis všech porad, kterých se v ten jeden den koná hned několik. Dále ve složce všichni účastníci naleznou detailní informace k probíraným tématům a přehled zastoupených představitelů (fotografie, příslušnost k politické straně, jméno a kontaktní údaje). Na pořadu dne je několik agend, přičemž v jeden čas může probíhat dvojí jednání na dvou různých místech. Jedna schůzka trvá nejdéle hodinu, poté je pauza a následuje další setkání. Lidé si mohou vybrat, jaké schůzky se zúčastní. Mohou sehrát roli posluchačů, či se mohou předem přihlásit o slovo prostřednictvím e-mailu – na schůzce je jim pak dán prostor pro vyjádření vlastního názoru či pro vznesení dotazů. Nevýhodou je, že témat k probrání je mnoho, tudíž se více jednání časově překrývá a není možné účastnit se všech setkání, o které má jeden člověk zájem. V průběhu tří setkání se mi podařilo sesbírat celkem dvacet pět dotazníků vyplněných od občanů. Znění dotazníku je možné nalézt mezi přílohami této diplomové práce jako přílohu číslo 2.

Rozhovory byly nedílnou součástí výzkumu a sběru hodnotných dat a informací přímo od politiků, kteří byli členy zastupitelstva v Utrechtu na přelomu roku 2012 a 2013. Setkala jsem se tak s celkem šesti politiky z politických stran Zelení, PvdA, D66, VVD a CDA. S předem zkontaktovanými politiky byly uskutečněné polostrukturované rozhovory, jejichž průběh byl nahráván na mobilní telefon se souhlasem politiků. Veškeré záznamy byly poté přepsány pro účely analýzy dat. Průměrně trval jeden rozhovor třicet minut. Dotazovaní měli k dispozici svůj vlastní arch s vytištěnými otázkami a odpovídali například na otázky týkající se jejich názoru na význam začleňování občanů do politických záležitostí ve městě Utrecht, dále na příležitosti k participaci občanů do věcí veřejných a navíc bylo zjišťováno také jejich

³⁶ Z toho se dvě setkání uskutečnila na konci roku 2012 a jedno na začátku roku 2013.

mínění na oblasti, které občany zajímají nejvíce a které prosazují v diskusích.³⁷ Pro politiky jsem měla připraveno celkem sedm otázek, jejichž znění lze nalézt na konci této diplomové práce pod přílohou číslo jedna.

Dále se výzkum občanské participace opírá o analýzu dokumentů pro zjištění doplňujících informací o reálném stavu využívání participačních nástrojů v Utrechtu a míry účasti občanů v politickém procesu. Výhodou této metody je dosažitelnost dat bez ohledu na čas a prostor. Veškeré dokumenty o občanské participaci v Utrechtu jsou zpětně k dohledání a k dispozici na webových stránkách města Utrecht. Využity byly monitorovací zprávy, statistiky, analýzy a další dokumenty, které obsahovaly informace o praxi využívání participace občanů ve veřejně-politickém procesu. Určité nepřesnosti mohly vzniknout v průběhu studia a analýzy dokumentů psaných v nizozemském jazyce. Pro překlady textů byl využit program *Google Translate*.

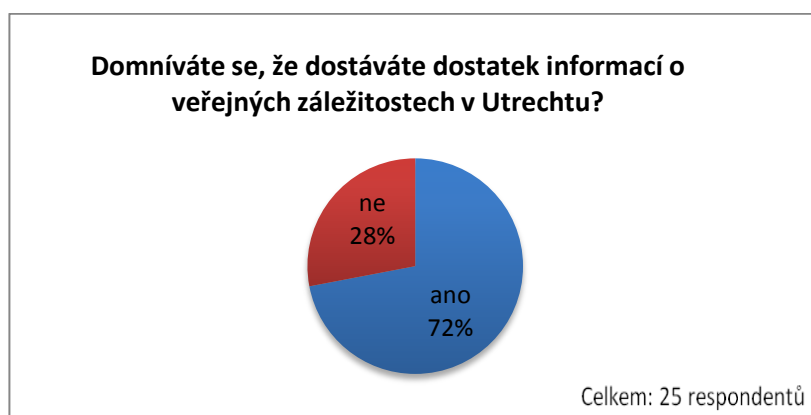
5.2 OBČANÉ UTRECHTU A JEJICH ÚČAST VE VEŘEJNÝCH ZÁLEŽITOSTECH

Tato podkapitola bude věnována shrnutí zjištěných výsledků z výzkumu, který byl uskutečněn v nizozemském městě Utrecht na přelomu let 2012/2013. První část poskytuje stručný obrázek toho, jak je hodnocena otevřenost utrechtské správy občanům. Následující oddíl mapuje příležitosti, které je možné v Utrechtu využít pro účely ovlivňování chodu věcí veřejných. Participační nástroje budou hodnoceny z několika perspektiv – jednak bude poskytnut náhled toho, jaké znají občané a politici metody pro zapojování občanů, navíc bude tato problematika podrobena analýze skutečného využití v reálné praxi. Tématem další podkapitoly bude zhodnocení skutečného vlivu občanů na výsledná politická opatření se zahrnutím některých z faktorů, které determinují podobu a úroveň participace. Předposlední část kapitoly bude pojednávat o vnímaných přínosech participace pro město Utrecht a život

³⁷ Zápisy rozhovorů jsou k dispozici k nahlédnutí u autorky této diplomové práce.

v něm a o důvodech, které vedly k mobilizaci občanů a k jejich účasti ve veřejně-politickém procesu. Diskusi výsledků pak bude věnována závěrečná část této kapitoly.

Dle dokumentu *Posílení a rozšíření účasti občanů v Utrechtu*³⁸ je kvalita interakce občanů a úředníků v tomto městě hodnocena jako poměrně vysoká – tři čtvrtiny obyvatel a úředníků uvedlo, že vnímají veřejně-politický proces jako otevřený a konstruktivní. Jedním z předpokladů fungující demokracie je otevřená a transparentní společnost, ve které jsou její občané plně informováni. Z provedeného dotazníkového šetření vyplynulo, že většina respondentů se cítí být dostatečně informována o veřejných záležitostech v Utrechtu.

Graf 5.2 – 1: Informovanost utrechtských občanů

(výsledky dotazníkového šetření)

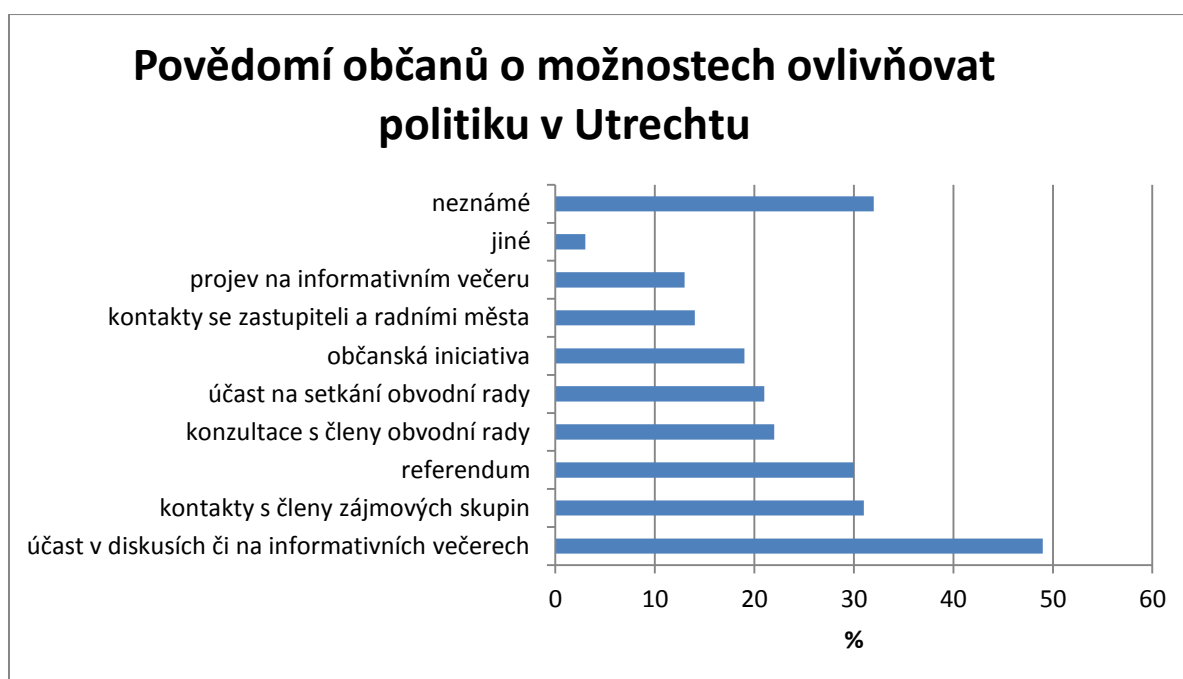
Respondenti uvedli, že jsou informováni zejména prostřednictvím letáčků, internetu a médií. Dvacet dva respondentů odpovědělo, že se nechávají informovat prostřednictvím diskusí o věcech veřejných s rodinnými příslušníky, přáteli a kolegy z práce. Někteří z respondentů navíc vyhledávají osobní kontakt s politickými představiteli, se kterým komunikují o vnímaných problémech a navrhovaných řešení pro zlepšení situace ve městě. Celkem 21 respondentů aktivně získává informace o městských záležitostech. Zbylým čtyřem respondentům postačuje, když je veřejná správa sama informuje o aktualitách; tyto občané nemají potřebu dohledávat si doplňující informace. Část respondentů uvedla domněnku, že nedostatečná informovanost je jedním z důvodů, proč se lidé více neúčastní veřejně-politického procesu. Lidé totiž nemají představu o všech možnostech pro zapojení a

³⁸ Zdroj: http://www.utrecht.nl/fileadmin/uploads/documenten/1.concern-bestuur-ontwikkeling/Wijken/Participatie/Nota_Versterking_en_verbreding_van_participatie_in_Utrecht.pdf

ovlivňování politiky. Z toho důvodu někteří z respondentů doporučují větší zapojení médií a zvýšení úsilí politiků o lepší informovanost občanů ve věci občanské participace.

5.2.1 PŘÍLEŽITOSTI K OVLIVŇOVÁNÍ VĚCÍ VEŘEJNÝCH

Jestliže budeme hodnotit povědomí občanů o jejich možnostech ovlivňovat politiku, podle výroční zprávy *Utrecht Monitor* za rok 2013³⁹ je nejvíce lidí (49 %) seznámeno s možnou účastí na diskuzích a brífincích s politiky. Ve větší míře jsou si také vědomi možnosti kontaktovat zastupitele a radní (31%) a účastnit se referenda (30%). Výstupy z průzkumu je možné nalézt v níže uvedeném grafu.

Graf 5.2.1 – 1: Povědomí občanů o možnostech ovlivňovat politiku v Utrechtu

Zdroj: Utrecht Monitor 2013 (2013: 17)

(přeloženo autorkou)

³⁹ Dostupné z:

<http://www.utrecht.nl/images/BCD/Bestuursinformatie/publicaties/2013/UM/UtrechtMonitor2013.pdf>

Mezi další způsoby známé občanům, které nejsou zmíněné v uvedeném grafu jako aktivity pro ovlivňování politiky, uvedli respondenti dotazníkového šetření volby, členství v politické straně, protesty, členství v zájmovém uskupení nebo získání mandátu. Poslední vyjmenovaná možnost je na pomezí nástrojů občanské participace, neboť z občana se stane politický představitel, který sice může hájit konkrétní občanské zájmy, ale musí také přihlížet k obecným zájmům celého města.

Mnoho z dotazovaných politiků zmínilo jako formu začleňování občanů do politiky komunikaci skrze sociální sítě (nejčastěji Facebook a Twitter), e-mail a při osobních schůzkách. Prostředky všední komunikace jsou preferovány z důvodu rychlé reaktivity a minimální nákladnosti. Kontaktní údaje všech zastupitelů lze snadno nalézt na městských webových stránkách, tudíž občané mohou kontaktovat kdykoliv jakéhokoliv politika. Další formou participace občanů, kterou často zmiňovali politici v rozhovorech, bylo informování o městských záležitostech formou vyvěšování aktualit na webových stránkách a příspěvků na blogu. Jako samozřejmost uváděli respondenti právo občanů účastnit se jednou za čtyři roky voleb do místního zastupitelstva a zvolit si svoji stranu, která občana reprezentuje a zastupuje při tvorbě politik a rozhodnutí. Dále jeden respondent neopomněl zmínit možnost vstoupit do politické strany a aktivně se podílet na změnách ve městě, které by nebyli občané schopni nastolit jakožto „pouzí“ obyvatelé města Utrecht. Mezi další participační nástroj patří dle dotazovaných politiků petice, prostřednictvím které mají lidé možnost poukázat na konkrétní témata, která by měla být politiky prodiskutována⁴⁰, dále účast na veřejných shromážděních, diskusích a politických debatách. Nikdo z respondentů nezmínil občanskou iniciativu a referendum jako další dvě možnosti občanů ovlivňovat politický proces. Dotazovaní politici by rádi z používaných metod, možností a práv pro participaci občanů v Utrechtu zachovali tradici konání informativních večerů. Agenda každého setkání je nastavovaná buď samotnými občany či přímo politiky. Díky těmto setkáním je udržován kontakt mezi politiky, úředníky a občany.

⁴⁰ Několik politiků a političek zmínilo v rámci rozhovoru v té době probírané téma, které se týkalo otázky otevírací doby obchodů v neděli. Tato otázka rozdělila utrechtskou veřejnost na dva tábory, proto se toto téma začalo řešit formou petice. Zastánci nedělní otevírací doby tvrdí, že dle liberálního přístupu má každý člověk právo zvolit si, jestli si přeje či nepřeje pracovat v neděli, a záleží tedy na něm, jak se rozhodne. Odpůrci na druhé straně tvrdí, že se zhoršují pracovní podmínky pro zaměstnance, kteří si zaslouží mít alespoň jeden den v týdnu volný.

Předchozí výčet způsobů, jakými lze ovlivňovat politické záležitosti, byl poskytnut respondenty z řad občanů a politiků. Následující odstavce popisují reálnou praxi implementace vybraných metod spolu s mírou účasti a jejich využití. Jednou z příležitostí ovlivňovat stav věcí veřejných, která byla zmíněna v rámci rozhovorů s politickými představiteli, byla účast ve volbách. Hlasovat ve volbách umožňuje občanům jednou za čtyři roky zvolit si takové politické uskupení, které bude reprezentovat zájmy občanů-voličů. Poslední komunální volby proběhly 19. března 2014 s volební účastí 54,2 %. D66 se stala největší stranou v místní vládě se ziskem 26,5 % volebních hlasů a 13 křesly v zastupitelstvu. V roce 2010 sklidila největší úspěch ve volbách Strana zelených, která získala 10 mandátů v zastupitelstvu ze 45 možných. Devět křesel získala D66.⁴¹ Mimo volební období může být hlas občanů vyslyšen různými způsoby, které jsou uvedené přímo na webových stránkách města Utrecht. Ve výčtu byla možnost jít volit zmíněna až na čtvrtém místě z pěti (dalšími nástroji participace je účast na informativních setkáních, petice, občanská iniciativa a referendum).

Jednu z možností představuje účast na neformálním informativním večeru, který je organizován vždy dvakrát za měsíc na radnici za účasti zastupitelů, radních, úředníků, starosty, zainteresovaných občanů, odborníků a dalších příchozích. Občanovi je umožněno promluvit nahlas před přítomnými, tento záměr však musí v předstihu oznámit. Tato setkání jsou veřejná a otevřená tak všem, kteří mají zájem se zúčastnit. V archivu na webových stránkách www.utrecht.nl lze nalézt informace o uplynulých setkáních spolu s termíny, počtem účastníků, tématy jednání, přiloženými dokumenty (příspěvky řečníků, analýzy, prezentace, návrhy, prohlášení, průzkumy atp.). Archiv na webových stránkách existuje od roku 2012, avšak setkání za tento rok nebylo možné otevřít. Podrobila jsem tudíž analýze setkání započaté a uskutečněné v roce 2013. Celkem proběhlo 22 informativních večerů, na kterých bylo probráno 135 témat. Jelikož se v jeden informativní večer koná více setkání na různá témata (až deset schůzek v jeden termín) a ke každému existují samostatné záznamy, není možné spoléhat na data charakteru celkového počtu zúčastněných občanů, zástupců veřejné správy, řečníků a dalších na jednom informativním večeru, neboť se mohou čísla prolínat vlivem možné účasti jednoho člověka na více setkání za jeden informativní večer. Z tohoto důvodu byla data zprůměrována vždy na jedno setkání za jeden večer. Jeden informativní večer z června 2013 nemá záznamy o počtu příchozích, tudíž nebylo možné jej

⁴¹ Aktuální informace k výsledkům voleb lze nalézt na <http://www.utrecht.nl/verkiezingen/>.

zahrnout do analýzy. Dvě naplánovaná setkání nad tématem se vůbec nekonala z důvodu nízkého zájmu veřejnosti.

Z výsledků analýzy vyplynuly následující údaje: jednoho setkání, které bylo věnováno jednomu tématu, se zúčastnilo v roce 2013 v průměru

- 16 občanů, zástupců zájmových skupin, odborníků či jiných pozvaných hostů
- 15 představitelů veřejné správy – zastupitelé, radní, úředníci či starost
- 5 řečníků, kteří svými příspěvky před návštěvníky rozpoutali diskusi nad vzneseným tématem.

Největší počet příchozích z řad občanů zaznamenala ta setkání, jejichž témata zasahovala takovou skupinu lidí, která by se dala charakterizovat jako informovaná o problému, stmelená v komunitu nebo aktivní a usilující o prosazení zájmů, a jejichž témata jsou buď zcela konkrétní a diskutabilní v dané lokalitě (například plánování nové výstavby ve čtvrti, program kulturního centra nebo úprava veřejného prostoru v okolí parku), nebo jsou středem pozornosti a zájmu občanů celého města (například nedělní otevírací doba obchodů, řešení dopravní situace či otázka nedostatku bydlení pro studenty). Nejmenší míru účasti ze strany občanů zaznamenala taková setkání, která svými tématy vyžadovala určitou míru odborné znalosti. Těchto setkání se pak účastnili představitelé zájmových uskupení, kteří v dané oblasti působí, nebo byli přizváni veřejnou správou přímo ti experti, kteří měli za úkol uvést problematiku po odborné stránce a představit ji účastníkům setkání, ať už z řad veřejné správy či občanské společnosti. Za účasti expertů, kteří na základě důkladné analýzy situace sdílejí své odborné názory příchozím a diskutují s nimi o vybraném tématu, proběhla v roce 2013 tři setkání a další tři v následujícím roce. Řešena byla otázka využití prázdných kanceláří a dalších prostorů ve městě a otázka pomoci obětem pronásledování. Veškerá setkání správy s veřejností je možné sledovat v přímém přenosu online na stránkách www.utrecht.nl.

Této možnosti zapojení do veřejných záležitostí nevyžívají zdaleka všichni obyvatelé Utrechtu. Naopak, účastníci se vyznačují určitými socio-ekonomickými znaky⁴²,

⁴² Dle jednoho z respondentů záleží na vzdělání, kontaktech a životní úrovni. Kateřina Vráblíková ve své studii potvrzuje domněnku respondenta a dodává, že více participují lidé středního věku a mužského pohlaví. (Vráblíková, 2008: 367)

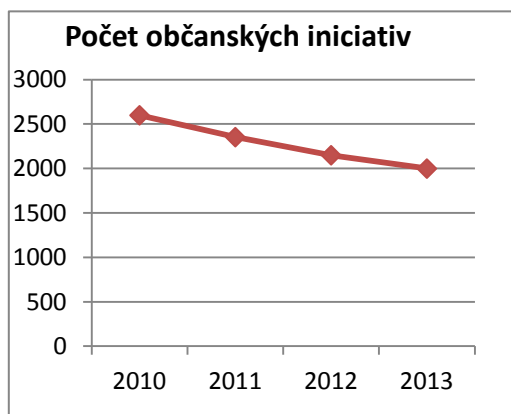
kteří zvyšují pravděpodobnost participace. „*Obávám se o lidi, kteří nemají tyto sítě, nejsou tak vzdělaní a nejsou si vědomi všech svých práv a možností, které mají pro participaci,*“ říká jeden z respondentů-politiků. Na informativních setkáních tudíž chybí reprezentace zájmů všech sociálních skupin v Utrechtu. Politici jsou si tohoto limitu vědomi, proto vymýšlejí jiné způsoby, jak navazovat a udržovat kontakt i s těmi občany, kteří sami nevyhledávají možnost participovat ve veřejných záležitostech, ať už je to z jakéhokoliv důvodu. Canvassing je jednou z metod, která napomáhá politikům setkat se s členy takových sociálních skupin, které nemají zastoupení v tradičních a uplatňovaných formách participace v Utrechtu. Sami politici vyrážejí do terénu a navštěvují občany u nich doma. Politici chtějí být informováni o tom, jak se lidem na daném místě žije, s čím jsou spokojeni a s čím naopak nejsou, co by rádi zlepšili a případně jak. Tímto způsobem je snížena nerovnováha mezi pravidelnými účastníky veřejně-politického procesu a běžně neparticipujícími občany, jejichž názory za normálních okolností, kdy politici a úředníci nevycházejí do terénu, zůstávají pro městskou veřejnou správu nedosažitelné. *Canvassing* je využíván politiky mimo jiné i v předvolebním období, kdy se politici snaží přesvědčit občany k volbě určité strany. Dalším způsobem, jak veřejní činitelé navazují kontakty s občany, jsou organizované schůzky úředníky s občany bydlící ve vybrané čtvrti. Vždy je předem určena oblast, jejíž obyvatelé jsou informováni a pozváni na setkání v konkrétní den, čas a místo, které je snadno veřejností dostupné (například místní knihovna či škola). Hovoří se na témata blízká občanům. Toto a celkové zapojování obyvatel do veřejných záležitostí má za úkol přímo sestavená komise v Utrechtu.

Občanům je nabízeno využít formálnější formu zapojení. Na www.patities.nl mohou občané založit novou petici a sbírat podpisy pro svůj záměr či podpořit svým elektronickým podpisem petici vyhlášenou někým jiným. Filtrací všech petic pro oblast Utrecht bylo na uvedených stránkách nalezeno 92 e-petic. Největší počet podpisů (3440) získala petice na podporu zákazu nedělní otevírací doby obchodů. V porovnání s počtem petic v jiných nizozemských městech či okresech je Utrecht na prvním místě. Zdá se, že Utrechtané mají povědomí o této možnosti a využívají ji. Na stránkách lze nalézt však i takové vyhlášené petice, které nezískaly ještě ani jeden podpis.

Občané mohou využít příležitosti vyhlásit občanskou iniciativu, prostřednictvím které jednotlivci předkládají městskému zastupitelstvu návrh na řešení místního problému. S každým návrhem je zapotřebí připojit požadovaný počet podpisů; projekty musí být podpořeny 250 podpisy v případě jedné ulice, 1000 podpisy v případě jedné čtvrti a 2500

podpisy v případě celého města. Projekt musí obsahovat cíl, konkrétní popis navrhovaného řešení a veškeré náklady na realizaci projektu. Projekt je pak posuzován z hlediska splnění formálních náležitostí a požadavků. Po odevzdání správné žádosti je rada zavázána vyjádřit se do 12 týdnů (či 20 týdnů v období prázdnin), zdali bude projektový návrh schválen a podpořen či nikoliv. Tento občanský nástroj je legislativně ukotven v nařízení o občanské iniciativě z roku 2004, jehož cílem je zvýšit účast a zapojení obyvatel Utrechtu a nabídnout jim příležitost uplatnit přímý vliv na politickou agendu. Na webových stránkách www.participedia.nl je možné nalézt 61 přihlášených iniciativ spolu s dokumenty, informacemi ohledně participace občanů a také s uvedením úrovně účasti občanů dle Standardu participace. Dle monitorovacích zpráv Utrechtu vzniklo v tomto městě mnohem více iniciativ, než je uváděno na zmíněných webových stránkách. Celkový počet občanských iniciativ za vybraná léta je následující:

Rok	Počet občanských iniciativ
2010	2600
2011	2354
2012	2150
2013	2000

Tabulka a graf 5.2.1 – 2: Počet občanských iniciativ

Zdroj: Utrecht Monitor 2011 – 2014

(výsledky analýzy dat)

Z grafu 5.2.1 – 2 je jasně vidět postupné snižování přihlášených občanských iniciativ. Z analýzy schválených 61 iniciativ na www.participedia.nl je možné vysledovat míru zapojení občanů dle čtyř nastavených úrovní participací v Utrechtu. Nejméně využívanou formou bylo informování, prostřednictvím kterého byly realizovány tři projekty. Témata projektů byly ochrana zvířat, rozvojový program a přestavba centrálního nádraží a blízkého okolí.

Konzultací a poradenstvím bylo řešeno podobné množství projektů (13 až 14). S občany byly konzultovány zejména záležitosti týkající se veřejného prostoru ve městě, neprofesionálního umění či informačního centra. Veřejný prostor byl také předmětem poradenství, více se však veřejní činitelé spolu s občany radili nad územními rozvojovými plány a stavebními plány. Nejpočetnější skupinou projektů je v kategorii partnerství, prostřednictvím kterého bylo řešeno 27 projektů na témata veřejný prostor a plány, avšak konkrétnějšího charakteru: dětská hřiště, zóna služeb a sociální péče, park jako relaxační zóna, rozvoj průmyslové zóny, chodníky, sportovní centrum, kulturní rozvoj, rozvoj dětí a mládeže apod. Tato forma participace, prostřednictvím které jsou občané přizváni k jednání o veřejných záležitostech jako rovnocenní partneři, je vhodnou volbou pro řešení takových problémů, které jsou specifické pro konkrétní místo, jsou předmětem zájmu úzké skupiny obyvatel, a které svým tématem vyhovují možnosti zapojit občany co nejvíce. Navrhovaná politika musí být především odrazem přání a potřeb občanů, kterým je pro tento účel umožněno podílet se na plánování její podoby.

Rok zahájení	Informování	Konzultace	Poradenství	Partnerství	Celkem
1998				1	1
2002				1	1
2006			1		1
2007	1	1	1	2	5
2008		1	2	3	6
2009	2	7	5	9	23
2010		3	3	3	9
2011		1	2	6	9
2012				2	2
CELKEM	3	13	14	27	57*

* K celkovému počtu je nutno přičíst čtyři další projekty, které nebyly zařazené do jedné z kategorií úrovně participace. Jedná se o projekty s tematikou levné ubytování (rok zahájení: 2009), bezpečnost (2009), zdravé jídlo (2007) a účast občanů (1970).

Tabulka 5.2.1 – 3: Občanské iniciativy v Utrechtu dle úrovně participace (1998 – 2012)

Zdroj: www.utrecht.nl

(výsledky analýzy dat)

Z výsledků uvedených v tabulce 5.2.1 – 3 bylo zjištěno, že bylo v roce 2009 schváleno a zahájeno celkem 23 občanských iniciativ. V porovnání s údaji z jiných let je toto množství iniciativ výrazně vyšší. Vysvětlení tohoto výsledku může souviset se zapojením občanů do územního plánování v Utrechtu. Tento záměr byl přijat městskými zastupiteli v roce 2007 spolu s představením nové a zlepšené strategie participace občanů. Navíc politická strana VVD vydala dokument, jehož obsahem byly náměty na zlepšení komunikace a zapojení obyvatel do územního plánování. Následující rok byla více než stovka stavebních projektů otevřena občanům za účelem zlepšení stavebních plánů; nejvíce se celý proces rozběhl v roce 2009 od schválení všech souvisejících dokumentů s územním plánováním a participací občanů. Tato opatření vyplynula z požadavků občanů na větší informovanost, významnější zapojení do politického procesu a na jasnější vymezení jejich role. I přes to, že vzrostly náklady finanční a časové, je tato změna vítána širokou veřejností i představiteli veřejné správy, kteří vnímají zlepšení projektů a získání větší podpory komunity.⁴³

V neposlední řadě mohou občané hlasovat v referendu, které napomáhá zjištění názoru občanů na určité téma. Výsledek hlasování se může a nemusí projevit ve finálním rozhodování, které činí městští zastupitelé o daném tématu. Nařízením z roku 2011 byl nastaven legislativní rámec pro referendum, které je v Utrechtu rozeznáváno ve dvou typech: poradní referendum vychází z iniciativy lidí, zatímco konzultativní referendum vychází z iniciativy veřejné správy. V archivu na webových stránkách jsou uvedena pouze čtyři referenda.

Rok konání	Téma referenda	Účast	Poznámky
2002	Vize centra města	65,3 %	Na výběr byly dvě varianty řešení – občané se rozhodli pro finančně a časově náročnější návrh (70,7 %).
2005	Evropská ústava (celostátní referendum)	51,1 %	Výsledek byl téměř nerozhodný, ale malá většina hlasovala pro zavedení ústavy.
2005	Nedělní otevírací doba obchodů	60,45 %	Většina hlasujících byla proti otevření obchodů v neděli.
2007	Volba starosty	9,25 %	O konání referenda vědělo 99 % občanů, proto přineslo politikům velké zklamání nízká účast občanů.

⁴³ Zdroj: Bouwen aan participatie (2008)

Tabulka 5.2.1 – 4: Referenda v Utrechtu

Zdroj: www.utrecht.nl

(výsledky analýzy dat)

Referend se v Utrechtu prozatím příliš nekonalo. I přes to, že existují dva typy tohoto participačního nástroje, občané nevyužili příležitosti iniciovat referendum. Zdá se, že občané preferují jiné formy participace a politici jsou si tohoto vědomi. Proto je na webových stránkách uvedena informace o tom, že neexistuje pouze referendum pro ovlivňování rozhodnutí. Je nabídnut výčet dalších možností a také adresář s kontakty na jednotlivé obvodní rady.

5.2.2 MÍRA VLIVU OBČANŮ VE VEŘEJNĚ-POLITICKÉM PROCESU

Tabulka 5.2.1 – 3 o občanských iniciativách v Utrechtu na str. 78 znázorňuje počet projektů, které byly přiřazeny k vybraným participačním úrovním. Tyto úrovně stanovují míru a podobu zapojení občanů do tvorby a implementace veřejných projektů. Jak již bylo uvedeno, v Utrechtu jsou rozeznávány celkem čtyři participační stupně: informování, konzultace, poradenství a partnerství⁴⁴. Tyto úrovně participace mohou být využité v různých etapách veřejně-politického procesu a při řešení rozmanitých veřejných záležitostí. Míra uplatňovaného vlivu občanů je tedy mimo jiné závislá na zvolené participační úrovni, která determinuje roli a vliv občanů v procesu rozhodování o politice, na fázi procesu, do které jsou občané přizváni k účasti, a na tématu, které je součástí řešení veřejně-politického problému.

Respondenti-občané se domnívají, že i přes to, že existuje mnoho participačních nástrojů, jsou občané pouze informováni od politiků o tom, co se v té dané době zrovna řeší.

⁴⁴ Více informací o úrovních participace v Utrechtu je možné nalézt v kapitole 5. na straně 63.

Dle jejich názoru jsou občané více zapojováni až tehdy, kdy už jsou většinou zásadní rozhodnutí učiněna. Jeden z respondentů se vyjádřil v tom smyslu, že je možné ovlivňovat veřejně-politický proces jen v těch případech, ve kterých je veřejný činitel ochotný začlenit občany. Proto tento respondent vyjádřil přání ohledně začlenění občanů do dřívějších stádií politického procesu rozhodování a ohledně uvažování o občanech jako o partnerech veřejné správy. Ve spojitosti s účinkem samotné participace vyplynulo z výzkumu za rok 2013 to, že 54 % účastníků vidí prokazatelný vliv na konečné politické plány.⁴⁵ Dle monitorovací zprávy z roku 2013 se 16% (1 z 6) občanů domnívá, že může ovlivnit tvorbu politiky v Utrechtu, zatímco 39% si myslí, že nemají dostatečný vliv na politiku obce. Lidé totiž zastávají přesvědčení, že nemá smysl zasahovat do politiky, neboť politici a úředníci o věci již rozhodli. Někteří z respondentů, kteří se účastnili dotazníkového šetření, potvrdili tuto myšlenku. Šestnáct respondentů z řad občanů o sobě tvrdí, že se osobně začleňují do veřejně-politického procesu a do rozhodování o veřejných záležitostech. Otázkou však zůstává, s jakou mírou vlivu. Tabulka 5.2.2 – 1 zobrazuje údaje získané z výroční zprávy *Utrecht Monitor* za rok 2013. Výrazný pokles občanské aktivity byl zaznamenán v roce 2011, kdy míra aktivity klesla o 9 % v porovnání s předchozím rokem. Tento výrazný rozdíl vznikl v souvislosti se sníženým počtem občanských iniciativ, na které bylo vyčleněno méně financí z obecního rozpočtu⁴⁶.

	2009	2010	2011	2012
Občané, kteří si myslí, že mají dostatečný vliv na obecní politiku	14%	20%	16%	16%
Občané, kteří aktivně ovlivňovali politiku v průběhu roku	27%	26%	17%	20%

Tabulka 5.2.2 – 1: Průzkum vnímaného vlivu obyvatel

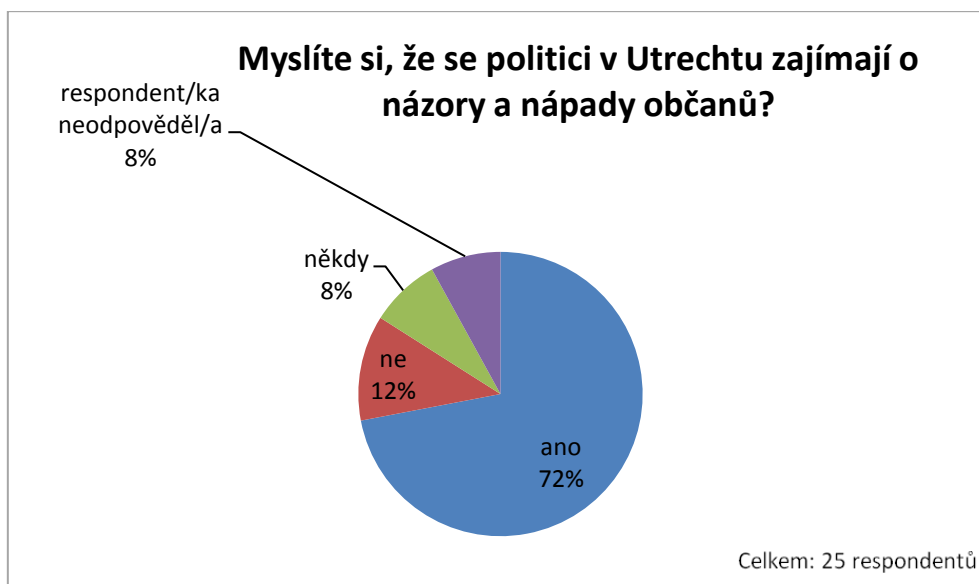
Zdroj: Utrecht Monitor 2013 (2013: 16 – 17)

(výsledky analýzy dat)

⁴⁵ Zdroj: http://www.utrecht.nl/fileadmin/uploads/documenten/1.concern-bestuur-ontwikkeling/Wijken/Participatie/Nota_Versterking_en_verbreding_van_participatie_in_Utrecht.pdf

⁴⁶ Zdroj: Utrecht Monitor 2013 (2013).

Jestliže zhodnotíme výsledky vzešlé z dotazníkového šetření ve věci mínění respondentů na zájem utrechtských politiků o zájmy občanů, můžeme z grafu 5.2.2 – 2 vyzorovat převahu kladných odpovědí: 72 % respondentů si myslí, že se politici zajímají o jejich připomínky, stížnosti a názory.

Graf 5.2.2 – 2: Mínění občanů ohledně zájmu politických představitelů o názory veřejnosti

(výsledky z dotazníkového šetření)

V porovnání s míněním občanů na participaci převažuje u respondentů-politiků podobný názor, že běžný občan města Utrecht má moc změnit věci veřejné, jestliže neodpovídají jeho představám. Jako příklad byla uvedena výstavba školy, s jejímž návrhem občané nesouhlasili, proto byl návrh pozměněn. Jako další příklad byl zmíněn případ studentského bydlení ve městě. Politici hned na začátku plánování vyzvali občany, aby se zúčastnili společného setkání a vyjádřili tak svůj názor. Pro neúčast občanů bylo učiněno rozhodnutí politickými představiteli. Až poté se lidé začali mobilizovat, neboť nebyli s plánovaným zásahem spokojeni – za účelem opětovného projednání agendy lidé uspořádali petici, kontaktovali média a prostřednictvím e-mailů oslovovali politiky. Tím občané otevřeli opět toto téma a společně s politiky začali o otázce bydlení pro studenty jednat. V době sběru dat se také řešila nedělní otevírací doba obchodů, o které již byla zmínka dříve. Do této

problematiky byli zainteresováni nejen občané jako zákazníci, ale i majitelé obchodů; úkolem politiků bylo projednávat tuto záležitost s oběma skupinami, které nesdílejí stejný názor i uvnitř skupiny, a nalézt kompromis.

Velice důležitou součástí úspěšného zavedení občanské participace představuje včasné informování všech zúčastněných stran o skutečných možnostech uplatňování vlivu ve veřejně-politickém procesu. Občané by měli být spraveni o tom, v jaké fázi se mohou zapojit, jakými způsoby a s jakým potenciálním účinkem. Dle politiků existují různá pravidla a také omezení, která strukturují podobu participace, proto je důležité, aby toto politici jasně vysvětlili občanům hned na začátku celého procesu utváření politiky. Představitelé veřejné správy tak sehrávají klíčovou úlohu v nastavování mantinelů pro podobu participace ve veřejných záležitostech ve městě. Politici na jednu stranu podporují občanskou participaci jako důležitou součást vytváření politiky na místní úrovni, na druhou stranu si však chtějí ponechat pravomoci v rozhodování: „*Důležité je začleňovat občany průběžně a stále, ale zase se to nesmí přehánět – lidé nechtějí pravidelně činit rozhodnutí za politiky, proto si nás zvolili,*“ dodává jeden z politiků.

Na druhou stranu politici uznávají, že se často setkávají s problémem vyhovět všem přáním a požadavkům občanů. I když usilují o to, aby vyslechli všechny obyvatele a zahrnuli jejich požadavky a přání do politické agendy a plánu, ne vždy je to možné. Občané mají totiž tendenci řešit dílčí problémy, které se nacházejí v jejich blízkosti, což je přirozené, avšak se již nestarají o město jako celek. Jeden politik uvedl příklad stavby dálnice vedoucí nedaleko čtvrti, jejíž občané byli zásadně proti. Avšak s přihlédnutím na prospěšnost pro celé město potažmo pro celý region byla stavba dálnice v dané oblasti schválena s tím, že politici vynaložili úsilí pro objasnění celé situace obyvatelům čtvrti. „*V některých případech už je předem dané, co a jakým způsobem se musí udělat, tudíž vliv občanů není tak významný. Někdy se však ještě mohou plány změnit – v těchto případech se nejprve zorganizují informativní večery, na kterých je účast občanů velmi vítána,*“ říká jeden z respondentů. Občané mohou působit na informativních večerech buď jako posluchači (nechají se informovat) či jako aktivní řečníci, kteří pronesou svůj názor na dané téma (tito buď zastupují přímo sami sebe či nějakou komunitu, která sdílí stejné přesvědčení). Tato setkání se někdy organizují mimo jiné také za účelem nastínění plánovaných kroků ze strany politických představitelů a za účelem vysvětlení důvodů, které vedly k vybrání právě zvolené varianty. Politici vnímají za důležité to, aby lidé pochopili, proč bylo rozhodnuto zrovna tak a

ne jinak; jsou totiž přesvědčeni o tom, že jsou tvůrci politik a že občané nemají v některých oblastech takovou expertní znalost, aby mohli rozhodovat. Důležitou roli zde pak hraje deliberace, prostřednictvím které dochází k výměně informací, přičemž politici mohou snadněji přesvědčit občany a získat je pro svoji věc. Obecně se respondenti-politici vyjadřovali v tom smyslu, že se snaží odpovídat na všechny dotazy a stížnosti občanů, že usilují o maximální informovanost občanů a že vždy zvažují, jestli vznesené připomínky hrají důležitou úlohu v životě komunity či města, tudíž by měly být zohledněné a zapracované do politiky. „*Jako politik musím nalézt rovnováhu mezi udržováním zájmu celé komunity a stížnostmi jednotlivců. Nicméně jakoukoliv informaci, na základě které si utvořím vlastní názor na danou věc, beru jako velice přínosnou,*“ zmínil jeden politik.

Někteří respondenti-občané uvedli, že se podoba občanské participace odvíjí mimo jiné také od tématu, které je projednáváno veřejnými představiteli. „*Jestliže se jedná o nějakém složitém plánu výstaveb a je s tím spojeno financování v nemalém obnosu, není tam ve skutečnosti velká šíře možností pro zapojení občanů. Z tohoto důvodu je zapotřebí si společně s občany ujasnit to, co je a co není možné ve věci participace obyvatel. A to nejlépe hned na začátku politického procesu,*“ doplňuje jeden z politiků. Dalo by se říci, že do záležitostí, které nevyžadují přílišné odborné znalosti, jsou občané vítáni k účasti bez omezení. Jestliže je předmětem jednání takové téma, které vyžaduje orientaci v dané problematice, jsou do procesu politiky přizváni takoví občané, kteří dané téma důkladně znají a dokážou o něm diskutovat a případně i rozhodovat. Občané v rámci dotazníkového šetření zmiňovali taková témata jejich zájmu, která jsou součástí jejich každodenního života. Většinou se jednalo záležitosti nacházející se v jejich bezprostřední blízkosti, tedy na místě, ve kterém žijí. Příkladem může být otázka parkování aut a bicyklů v místě bydliště, nedostatečná místní občanská vybavenost či nové stavební plány v konkrétní čtvrti. Občané však vyjádřili také zájem o takové veřejné záležitosti, které se týkají obyvatel celého města nebo které souvisejí s hodnotovým přesvědčením dotazovaných. Jedná se například o otázku integrace menšinových skupin, o sociální politiku jako takovou (otázka bydlení, řešení chudoby, inkluze marginalizovaných skupin, zajišťování bezpečnost) či o problémy související s ochranou životního prostředí (zejména čistota ovzduší).

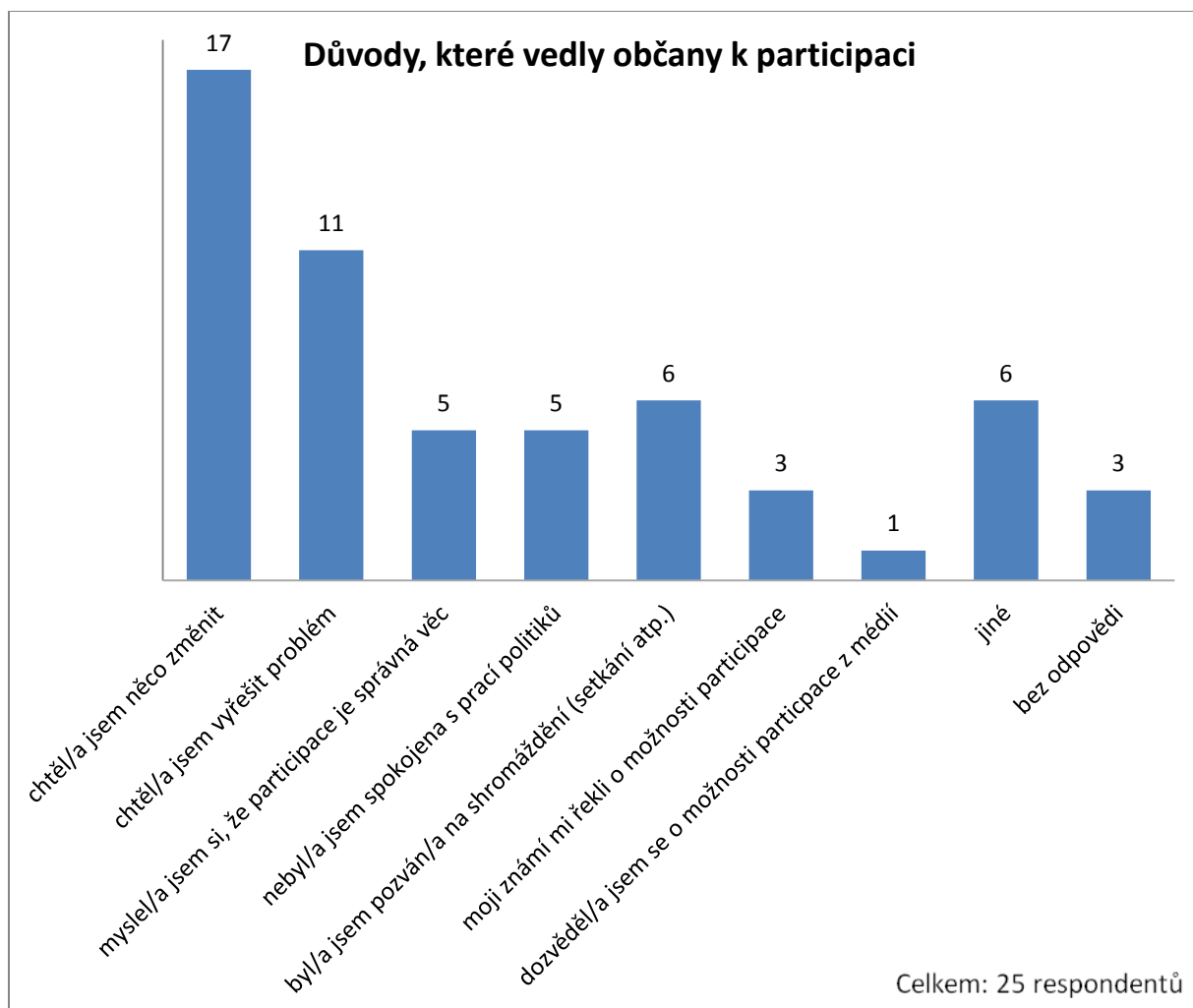
Jestliže budeme vycházet z výsledků z rozhovorů, snad nejvíce byla zmiňována otázka bydlení a kvalita obytné čtvrti (zeleň, občanská vybavenost a bezpečnost), o kterých se politici domnívali, že občany zajímají nejvíce. Obecně tedy platí, že se občané účastní

především jednání o takových záležitostech, které se jich týkají. Jestliže probíhají nějaké plány a změny v jejich bezprostředním okolí, poté reagují. Na obecná a obsáhlejší témata, jako například počet kaváren a restaurací povolených v centru města, občané jako jednotlivci příliš nereagují, zatímco různé zájmové organizace ano. Prostřednictvím jedné z otázek kladených politikům byl zjišťován názor na oblasti, do kterých by měli občané zasahovat nejvíce a naopak která by měla být předmětem jednání a rozhodování pouze politických představitelů. Někteří politici zmiňovali komplexnost problémů, kterou občané opomíjejí. Lidé se zajímají pouze o dílčí věci, zatímco politici musí nahlížet na situaci s nadhledem a s ohledem na celé město, jeho rozvoj a směřování na další léta. Otázka udržitelnosti politických programů je pro občany vedlejší. Proto by si politici přáli, aby se lidé nezajímali pouze o svoji čtvrť, ve které žijí, ale o celé město, které ovlivňuje život každého obyvatele. Co se týká veřejných oblastí, do kterých by občané dle dotazovaných politiků neměli zasahovat, se celkem čtyři respondenti shodli na tom, že neexistuje veřejná záležitost, o které by neměli občané vědět a zasahovat do ní. Dva tazání se shodli na tom, že interní by měla zůstat otázka ohledně finančních záležitostí. Informace týkající se množství přidělených finančních prostředků na zakázky se nezveřejňují kvůli tomu, aby město mohlo získat výhodnější nabídku investorů a developerů. Ostatní záležitosti a informace o nich by však měly být dostupné všem občanům bez jakéhokoliv omezení.

5.2.3 DŮVODY K PARTICIPACI OBČANŮ A HODNOCENÍ JEJÍHO VÝZNAMU

Občané mezi důvody, proč se účastní veřejně-politického procesu, uvedli, že mohou ovlivnit život a podobu místa, ve kterém žijí. Mohou tak řešit místní problémy, které se jich týkají, dále mohou vyjádřit své názory a návrhy na zlepšení situace, mohou být součástí tvorby společných rozhodnutí a mohou získat vliv a moc, kterou využijí ve prospěch svůj a svých spoluobčanů. Jestliže budeme zjišťovat důvody, které vedly občany k aktivitě ve veřejné politice, je možné vycházet z grafu 5.2.3 – 1. Respondenti měli možnost vybrat více než jednu odpověď z nabídky sedmi uzavřených variant; osmá varianta byla otevřená pro

alternativní odpovědi, mezi které občané zařadili nespokojení nad stávajícím stavem, nespokojenost s jednáním politiků, dobrovolná činnost, vliv známých, členství v asociacích, přání získat větší vliv na rozhodování a zabránění realizaci plánů.

Graf 5.2.3 – 1: Důvody, které vedly občany k participaci

(výsledky z dotazníkového šetření)

Hlavním důvodem pro zapojení občanů do politiky byla potřeba něco změnit. Občané nutně nevyhledávají kontakt s politiky, jestliže jsou spokojeni se stavem věcí veřejných. Aktivními se stanou až v té chvíli, kdy vznikne nějaký problém, na který musí upozornit a který by měl být co nejdříve a co nejlépe vyřešen. Druhá nejvíce frekventovaná odpověď souvisí s potřebou vyřešit vzniklý problém.

Všichni tázaní politici se jednoznačně shodli na tom, že začlenění občanů do veřejných záležitostí je pro město a pro život v něm veskrze prospěšné. Z výsledků voleb, které se konají jednou za čtyři roky, není možné zjistit to, jak se občanům žije ve městě, co jim vyhovuje a co ne, jak by řešili místní problémy, nebo co si zkrátka myslí o veřejné politice ve městě. Jeden politik se vyjádřil v tom smyslu, že si nedokáže představit rozhodování bez participace občanů. Při tvorbě plánů a rozhodnutí ve veřejně-politickém procesu je nesmírně důležité vědět to, co si lidé přejí. Jednou byli politici zvoleni jako reprezentanti občanů a obhájci jejich zájmů; už jen z tohoto důvodu by měli při tvorbě politiky vycházet mimo jiné z přání a požadavků občanů, které vznikají nejen jednou za čtyři roky. Je tedy důležité občany začlenit, naslouchat jim a dělat vše pro to, aby měli možnost participovat nejen v období voleb, ale i mimo něj.

Jedním z důležitých přínosů zapojení občanů do veřejné politiky je expertíza občanů v takových záležitostech, které se vyskytují v jejich blízkosti. Někteří politici uvedli, že občané jsou ti, kteří nejlépe vědí, co je nejlepší pro město a jeho obyvatele. Úředníci totiž pracují v kancelářích a nevědí do detailů, co se děje v odlehlejších částech města. Aby se toto dozvěděli, musí kontaktovat přímo občany, aby byli schopni navrhnout to nejlepší a nejefektivnější řešení místních problémů. Jeden respondent se vyjádřil k vnímaným přínosům občanské participace ve dvou rovinách: *„jednak je tvorba místní politiky lepší v případech, když se jí lidé účastní, protože je možnost vnímat a vidět různé scénáře, jak řešit problémy; a za druhé se jedná o způsoby začleňování občanů do veřejných politik tak, jak je tvořena – díky tomu je totiž větší možnost získat jejich souhlas s navrhovanou politikou, když se účastní její tvorby.“* Participace občanů může zafungovat jako funkční strategie pro získání souhlasu a podpory plánované politiky. Někteří z občanů mohou být uspokojeni z toho, že mohou sdělit představitelům veřejné správy své názory a nápady na řešení místních problémů, že mohou být vyslyšeni a že s nimi může být jednáno jako s rovnocennými partnery. I přes to, že jeho připomínky nemusejí být zahrnuté do politik, může mít občan dobrý pocit z toho, že byl u toho, když se celá věc projednávala. Tento člověk spíše podpoří plánované opatření než člověk, který o celé záležitosti jednak neví mnoho informací, tak i nemá zájem ji řešit ve svém volném čase. Navázáním kontaktu mezi občany a politiky dochází k výměně informací, sdílenému porozumění, hledání efektivního řešení a snadnějšímu přijímání rozhodnutí.

5.3 DISKUSE ZJIŠTĚNÍ

Záměrem této diplomové práce bylo zjistit, jak probíhá spolupráce mezi občany a politiky v procesu veřejné politiky ve městě Utrecht. Participace občanů byla zkoumána z perspektivy dvou zúčastněných skupin – občanů a politiků. Předmětem zájmu bylo zjistit, jak občané vnímají příležitosti k ovlivňování politického procesu. Výsledky výzkumu tak odráží nejen samotné participační metody, ale i vnímaný vliv na výslednou politiku. Zahrnuta jsou také témata veřejného zájmu, o kterých jednájí politici a občané a která mimo jiné definují míru občanské participace. Jaké výhody přináší participace pro město Utrecht a utvářenou politiku bylo dalším tématem výzkumu této diplomové práce.

- **Hlavní výzkumná otázka**

Jak probíhá spolupráce mezi občany a politiky ve veřejně-politickém procesu v Utrechtu?

- **Podotázka č. 1:**

Jak vnímají občané Utrechtu své příležitosti k ovlivňování politických výstupů?

- **Podotázka č. 2:**

Jaký je vnímán přínos participace pro město a utvářenou politiku představiteli veřejné správy?

Na podobu participace a na míru vlivu občanů se podílí celá řada rozmanitých faktorů, které vycházejí z charakteru občanské společnosti a veřejné správy. Jestliže na participaci budeme nahlížet v rovině vzájemného vztahu zúčastněných aktérů, stojí na jedné straně ne/zájem občanů o účast na veřejném životě a na druhé ne/ochota veřejných představitelů aplikovat participaci do rozhodování o veřejných záležitostech. Jedním z hlavních uváděných důvodů, které vedly respondenty-občany k participaci v Utrechtu, byla potřeba něco změnit. Celkem pět občanů uvedlo nespokojenost s odváděnou prací politiků a úředníků, což je přivedlo k rozhodnutí účastnit se správy věcí veřejných. Občané se mimo jiné začali aktivně zajímat o politiku z toho důvodu, že jim známí řekli o možnosti participace. Někteří z respondentů také vykazovali dobrovolnou činnost a členství ve spolcích a asociacích. Tímto je možné nalézt určitou spojitost s občanskou společností, která z jedinců vytváří informované a racionální občany, kteří se zapojují do politiky s větší pravděpodobností než izolovaní

jedinci. Občanská společnost formuje takové občany, kteří jsou kompetentní v rozhodovacích procesech a kteří sdílejí solidaritu s danou komunitou.

Dále je na druhé straně participace občanů v mnohých případech formována tak, jak její rozsah a podobu nastaví političtí představitelé. Veřejně-politických procesů se účastní různí aktéři – od politiků, úředníků, představitelů zájmových skupin po širokou veřejnost. S výběrem participativních metod souvisí i určení způsobu výběru účastníků (Fung, 2006a), vymezení etapy procesu, do které se budou moci aktéři zapojit a specifikace možného uplatnění vlivu, který souvisí s volbou úrovně participace občanů (např. Arnstein, 1969 nebo Smith, 2003). Participační žebříček S. Arnstein může být vhodným výchozím bodem pro posuzování úrovně participace v Utrechtu. Žebříček o osmi schůdcích znázorňuje různé úrovně zapojení občanů, které je založeno na přesouvání moci z veřejných představitelů směrem k občanům. V Utrechtu je zavedený čtyřstupňový model, který volně koresponduje s participačním žebříčkem S. Arnstein. Princip je zcela shodný – na nejnižších úrovních se vyskytují ty praktiky, které umožňují občanům v minimální míře ovlivňovat politické výstupy. Čím výše se stoupá, tím se kontrola a moc přesouvá z pravomocí politiků do rukou občanů.

V Utrechtu jsou rozeznávány celkem čtyři možné úrovně participace, které značí vliv občanů a míru jejich zapojení do veřejně-politického procesu. Jeden ze stupňů je již zmíněné informování, prostřednictvím kterého politici poskytují informace občanům, a to různými formami. V tomto případě není dán prostor pro vzájemnou interakci. Veškerá rozhodnutí jsou tak činěna politiky bez jakéhokoliv vlivu občanů. Konzultace již umožňují oboustrannou výměnu informací, námětů a připomínek, které jsou zaznamenány a které mohou, ale nemusí být, zahrnuty do plánované politiky. Třetí stupeň participace představuje poradenství, v rámci kterého jsou občané přizváni z důvodu poskytování rad a cenných informací, které jsou vzaty v potaz a které jsou závazně zapracovány do výsledných politik. Poslední nejvyšší úroveň tvoří spolupráce, v rámci které jsou občané bráni jako partneři. Zúčastnění aktéři jsou přizváni v úplném začátku plánování veřejných politik, které reflektují požadavky veřejnosti.⁴⁷ Tento stupeň participace je poměrně oblíbenou volbou pro zajištění efektivního výsledku plynoucího ze zapojení občanů. V Utrechtu této úrovni nejlépe odpovídá metoda občanských iniciativ, v rámci kterých občané vytvářejí a realizují veřejné projekty. Nejčastěji zmiňovaným participačním nástrojem je účast na informativních setkáních, která jsou

⁴⁷ Zdroj: The Utrecht Standard for Participation. In: *City Chlor* [online]. Utrecht, 2010.

hodnocena jako vhodná příležitost pro diskusi zúčastněných aktérů nad veřejnými záležitostmi.

Jednu z možných úrovní zapojení občanů do politiky představuje informování o veřejném dění. Tato forma, která značí poskytování informací občanům, je stavěna na první (nejnižší) stupeň participačního žebříčku. Sherry Arnsteinová (1969) považuje informování spíše za pseudopraktiku občanské participace. Proto Arnsteinová ve svém žebříčku řadí informování do kategorie s názvem neúčast občanů. Přestože je informování řazeno na nejnižší stupeň zapojování občanů do veřejných záležitostí, představuje tato aktivita důležitou součást správně fungující demokratické společnosti. Celých 72 % respondentů-občanů uvedlo, že se cítí být dostatečně informováni o veřejných záležitostech v Utrechtu. Místní veřejná správa využívá všech dostupných prostředků pro pravidelné poskytování informací občanům, a to skrze tištěná i elektronická média.

Jestliže budeme hovořit o obousměrném toku informací mezi občany a politiky, lze hovořit o dvojitým přínosu, jak vyplynulo z výsledků výzkumu. Na jedné straně informování občanů ze strany představitelů veřejné správy může zkvalitnit vzájemné vztahy, vybudovat aktivní občanskou společnost a napomoci porozumění a lepší akceptaci plánované politiky. Na druhé straně občané mohou politikům poskytnout takové informace, které jim nejsou dostupné a které jsou přínosné vzhledem k tvorbě takové politiky, která bude odpovídat jejich potřebám, přáním a požadavkům. Není v možnostech politiků orientovat se ve všech veřejných záležitostech, o kterých rozhodují. Občané jsou v tomto ohledu považováni za experty v dané lokalitě, kteří dokážou lépe identifikovat místní problémy a navrhnout nejvhodnější řešení. Tato myšlenka přínosu expertní znalosti občanů je posuzována také např. v práci E. Marissinga (2005), R. J. Daltona a S. Weldona (2013) nebo A. Funga (2006b).

Projednávané téma v rámci veřejně-politického procesu se může stát svým způsobem určujícím pro stanovení úrovně participace občanů. Jestliže se jedná o témata vyžadující nějakou odbornou znalost, občané nejsou plošně zváni k účasti, nýbrž jen vybraná skupina lidí, která se řadí k odborné veřejnosti, bude přizvána k jednání. Občané se spíše cítí být zodpovědní za taková témata, která jsou jim blízká (např. zeleň ve čtvrti, ve které bydlí, či občanská vybavenost na daném místě). Spíše než zájmy celé společnosti, které jsou naplňovány v dlouhodobém horizontu, zajímají občana konkrétní záležitosti, které se ho bezprostředně týkají a které je možné vyřešit v krátkodobém časovém úseku (např. Schumpeter, 2004).

Jedním z předpokladů správně nastavené a fungující demokracie je inkluze všech dospělých v procesu veřejné politiky (Dahl, 1998). Podle Trittera a McCallumové (2006) dochází k účasti ve věcech veřejných jen určité skupiny lidí, čímž není zajištěna reprezentativita zájmů všech občanů. Nejen v Utrechtu se místní veřejná správa setkává právě s tímto problémem; nedostatečné zastoupení všech sociálních skupin v jednáních o veřejných záležitostech vyplynulo především v souvislosti s konáním pravidelných informativních večerů, na které docházejí spíše lidé s vysokoškolským vzděláním a lidé občansky aktivní. Politici jsou si tohoto problému vědomi, proto využívají jiných způsobů (například canvassing či organizovaná setkání s obyvateli v konkrétní čtvrti), jakými dosahují na ty občany, kteří nemají takové zastoupení v porovnání s aktivními jedinci vyznačujícími se specifickými charakteristikami. I další výzkumy z oblasti občanské participace na místní úrovni potvrzují problém exkluze určitých sociálních skupin, jejichž zájmy nejsou zastoupené ve veřejně-politickém procesu (např. Booher, 2004 nebo Michels, Graaf, 2010).

Veřejná správa v Utrechtu rozeznává velké množství participačních nástrojů, které aplikuje za účelem zapojení obyvatel do procesu veřejné politiky. Nejčastěji zmiňovaná možnost byla účast na informativních večerech, na kterých dochází ke vzájemné interakci občanů a politiků. Ze zprávy Utrecht Monitor 2011 zná 49 % dotazovaných právě tento způsob participace. Na těchto setkáních dochází nejen k předávání informací, ale i k jejich výměně. Občané tak mohou diskutovat spolu s politiky o tématech, která sami nastolí k projednání. Vysokou míru zapojení občanů může představovat občanská iniciativa, prostřednictvím které mohou občané přihlašovat své vlastní projekty. Občané tak mohou využít svých znalostí týkající se daného místa, a navrhnout tak nejlepší řešení místního problému.

Cílem implementace participačních metod do veřejně-politického procesu je umožnit občanům uplatňovat svůj vliv na výsledná politická opatření. Jak vyplynulo z výzkumu, možností pro zapojování občanů do veřejných záležitostí v Utrechtu je mnoho. Nabídka velkého množství participačních nástrojů však nemůže poskytovat obrázek o tom, v jaké míře jsou reálně používány a jak je občanům umožněno zasahovat do politiky. Z výsledků analýzy dokumentů si 16 % občanů myslí, že mají dostatečný vliv na obecní politiku. Tato hodnota je v porovnání s míněním občanů ohledně zájmu politických představitelů o názory veřejnosti značně rozdílná; v rámci dotazníkového šetření si 72 % respondentů-občanů myslí, že se politici zajímají o jejich názory, připomínky a potřeby. Tento rozdíl může být vysvětlen výběrem vzorku a jeho ne/reprezentativností dané populace. Do dotazníkového šetření byli

vybrání pouze ti občané, kteří se aktivně zapojovali do správy věcí veřejných. Údaje převzaté ze zprávy Utrecht Monitor 2013 byly získány na základě dotazování rozmanitějšího vzorku populace, tedy i takových obyvatel, kteří se účastní veřejného života výjimečně.

6. ZÁVĚR

Reprezentativní vládnutí už není dlouho hlavním tématem studií a analýz, které se věnují demokracii. Pro udržení legitimacy moci, kterou občané svěřují svým politickým reprezentantům, je zapotřebí, aby politici jednali odpovědně a hájili zájmy svých voličů. Volby umožňují občanům jednou za čtyři roky ovlivňovat veřejné záležitosti. Není to však jediný způsob, který mají občané k dispozici. Občané mohou vstupovat do tvorby a implementace politik v různých podobách, různými způsoby a s různým uplatněním vlivu. Vytváří se tak horizontální forma vládnutí, ve které je moc dělena mezi zúčastněné strany – představitele veřejné správy a občany.

Cílem této diplomové práce bylo poskytnout čtenářům poznatky o praktickém využívání participace občanů ve veřejně-politickém procesu na místní úrovni. Hlavní otázka výzkumu zněla: Jak probíhá spolupráce mezi občany a politiky ve veřejně-politickém procesu v Utrechtu? Jelikož je občanská participace velice obsáhlým pojmem, byla vybrána dvě specifická témata s ohledem na cíl této práce, a to vnímané příležitosti pro zapojování občanů a přínosy plynoucí z občanské participace ve veřejné politice.

Výsledky vzešlé z výzkumu nemohou být aplikovány na celou populaci z toho důvodu, že nebyla zajištěna reprezentativita zkoumaného vzorku. Dalším limitem této práce je krátkodobé trvání výzkumu, které neumožnilo sesbírat takové potřebné množství kvalitních dat, které by mohly lépe vypovídat o celkovém stavu participace v Utrechtu. Navíc bylo na problematiku nahlíženo skrze perspektivu zúčastněných aktérů, tudíž byla získána data subjektivního charakteru. Z těchto důvodů nelze výsledky zobecnit na celou populaci. I přes to lze považovat tuto práci za přínosnou v ohledu na získání prvotních poznatků o praktickém využívání participace občanů ve veřejně-politickém procesu v nizozemském městě Utrecht.

Příklad zahraniční praxe může nabídnout souhrn poznatků o tom, jakým způsobem aplikovat participaci občanů do veřejně-politického procesu tak, aby naplnila očekávání občanů a představitelů veřejné správy. V jistém ohledu mohou být přínosnými i problémy, které souvisejí se začleňováním občanů a ze kterých je možné vzít si ponaučení. Město Utrecht se jeví jako město s úspěšnou praxí v zapojování občanů na místní úrovni. V tomto městě je občanská participace výrazně podporována a je implementována v základních

dokumentech veřejné správy na místní úrovni. Navíc byl vypracován metodický dokument, který má napomoci usnadnit aplikaci participace a ujasnit všem zúčastněným, jaké jsou reálné možnosti participace, jakým způsobem se zapojit a v jaké fázi.

Získané poznatky z tohoto výzkumu mohou poskytnout podněty pro participaci v České republice. Domnívám se, že v ČR existuje mnoho silných občanských organizací, jejichž náplní je prosazování participace. Poměrně novým počinem v oblasti participace občanů ve veřejných záležitostech v prostředí České republiky je projekt PAKT, který by se dal přirovnat k utrechtskému metodickému dokumentu Standard participace. Hlavními cíli projektu je etablovat participaci jako princip veřejného rozhodování, přispět k porozumění principům participace a přispět k efektivnímu zapojování veřejnosti do rozhodování.⁴⁸ Domnívám se, že tento projekt bude udržitelný a úspěšný v rozvoji participace v České republice už jen z toho důvodu, že za ním stojí takové organizace, které mají dlouhodobé zkušenosti s implementací participace, a že čerpají inspiraci a know-how ze zahraničních příkladů dobré praxe. Tento projekt vnímám za dobrý krok směrem k budování aktivní a uvědomělé české občanské společnosti.

⁴⁸ Zdroj: <http://www.paktparticipace.cz/co-a-jak/cile-paktu>

7. ZDROJE

- AGORA CENTRAL EUROPE. *Jak přivzvat občany ke spolupráci: Aneb jak dát radnici uši, aby slyšela, co lidé chtějí*. Praha: Agora Central Europe, 2006.
- ANHEIER, Helmut K. *Nonprofit organizations: theory, management, policy*. New York, NY: Routledge, 2005, p. cm. ISBN 04-153-1419-4.
- ARNSTEIN, Sherry R. A Ladder of Citizen Participation. *AIP JOURNAL* [online]. 1969, July, 216 - 224 [cit. 2014-11-30]. Dostupné z:
<https://www.planning.org/pas/memo/2007/mar/pdf/JAPA35No4.pdf>
- BECKER, Gary S. Nobel Lecture: The Economic Way of Looking at Behavior. *Journal of Political Economy* [online]. 1993, vol. 101, issue 3, s. 385-409 [cit. 22. 1. 2014]. DOI:
http://dx.doi.org/10.1142/9781848164284_0010. Dostupné z:
<http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=91666d17-ae7e-468a-8f73-fa4907714f40%40sessionmgr4004&vid=5&hid=4113>
- BERNER, Maureen M., Justin M. AMOS a Ricardo S. MORSE. What Constitutes Effective Citizen Participation in Local Government? Views from City Stakeholders. *Public Administration Quarterly* [online]. 2011, vol. 35, issue 1, s. 128-163 [cit. 2014-04-06]. Dostupné z:
<http://eds.b.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=11&sid=34b8c091-2764-4cf7-afb4-c60170940c93%40sessionmgr111&hid=110>
- BOOHER, David E. 2004. Collaborative governance practices and democracy. *National Civic Review* [online]. **93**(4): 32-46 [cit. 2015-05-12]. ISSN 00279013. Dostupné také z:
<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&an=16272850&scope=site>
- BÜHLMANN, Marc, Wolfgang MERKEL, Lisa MÜLLER a Bernhard WEBELS. The Democracy Barometer: A New Instrument to Measure the Quality of democracy and its Potential for Comparative Research. *European Consortium for Political Research* [online]. 2011, 1 - 18 [cit. 2015-01-08]. Dostupné z:
http://www.democracybarometer.org/Papers/eps201146_AOP.pdf
- BÜHLMANN, Marc a Ruth KUNZ. Confidence in the Judiciary: Comparing the Independence and Legitimacy of Judicial Systems. *West European Politics* [online]. 2011,

- 34 (2), 317 - 345 [cit. 2015-01-08]. Dostupné z:
http://www.democracybarometer.org/Papers/Buehlmann_Kunz%202011.pdf
- COHEN, Jean L a Andrew ARATO. *Civil society and political theory*. 3rd print. Cambridge: MIT Press, 1995, xxi, 771 s. Studies in contemporary German social thought. ISBN 0262531216.
- COHEN, Geoffrey L. 2003. Party Over Policy: The Dominating Impact of Group Influence on Political Beliefs. *Journal of Personality and Social Psychology* [online]. **85**(5): 808-822 [cit. 2015-05-10]. DOI: 10.1037/0022-3514.85.5.808. ISSN 00223514. Dostupné také z:
<http://doi.apa.org/getdoi.cfm?doi=10.1037/0022-3514.85.5.808>
- ČADOVÁ, Naděžda. CVVM. *Mínění o motivech vstupu do politiky a o zájmu politiků o názory obyčejných lidí: únor 2014* [Tisková zpráva]. 2014 [cit. 25. 3. 2014]. Dostupné z:
http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7192/f3/pd140307.pdf
- ČERNÁ, Irena. 2012. *Participace občanů města Sokolova na jeho veřejné správě. Nepublikovaná diplomová práce*. Praha: FSV UK.
- ČMEJREK, Jaroslav, Václav BUBENÍČEK a Jan ČOPIK. *Demokracie v lokálním politickém prostoru: [specifika politického života v obcích ČR]*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 223 s. ISBN 978-802-4730-615.
- DAHL, Robert A. A democratic dilemma: System effectiveness versus citizen participation. *Political Science Quarterly (Academy of Political Science)* [online]. 1994, vol. 109, issue 1, s. 23-34 [cit. 2014-04-05]. Dostupné z:
<http://eds.b.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=34b8c091-2764-4cf7-afb4-c60170940c93%40sessionmgr111&vid=9&hid=110>
- DAHL, Robert. *O demokracii: Průvodce pro občany Přel. J. Foltýn*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001, 191 s. ISBN 80-717-8422-2.
- DALTON, Russell J. a Steven WELDON. Is Direct Democracy a Kinder and Gentler Democracy?. *Taiwan Journal of Democracy* [online]. 2013, s. 39-62 [cit. 2014-03-13]. Dostupné z:
<http://eds.b.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=291d11f7-28fc-4bc4-8934-d71c666b6368%40sessionmgr111&hid=109>
- DE VRIES, Michiel S. Stability despite Reforms: Structural Asymmetries in Dutch Local Policy Networks. *Local Government Studies* [online]. 2008, vol. 34, issue 2, s. 221-243 [cit.

- 2014-04-19]. DOI: 10.1080/03003930701852286. Dostupné z:
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03003930701852286>
- DRULÁK, Petr. *Politika nezájmu: Česko a Západ v krizi*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, 323 s. Knižnice Sociologické aktuality, 28. sv. ISBN 978-807-4191-152.
- FABER, MICHAEL J. 2011. Democracy and the General Will: A Rousseauian Response to Schumpeter. *Politics & Policy*[online]. **39**(2): 295-315 [cit. 2015-01-13]. DOI: 10.1111/j.1747-1346.2011.00292.x. ISSN 15555623. Dostupné také z:
<http://doi.wiley.com/10.1111/j.1747-1346.2011.00292.x>
- FIGEE, Edward, Jean EIGEMAN a Frank HILTERMAN. Local Government in The Netherlands. In: *VNG* [online]. 2008 [cit. 2015-01-03]. Dostupné z: http://www.vng-international.nl/fileadmin/user_upload/downloads/publicationsAndTools/Local_Government_in_the_Netherlands.pdf
- FISHKIN, James S. Making Deliberative Democracy Practical: Public Consultation and Dispute Resolution. *Ohio State Journal on Dispute Resolution* [online]. 2011, vol. 26, issue 4, s. 611-626 [cit. 2014-03-18]. Dostupné z:
<http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=f7b907ba-709a-4793-8723-54cac5b96a8d%40sessionmgr4003&vid=6&hid=4208>
- FUNG, Archon. Varieties of Participation in Complex Governance. *Public Administration Review* [online]. 2006a, vol. 66, s1, s. 66-75 [cit. 2014-03-18]. DOI: 10.1111/j.1540-6210.2006.00667.x. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1540-6210.2006.00667.x>
- FUNG, Archon. Democratizing the Policy Process. *The Oxford handbook of public policy*. New York: Oxford University Press, 2006b, 669 - 685.
- GEMEENTE UTRECHT. *Grotestedenbeleid in uitvoering: Meerjaren Ontwikkelingsprogramma*. Utrecht, 2004, 61 s. Dostupné z:
https://www.utrecht.nl/images/Secretarie/Communicatie/Grotestedenbeleid/Meerjaren_Ontwikkelingsprogramma.pdf
- GEURTZ, Casper a Ted VAN DE WIJDEVEN. Making Citizen Participation Work: The Challenging Search for New Forms of Local Democracy in The Netherlands. *Local Government Studies* [online]. 2010, vol. 36, issue 4, s. 531-549 [cit. 2014-04-13]. DOI:

- 10.1080/03003930.2010.494110. Dostupné z:
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03003930.2010.494110>
- GILLJAM, Mikael, Mikael PERSSON a David KARLSSON. 2012. Representatives' Attitudes Toward Citizen Protests in Sweden: The Impact of Ideology, Parliamentary Position, and Experiences. *Legislative Studies Quarterly* [online]. 37(2): 251-268 [cit. 2015-01-10]. Dostupné z: http://pol.gu.se/digitalAssets/1313/1313087_protest100607.pdf
- GREEN, Andrew Thomas. 1997. Občanská společnost, ideje a utváření politiky. *Sociologický časopis* [online]. 33(3): 309-320 [cit. 2015-01-15]. Dostupné z:
http://sreview.soc.cas.cz/uploads/30fdf35463c26989bd44fcb7c9e0f1f8bd4ac75a_260_309GREEN.pdf
- GUARNEROS, Valeria, Vivien LOWNDES, Lawrence PRATCHETT a Gerry STOKER. *Comparing participation: Results from the CLEAR road test: Report No 2*. Tampere, 2006. Dostupné z: <http://www.dmu.ac.uk/research/research-faculties-and-institutes/business-and-law/lgru/citizen-participation-in-local-democracy-a-european-comparison.aspx>
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich a Jaroslav KUDRNA. *Základy filosofie práva*. Vyd. 1. Editor Markéta Šálená. Překlad Vladimír Špalek. Praha: Academia, 1992, 378 s. Filosofická knihovna (Nakladatelství Československé akademie věd, Academia). ISBN 80-200-0296-0.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, 407 s. ISBN 978-80-262-0219-6.
- HENDRIKS, Frank a Ank MICHELS. Democracy Transformed? Reforms in Britain and The Netherlands (1990–2010). *International Journal of Public Administration* [online]. 2011-04-19, vol. 34, issue 5, s. 307-317 [cit. 2014-04-13]. DOI: 10.1080/01900692.2011.557815. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01900692.2011.557815>
- HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK. *Demokracie: teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2003. ISBN 80-210-3195-6.
- HORST, Han van der. *Dějiny Nizozemska*. Vyd. 1. Překlad Petra Schürová, Jana Pellarová. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, 667 s. Dějiny států (Nakladatelství Lidové noviny). ISBN 80-710-6487-4.

- HOWARD, Marc Morjé. 2003. *The weakness of civil society in post-Communist Europe: pojem, problémy, východiska*. 2. vyd. New York, NY: Cambridge University Press, xiii, 206 p. Filosofická setkávání, 2. ISBN 05-210-1152-3.
- JEŘÁBEK, Hynek. *Úvod do sociologického výzkumu*. Dot. Praha: Karolinum, 1993, 162 s. ISBN 80-706-6662-5.
- KEANE, John. Democracy and the Media: Without Foundations. *Political Studies* [online]. 1992, vol. 40, č. 2, s. 116-129 [cit. 2015-01-08]. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=hus&an=21483192&scope=site>
- KLICPEROVÁ, Martina, Ivo K. FEIERABEND a C. Richard HOFSTETTER. 1997. In the Search for a Post-Communist Syndrome: A Theoretical Framework and Empirical Assessment. *Journal of Community* [online]. 7(1): 39-52 [cit. 2015-04-14]. ISSN 10529284. Dostupné také z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&an=11819898&scope=site>
- KUNŠTÁT, Daniel. CVVM. *Důvěra ústavním institucím v březnu 2014* [Tisková zpráva]. 2014 [cit. 25. 3. 2014]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7202/f3/pi140324.pdf
- LEE, Janis. CITIZEN INVOLVEMENT IN PUBLIC POLICY FORMATION. *AgEcon Search* [online]. 1995, 40 - 46 [cit. 2015-01-03]. Dostupné z:
- LOCKE, John a Oskar KREJČÍ. *Druhé pojednání o vládě*. Vyd. 2. Překlad Josef Král. Praha: Svoboda, 1992, 184 s. Filozofické dědictví. ISBN 80-205-0222-X.
- MAREŠOVÁ, Jana a Naděžda ČADOVÁ. CVVM. *Možnost ovlivnit veřejnou sféru a legislativní proces: únor 2014* [Tisková zpráva]. 2014 [cit. 25. 3. 2014]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7196/f3/pd140314.pdf
- MARISSING, Erik van. *Citizen participation in the Netherlands: Motives to involve citizens in planning processes*. Utrecht, 2005, 1-26. Dostupné z: http://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/11285/ENHR_2005_Erik_van_Marissing.pdf?sequence=2
- MCGANN, A. J. a M. LATNER. The Calculus of Consensus Democracy: Rethinking Patterns of Democracy Without Veto Players. *Comparative Political Studies* [online]. 2013-06-10, vol. 46, issue 7, s. 823-850 [cit. 2014-04-19]. DOI: 10.1177/0010414012463883. Dostupné z: <http://cps.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0010414012463883>

- MICHELS, Ank M. B. Citizen participation and democracy in the Netherlands. *Democratization* [online]. 2006, vol. 13, issue 2, s. 323-339 [cit. 2014-04-13]. DOI: 10.1080/13510340500524067. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13510340500524067>
- MICHELS, Ank a Laurens DE GRAAF. Examining Citizen Participation: Local Participatory Policy Making and Democracy. *Local Government Studies* [online]. 2010, vol. 36, issue 4, s. 477-491 [cit. 2014-04-03]. DOI: 10.1080/03003930.2010.494101. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03003930.2010.494101>
- MONTESQUIEU, Charles Louis de Secondat a Oskar KREJČÍ. *O duchu zákonů*. Vyd. 2. Editor Markéta Šálená. Překlad Stanislav Lyer. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003, 365 s. Knihovna společenských věd. ISBN 80-864-7330-9.
- MÜLLER, Karel. 2003. *Češi a občanská společnost: pojem, problémy, východiska*. 2. vyd. Praha: Triton, 271 s. Filosofická setkávání, 2. ISBN 80-725-4387-3.
- MÜLLER, Karel B. (ed.). *Lobbing v moderních demokraciích*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 256 s. ISBN 978-802-4731-650.
- MÜLLER, Karel. *Politická sociologie: politika a identita v proměnách modernity*. 2., rozš. vyd., Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 270 s. ISBN 978-807-3803-940.
- NAWRATH, Martin. Přehled metod. In: CENTRUM OBČANSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ. *Participativní metody: Práce s veřejností* [online]. 2012 [cit. 2015-01-06]. Dostupné z: <http://www.participativnimetody.cz/>
- NEKVAPIL, Václav. *Občanská společnost*. Praha: Vyšší odborná škola publicistiky, 2008. ISBN 978-809-0375-734.
- NORRIS, Pippa. *Democratic deficit: critical citizens revisited*. New York: Cambridge University Press, 2011, xiv, 335 p. ISBN 9780521127448.
- NOVÁK, Miroslav. Aristotelova politická sociologie a moderní reprezentativní demokracie. *Sociologický časopis*. 2001, roč. 37, č. 4, 405 - 423. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/9630ed10d88be8b526d78165ff61c3dcbced43e9_138_405NOVAK.pdf

- NOVÁKOVÁ, Jana. CVVM. *Angažovanost občanů a zájem o politiku: únor 2014* [Tisková zpráva]. 2014 [cit. 25. 3. 2014]. Dostupné z:
http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7194/f3/pd140312.pdf
- OFFE, CLAUS. Crisis and Innovation of Liberal Democracy: Can Deliberation Be Institutionalised?. *Czech Sociological Review* [online]. 2011, vol. 47, issue 3, s. 447-472 [cit. 2014-04-05]. Dostupné z:
<http://eds.b.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=34b8c091-2764-4cf7-afb4-c60170940c93%40sessionmgr111&vid=5&hid=110>
- PITKIN, Hanna Fenichel. Representation and Democracy: Uneasy Alliance. *Scandinavian Political Studies* [online]. 2004, vol. 27, issue 3, s. 335-342 [cit. 2015-01-10]. DOI: 10.1111/j.1467-9477.2004.00109.x. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1467-9477.2004.00109.x>
- POTŮČEK, Martin. *Veřejná politika*. Upr., dopl. a aktualiz. vyd. v českém jazyce. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2005, 399 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-50-4.
- PUTNAM, Robert D, Robert LEONARDI a Raffaella NANETTI. *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, c1993, xv, 258 p. ISBN 06-910-7889-0.
- PUTNAM, Robert D. 2000. *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster, 541 s. ISBN 0743203046.
- RAKUŠANOVÁ, Petra. Občanská společnost a občanská participace. In: *Socioweb: Sociologický webzín* [online]. 2006 [cit. 2014-04-03]. Dostupné z:
<http://studie.soc.cas.cz/index.php3?lang=cze&shw=260>
- ROUSSEAU, Jean-Jacques. *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002, 157 s. Knihovna společenských věd. ISBN 80-864-7310-4.
- RYCHETNÍK, Luděk. *Svobodný řád: úvod do umění si vládnout*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2012, 127 s. ISBN 978-807-4292-460.
- ŘÍCHOVÁ, Blanka. 2009. *Komparace politických systémů. Západoevropské politické systémy*. Praha: Oeconomica, 290 s. ISBN 978-80-245-1516-8.

- SHAPIRO, Ian a Jürgen HABERMAS. *Teorie demokracie dnes*. Vyd. 1. Praha: Filosofía, 2002, 95 s. Morální a politická filosofie, 10. ISBN 80-700-7156-7.
- SCHUMPETER, Joseph Alois. *Kapitalismus, socialismus a demokracie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004, 470 s. ISBN 80-7325-044-6.
- SKOVAJSA, Marek. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, Sociologický ústav Akademie věd ČR. *Právní, politické a sociální občanství* [studie]. Rok neznámý, 1-8 [cit. 5. 4. 2014]. Dostupné z: http://ksos.fhs.cuni.cz/KOS-42-version1-skovajsa_obcanstvi.doc
- SMITH, Michael L. *Přímá demokracie v praxi: politika místních referend v České republice*. 1. vyd. Praha: AV ČR. Sociologický ústav, 2007, 101 s. ISBN 978-807-3301-170.
- SMITH L., Bruce. Public Policy and Public Participation: Engaging Citizens and Community in the Development of Public Policy. *Sasanet* [online]. 2003, s. 90 [cit. 2015-02-22]. Dostupné z: http://www.sasanet.org/documents/Curriculum/ConceptualFramework/pub_policy_partic_e.pdf
- SOMERVILLE, Peter. 2011. Democracy and participation. *Policy & Politics* [online]. **39**(3): 417-437 [cit. 2015-05-15]. DOI: 10.1332/147084411X581817. ISSN 03055736. Dostupné také z: <http://openurl.ingenta.com/content/xref?genre=article&issn=0305-5736&volume=39&issue=3&spage=417>
- STRNADOVÁ, Lenka. *Současné podoby občanské společnosti: kritická perspektiva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 361 s. ISBN 978-807-3800-819.
- SZTWIERTNIA, Radomír. Občanská participace a lokální demokracie. In: *Sblížení politikou: výchova k aktivnímu občanství a lokální demokracii* [online]. 2013 [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: <http://www.sblizenipolitikou.cz/odborne-analyzy>
- ŠARADÍN, Pavel. Volební účast ve volbách do obecních zastupitelstev v ČR. *Středoevropské politické studie* [online]. 2004 [cit. 2014-03-12]. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=198>
- ŠULCOVÁ, Michaela. Demokracie jako vláda většiny [online]. *E-polis.cz*, 13. duben 2007. [cit. 2014-03-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.e-polis.cz/politicke-teorie/193-demokracie-jako-vlada-vetsiny.html>>. ISSN 1801-1438.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014, 377 s. ISBN 978-80-262-0644-6.

TEORELL, JAN. Political participation and three theories of democracy: A research inventory and agenda. *European Journal of Political Research* [online]. 2006, vol. 45, issue 5, s. 787-810 [cit. 2014-04-03]. DOI: 10.1111/j.1475-6765.2006.00636.x. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1475-6765.2006.00636.x>

TOCQUEVILLE, Alexis de. *Demokracie v Americe*. Vyd. 2., V nakl. Academia 1. Praha: Academia, 2000, 624 s. ISBN 80-200-0829-2.

TOPLAK, Cirila. "BETTER" RATHER THAN "MORE" DEMOCRACY? CITIZENS' PERCEPTIONS OF DIRECT VS. REPRESENTATIVE DEMOCRACY IN A COMPARATIVE PERSPECTIVE. *Journal of Comparative Politics* [online]. 2013, vol. 6, issue 1, s. 30-42 [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=291d11f7-28fc-4bc4-8934-d71c666b6368%40sessionmgr111&hid=109>

TRITTER, Jonathan Quetzal a Alison MCCALLUM. The snakes and ladders of user involvement: Moving beyond Arnstein. *Health Policy* [online]. 2006, č. 76, 156–168 [cit. 2015-02-01]. Dostupné z: http://www.yemenwater.org/wp-content/uploads/2013/04/TritterMcCallum_2006_snakesladders.pdf

TUČEK, Milan. CVVM. *Názory na podílení se občanů na rozhodování: únor 2014* [Tisková zpráva]. 2014 [cit. 25. 3. 2014]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7189/f3/pd140303.pdf

VANČURA, Petr. *Teorie demokracie*. 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 2012, 111 s. ISBN 978-808-6885-285.

VERBA, Sidney. Thoughts about Political Equality: What is it? Why do we want it?. *Harvard University* [online]. 1969, 1 - 21 [cit. 2015-01-08]. Dostupné z: <http://www.hks.harvard.edu/inequality/Summer/Summer01/papers/Verba.pdf>

VERBA, Sidney a Norman H. NIE. *Participation in America: political democracy and social equality*. University of Chicago Press ed. Chicago: University of Chicago Press, 1972, xxiii, 428 p. ISBN 02-268-5296-2.

VRÁBLÍKOVÁ, KATEŘINA. Politická participace -- koncepty a teorie. *Politologicky Casopis* [online]. 2008, vol. 15, issue 4, s. 366-387 [cit. 2014-11-30]. Dostupné z:

http://www.academia.edu/1945351/_Politick%C3%A1_participace_-_teorie_a_koncepty_Political_Participation_Theories_and_Concepts_.Politologick%C3%BD_%C4%8Dasopis_2008_15_4_366-388_in_Czech

VRÁBLÍKOVÁ, Kateřina. Politická participace a její determinanty v postkomunistických zemích. *Sociologický časopis* [online]. 2009, vol. 45, issue 5, s. 867-897 [cit. 2014-04-07].

Dostupné z:

http://sreview.soc.cas.cz/uploads/1781fecf096a629184147889753238bd213ac457_VrablikovaSC2009-5.pdf

WEIGLE, Marcia A. a Jim BUTTERFIELD. Civil Society in Reforming Communist Regimes: The Logic of Emergence. *Comparative Politics* [online]. 1992, roč. 1, č. 25, 1 - 23 [cit. 2015-01-14]. Dostupné z: <http://links.jstor.org/sici?sici=0010-4159%28199210%2925%3A1%3C1%3ACSIRCR%3E2.0.CO%3B2-G>

WOLDRING, Henk E. S. State and Civil Society in the Political Philosophy of Alexis de Tocqueville. *Voluntas: International Journal of Voluntary & Nonprofit Organizations* [online]. 1998, vol. 9, issue 4, s. 363-373 [cit. 2014-06-22]. Dostupné z:

<http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/detail?vid=30&sid=b5b4515c-8c0b-47ed-a467->

[b84271915fdb%40sessionmgr4001&hid=4210&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLHVpZCxlcmwmbGFuZz1jcyZzaXRIPWVob3N0LWxpdmU%3d](http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/detail?vid=30&sid=b5b4515c-8c0b-47ed-a467-b84271915fdb%40sessionmgr4001&hid=4210&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLHVpZCxlcmwmbGFuZz1jcyZzaXRIPWVob3N0LWxpdmU%3d)

ZENKNER, Petr. O populismu a lidu. *Revuepolitika* [online]. 2013 [cit. 2014-03-12].

Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1896/o-populismu-a-lidu>

ZHANG, Yahong a Yuguo LIAO. Participatory Budgeting in Local Government. *Public Performance* [online]. 2011, vol. 35, issue 2, s. 281-302 [cit. 2014-04-06]. Dostupné z:

<http://eds.b.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=f3bfbb05-34b9-4d2b-b364-fbaec04e6060%40sessionmgr114&vid=5&hid=110>

Dokumenty, články na internetu a webové stránky:

Ano pro Plzeň [online]. [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: <http://www.anoproplzen.cz/>

Bouwen aan participace. 2008. Gemeente Utrecht [online]. [cit. 2015-01-14]. Dostupné z:

<http://www.utrecht.nl/images/DWS/Wijkaanpak/Bouwen%20aan%20Participatie%20okt08.pdf>

- Council of Europe. Structure and Operation of Local and Regional Democracy: Netherlands. *Council of Europe* [online]. 2008, November, 1 - 54 [cit. 2015-01-05]. Dostupné z: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2565046&SecMode=1&DocId=1349778&Usage=2>
- Country reports. SWISS NATIONAL SCIENCE FOUNDATION. *Democracy Barometer* [online]. 2013 [cit. 2014-03-31]. Dostupné z: http://www.democracybarometer.org/countryreports_en.html
- De Utrechtse Participatiestandaard. 2010. *Gemeente Utrecht* [online]. [cit. 2015-01-13]. Dostupné z: <http://www.utrecht.nl/images/DWS/Wijkaanpak/Participatiestandaard.pdf>
- Direct democracy. In: *Direct democracy* [online]. [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <http://direct-democracy.co.uk/>
- Dossier politieke partijen: Hoe denken de partijen over invoering van het referendum?. In: *Referendum platform* [online]. Neznámý [cit. 2014-05-25]. Dostupné z: <http://www.referendumplatform.nl/374>
- Good Practice Participate: Levels of Participation. *Communitymatters.govt.nz: Helping New Zealand build strong communities* [online]. Rok neznámý, s. 1-19 [cit. 2014-11-30]. Dostupné z: [http://www.communitymatters.govt.nz/vwluResources/Good_Practice_Participate_Benefits_of_Community_Participation/\\$file/GPP_Levels_of_participation.pdf](http://www.communitymatters.govt.nz/vwluResources/Good_Practice_Participate_Benefits_of_Community_Participation/$file/GPP_Levels_of_participation.pdf)
- Leefbaarheidsbudget: Participatory Budgeting (Utrecht, Netherlands). 2012. *Participedia: Strengthen democracy through shared knowledge* [online]. [cit. 2015-01-14]. Dostupné z: <http://participedia.net/en/cases/leefbaarheidsbudget-participatory-budgeting-utrecht-netherlands>
- Manuál občana. SBLÍŽENÍ POLITIKOU. *Sblížení politikou* [online]. Olomouc, 2013 [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: http://issuu.com/sblizenipolitikou/docs/manu__1_ob__ana
- Netherlands - Political parties. In: *Norwegian Social Science Data Services (NSD)* [online]. Neznámý [cit. 2014-06-24]. Dostupné z: http://www.nsd.uib.no/european_election_database/country/netherlands/parties.html
- Participatiemiddelen. GEMEENTE UTRECHT. *Participedia* [online]. Neznámý [cit. 2014-05-25]. Dostupné z: <http://www.participedia.nl/>

- Practical ways to engage with your community. In: *Local Government Association* [online]. 2012 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: http://www.local.gov.uk/web/guest/localism-act/-/journal_content/56/10180/3510950/ARTICLE
- Proběhla veřejná diskuze k úpravám Lochotínského parku. In: *Centrum pro komunitní práce: Západní Čechy* [online]. 2014 [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: <http://www.cpkp-zc.cz/aktuality/260-probehla-verejna-diskuze-k-upravam-lochotinskeho-parku/>
- PRODEMOS, [text rev. and updated by a Transl. from the Dutch by Amsterdam Translation SERVICE]. *Politics in the Netherlands*. The Hague: ProDemos, 2013. ISBN 978-906-4734-793.
- Program rozvoje města Plzně*. Plzeň, 2004, 124 s. Dostupné z: <http://www.ukr.plzen.eu/cz/program-rozvoje-mesta-plzne/program-rozvoje-mesta-plzne-1/zakladni-dokumenty/zakladni-dokumenty.aspx>
- Programma raadsinformatieavond: Programma dinsdag 1 juli 2014. In: *Gemeente Utrecht* [online]. Neznámý [cit. 2014-06-15]. Dostupné z: <http://www.utrecht.nl/gemeenteraad/raadsinformatieavond/programma/>
- Racionálně-sociální aristokracie jako transformace a katarze přímé demokracie: Přímá demokracie. In: *Sofispol* [online]. [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <http://sophispol.webnode.cz/prima-demokracie-jako-platforma/>
- Sblížení politikou* [online]. Dostupné z: <http://www.sblizenipolitikou.cz/>
- Statut města Plzně. In: *Úplné znění obecně závazné vyhlášky statutárního města Plzně č. 8/2001*. 2001. Dostupné z: <http://www.plzen.eu/obcan/urad/verejne-dokumenty/statut-mesta/>
- The Utrecht Standard for Participation. In: *City Chlor* [online]. Utrecht, 2010 [cit. 2014-06-24]. Dostupné z: http://www.citychlor.eu/sites/default/files/CityChlor_The_Utrecht_Standard_for_Participation_april_2010.pdf
- Utrecht Monitor 2013. 2013. *Gemeente Utrecht* [online]. : 1-64 [cit. 2015-01-11]. Dostupné z: <http://www.utrecht.nl/images/BCD/Bestuursinformatie/publicaties/2013/UM/UtrechtMonitor2013.pdf>
- Versterking en verbreding van participatie in Utrecht. 2013. *Gemeente Utrecht* [online]. : 1-11 [cit. 2015-01-11]. Dostupné z:

http://www.utrecht.nl/fileadmin/uploads/documenten/1.concern-bestuur-ontwikkeling/Wijken/Participatie/Nota_Versterking_en_verbreding_van_participatie_in_Utrecht.pdf

<http://www.utrecht.nl>

<http://www.participedia.nl>

<http://www.paktparticipace.cz/co-a-jak/cile-paktu>

<http://www.democracybarometer.org>

<http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/17058/1/ar950040.pdf>

http://www.democracybarometer.org/about_en.html

<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>

<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/usmrceni-hranice/umluva.pdf>

<http://www.slu.cz/slu/cz/poradenska-centra/docs/listina-zakladnich-prav-a-svobod>

<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinar.pakt-obc.a.polit.prava.pdf>

<http://www.participedia.nl/de-krachtenveldanalyse>

8. PŘÍLOHY

Příloha 1. – Otázky pro rozhovor

Univerzita Karlova v Praze

Questions for interview:

1. Do you think that involvement of people in political issues is **beneficial** for the city?
Why and how **yes** (Why do you think that development of civil society (inhabitants of the city are good citizens) is important in Utrecht?) / **no**?
2. Do you think that there are many **opportunities** for citizens to participate in political issues in Utrecht?
Could you name concrete **tools** of participation (for example, a citizen is bothered by a problem in Utrecht, what can he or she do with that)?
3. What would you like to **keep** and **change** in relation to how people are / are not involved in public issues in Utrecht?
4. Which **areas** / **matters** do citizens interest **the most** according to you (What do they want to talk about the most)?
5. To which areas should a resident of Utrecht **interfere** the most according to you?
And which issues should be only the matter of political representatives?
6. Do you think that an ordinary citizen of Utrecht can **change** public affairs or **solve** a public problem by getting involved in political issues in Utrecht (discussions with politicians, petitions etc.)?
7. How do you deal with **outputs** of informative meetings with citizens (I mean their complaints, remarks, questions etc.) and of initiatives of citizens in Utrecht?

Příloha 2. – Dotazník

Date: 2012

Questionnaire for citizens of Utrecht

Deepening democratic principles at the local level

Civic participation in Utrecht

(Questionnaire)

Dear respondent,

this questionnaire is a part of a research done by Kristýna Blahetová, a university student from the Czech Republic. I would like to introduce you the topic of this research – I am interested in the civic participation, in different words in the activity of citizens in political issues in Utrecht. This questionnaire is used only for the study purposes and the results will be part of my thesis, which will be presented at the Charles University in Prague in 2013. Hereby I would like to ask you to fill in this questionnaire; it will not take more than 15 minutes of your time. I can assure you, that anonymity is guaranteed.

Please, fill in your characteristics:

Age: under 20 years (incl.)

21 – 30 years

31 – 40 years

41 – 50 years

51 – 60 years

61 and more

Sex / Gender: Female

Male

Level of attained education:

E-mail (voluntary, but it would be a great help, if you write it down; I would use your e-mail in case, that I would need

to contact you for more details):

Note: city = Utrecht

QUESTIONNAIRE

- 1. Do you think that you receive enough information about city matters in Utrecht? (If your answer is yes, then follow the question behind the square)**

Yes How do you receive news about city issues? (Choose more answers, if applicable)

From city bulletins

From media

From family, friends, colleagues etc.

Alternative

.....

No

- 2. Do you search for information about Utrecht and local politics by yourself?**

Yes No

- 3. Do you talk with anyone about political environment in Utrecht?**

Yes No

- 4. Do you believe that a citizen has a power to change things in Utrecht?**

Yes How do you think?

No

5. Do you think that there are enough opportunities for citizens to be part of the decision-making process about public matters in Utrecht? (Choose one of the answers and then follow the question behind the square)

Yes Write down please, which opportunities citizens have to be part of the decision-making process:

.....
.....
.....
.....
.....

No Which opportunities would you recommend as proper tools for citizen participation in decision-making process in Utrecht?

.....
.....
.....
.....
.....

6. Do you consider yourself as a good citizen of Utrecht? (Choose one of the answers and then follow the question behind the square)

Yes Why do you think so?

.....
.....
.....

No Why do you think so?

.....

.....
.....

7. Do you personally get involved in decision making about public matters?

Yes No

8. Have you ever gotten in touch with any political representative to talk about problems, improvements etc. in Utrecht?

Yes No

9. Do you think that politicians in Utrecht care about citizen's opinions and ideas?

Yes No

10. What exactly do you do for being active and involved in the field of public matters and well-being of Utrecht?

.....
.....
.....
.....

11. What was the first impulse you started to participate in public matters? (if applicable; you can choose more than one answer)

- You wanted to change something
- You wanted to solve a problem
- You thought, it is the right thing to do
- You weren't satisfied with work of politicians
- You were offered to take part in gatherings etc.
- Your acquaintances told you about this possibility
- You got known about the possibility from media
- Alternative

.....

12. Which public issues do you consider as the most important in Utrecht?

.....
.....
.....
.....

13. Why do you think, that people are interested in public issues?

.....
.....
.....
.....

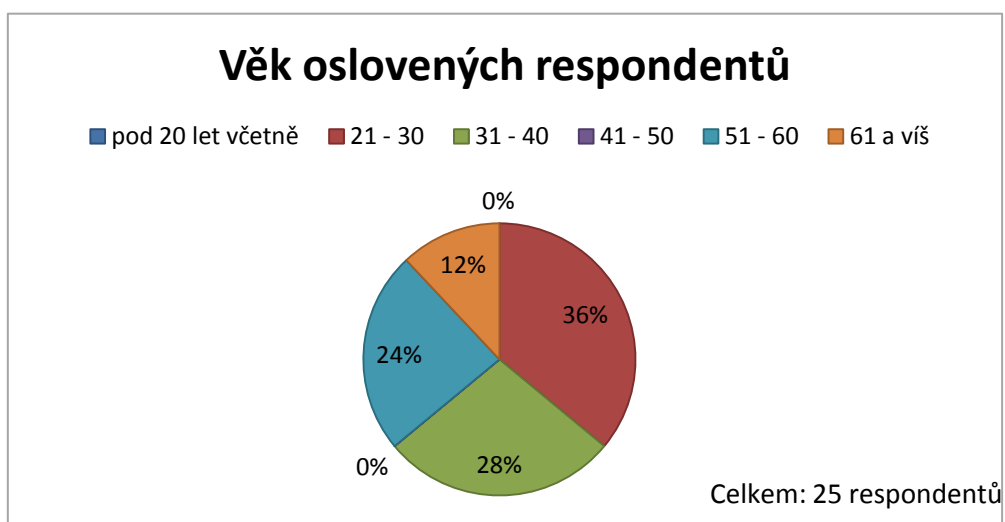
Your comment to anything (voluntary):

.....
.....

Thank you for your time and effort given for the filling in this questionnaire.

Příloha 3. – Charakteristika dotazovaných občanů

Nejvíce zastoupenou věkovou kategorií byla v rámci dotazníkového šetření 21 – 30 let, jak je možné vidět z grafu níže. Z dotazníků vyplynulo, že lidé tohoto věku navštěvují/navštěvovali univerzitu. Celkově mezi dotazovanými bylo devět žen, patnáct mužů a jeden/na respondent

políčko, jestli je muž či žena, nezaškrtnl.

Věk respondentů-občanů

61 a více

(dotazníkové šetření)